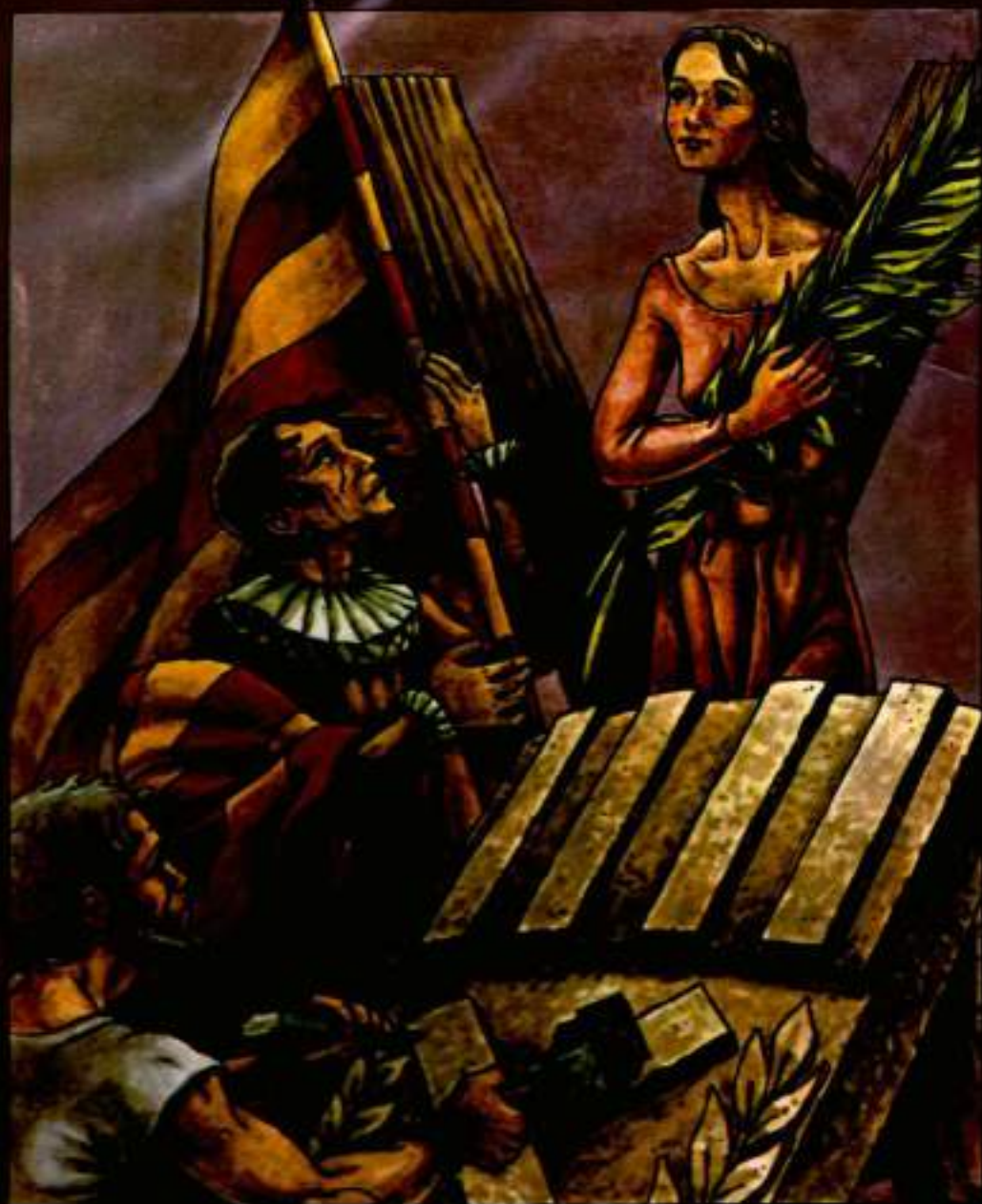

francesc marcé i sanabra

25 imatges de la història de l'hospitalet

Ofrena

Ara fa vint-i-cinc anys ens instal·làvem a L'Hospitalet. Ens menaven el desig de fer-nos conèixer i la il·lusió de servir tota la comunitat. Avui, en commemorar aquesta efemèride, volem agrair la comprensió i l'ajut que ens han demostrat els nostres conciutadans. I ho fem amb l'edició d'aquest llibre, que ha d'ajudar a conèixer millor la nostra història, i apropar-nos a la realitat que ens envolta i que massa sovint ignorem.

S'ha escrit per a tothom, burxant en la llegenda, en l'anècdota, intentant confegir, lentament, davant nostre, la imatge perduda del nostre passat.

No hem pretès que aquest llibre sigui un tractat històric. Nosaltres tan sols ens hem passejat per l'escorça de la nostra història, acaronent-la. Però, sobretot, estimant-la.

BANCO DE BILBAO/L'HOSPITALET

25 imatges de la història de l'hospitalet

Text: Francesc Marcé i Sanabra
Dibuixos: Joan A. Vallvé i Cordomi
Pròleg: Francesc Candel

1979

R. 7956

H=2-1 MARZ

IL·LUSTRACIONS DE LES GUARDES

Anterior: Mapa de mitjan segle XVIII, que fou utilitzat, junt amb diverses escriptures, per tal d'aclarir els límits fronterers de les parròquies d'El Prat i de L'Hospitalet. Aquests límits depenien del curs del riu, que havia passat per tres llocs diferents: riu sec, riu viu i riu mort.

Posterior: Fragment d'un mapa corresponent al setge de Barcelona que portaren a terme els francesos entre el 12 de juny i el 5 d'agost de 1697. Fou dibuixat per F. Gazan i imprès a Barcelona per J. Gianola el 1699.

Projecte i disseny: F. Marcé

Procedència de les fotografies i documents reproduïts:
Arxius del Museu d'Història de la Ciutat.

Dipòsit legal: B-30.552-79

ISBN: 84-500-3355-1

Fotocomposició: Cucurella - Manresa

Imprés a: GRAFISA, Rambla de la Marina, 440. L'Hospitalet

Enquadrernació: Bosada, Sra. Eulàlia, 153. L'Hospitalet

Tiratge: 10.000 exemplars

PRINTED IN SPAIN

Publicació del Museu d'Història de la Ciutat - Ponència de Cultura.
Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat

Edició patrocinada pel BANCO DE BILBAO amb motiu de commemorar els
VINT-I-CINC ANYS del seu establiment a L'Hospitalet

Prohibida la reproducció total o parcial de les il·lustracions o del text sense
esmentar-ne la procedència

Pròleg

QUI ET VEU I QUI T'HA VIST!

Després, en el llibre, ho veureu. Un poeta d'ara, en rèplica a un altre d'ahir que deia a la Verge de Bellvitge: "Dolça pagesa dels nostres camps / no us fa tristesa viure tan sola", va cantar la cosa següent: "Pobra ermita de Bellvitge / qui et veu ara / i qui t'ha vist!" Em sembla que aquest podria ben ser el lema o leimotiv del present pròleg. Sí, perquè així, i a primer cop d'ull, tots hem cregut que la ciutat de L'Hospitalet era una ciutat suburbial d'al·luvió, plantada abans-d'ahir en una d'aquestes planures del Llobregat i que havia crescut entre ahir i avui desmesuradament. Més que la "pàtria del càvec i l'arada" com l'havien anomenada, sembla avui la "pàtria de l'excavadora i de la grua, de l'asfalt i del ciment" i més que "l'avantsala de Barcelona" —també així se la coneixia— sembla "l'avantsala o la sala del caos urbanístic i la demografia intensa".

Això del creixement desmesurat, no cal dir-ho, és ben veritat, però no podem pas dir el mateix del seu recent naixement. Malgrat que al profà pugui semblar-li que aquesta ciutat va brotar de cop i volta i que els seus responsables, davant la creença d'haver nascut endèmica, varen engreixar-la a corre-cuita amb el pinso i la vitamina de l'especulació. I no ho estat pas així, o no ho ha estat del tot. I això és el que ens conta aquest llibre. I ho conta, a més a més, d'una manera senzilla, apta per a tothom, sense gens de fullaraca, però ple d'erudició.

Tombant les seves pàgines ens assabentem de moltes coses. L'Hospitalet, que, pràcticament, en els començaments fou Santa Eulàlia de Provençana, deu el seu nom a un petit hospital situat dins del terme, on, a més de malalts, hom atenia els vianants, és a dir, que feia també d'hostal. L'any 1761 encara atxò de L'Hospitalet resultava secundari, ja que el seu nom oficial era "Lloc de Santa Eulàlia de

Provençana àlias de L'Hospitalet". Per tant, L'Hospitalet primerament fou només un motiu i després va guanyar la partida. Quan els motius vencen els noms és que la saviesa popular ha guanyat la seva batalla.

El nom de L'Hospitalet ve d'hospital, però també significa hospitalari, en un sentit o en l'altre, aclareix l'autor de la crònica, i això, aquest racó nostre no ho ha desmentit mai, i ha donat acolliment a gent de per tot arreu d'Espanya. També, aquestes persones, davant d'aquesta lectura, entreteixiran els fils d'uns orígens que tal vegada no porten com a bagatge perquè mai no trobaren unes pàgines semblants en aquelles llunyanes terres que varen deixar. La sort no és pas del qui la cerca sinó del qui la troba.

Els primers pobladors de L'Hospitalet són antiquíssims. Les civilitzacions que travessen el seu sòl, idem. Una de les relíquies arqueològiques hospitalenques més antigues que hom ha descobert és un cap de Medusa. La Medusa és una de les tres Gorgones de la mitologia greco-romana. Fou estimada per Posidó, el qual va seduir-la en el temple d'Atenea. Emprenyada aquesta deessa amb l'eixelebrada Medusa, va convertir-li en serpents la cabellera. Serpents que transmutaven en pedra tot allò que esguardaven. Perseu tallà el cap de la Medusa i en feu ús per a petrificar, en les seves expedicions, els seus enemics. Hom diria que les serps d'aquest ésser mitològic miraren amb massa fixesa L'Hospitalet fins a convertir-lo en aquest atapeït conglomerat de pedra i ciment que és avui.

La maledicció de la Medusa no fou feta, pam!, en un tancar i obrir d'ulls. Hi ha un Hospitalet rural, bucòlic, històric, menestral, aristocràtic i cortesà que els profans, els qui pensem que les coses són com són i no com també foren, ens deixarà embadalits. Això és el que consigna el llibre de Francesc Marcé, tot ajudant-nos també a recuperar els senyals d'identitat de la terra que habitem, manem o trepitgem.

Per als oriünds és llur passat; per als vinguts de fora la consolidació històrica, allò que dona fermesa a la terra on hem trobat acolliment; per a tothom, l'espill d'uns orígens on poder-te contemplar i on comprendre, a través de la seva secular lluna, que avui les coses són d'aquesta fàiso perquè abans foren d'una altra; una altra que, donant una ullada a les pàgines següents, no solament us sorprendrà sinó que també us captivarà, distraurà i meravellarà. N'estic segur.

FRANCESC CANDEL
Ponent de Cultura

Justificació

Un dia, no fa gaire, tres mossetes d'uns tretze o catorze anys, que tant podien acabar la bàsica com haver iniciat el batxillerat, vingueren, al Museu i demanaren informació sobre l'origen del nom de deu carrers. Era una tasca que els havia encarregat l'escola i tant els feien uns carrers com uns altres. Vaig començar explicant-los una mica la història de la Rambla, després la de la carretera provincial, després la del carrer de Rossend Arús. Mirant un nomenclàtor de carrers sortí el de mossèn Jacint Verdaguer i d'antuvi vaig exclamar:

—Suposo que aquest no caldrà que us l'expliqui, perquè ja deveu saber prou qui fou mossèn Cinto.

Em miraren com qui sent ploure. Una d'elles, la més espavilada, digué recelosament:

—Fou un bisbe, veritat?

El món em va caure a sobre. Vaig repetir l'operació amb els carrers de Santiago Rusiñol, Joan Maragall i J. A. Clavé. Dues d'elles en castellà, l'altra en català em manifestaren que mai no n'havien sentit parlar...

Jo, recordant que als meus deu o dotze anys —entre 1931 i 1933—, i com jo tots els alumnes de les Escoles Catalanes Doctor Robert, teniem aquests personatges, més que com uns coneguts, com uns amics, vaig restar sense paraula. Només, passada una estona, els vaig recomanar que cerquessin aquests noms en un diccionari qualsevol i amb això ja tindrien contestat el que volien saber sobre els carrers respectius. Per endavant els en vaig fer una breu ressenya.

Quan se n'anaren, pensava que el problema que tenim plantejat a L'Hospitalet i a tot Catalunya en el camp de les escoles no és pas solament l'ensenyament del

català, tot i ser molt important, sinó que és molt més profund i de més envergadura. No es tracta pas únicament de fer aprendre uns mots o d'escriure'ls correctament. Es tracta de recuperar tota una història, tota una geografia, tota una literatura, l'ensenyança de les quals s'ha negligit —obligadament i a voltes no tant— en totes o en quasi totes les nostres aules des de fa anys i panys.

I si la nostra mainada i el nostre jovent no saben res de L'Hospitalet ni de la seva gent, ni res de Catalunya ni de la seva gent, com podran comprendre el dia de demà els nostres problemes locals i els nostres problemes nacionals? Com podran estimar allò que no coneixen?

Raimon, en una de les seves més reeixides cançons, diu que qui perd els orígens perd la identitat. Sense arrels no pot viure com cal i encara menys créixer cap arbre. Sense un lloc on apuntalar-nos, com ens aguantarem drets?

Sé que només serà un gra de sorra en el desert. Que la feina a fer és infinita i potser —no voldria dir-ho— inútil. Però si no comencem a caminar no farem camí i s'esborraran tots els viaranyes, totes les dreceres que els avantpassats varen deixar-nos. I els sarguessos ho envairan tot.

Amb el cor una mica encongit —i amb una esperança sense límits— hem començat a redactar aquestes vint-i-cinc imatges de la nostra història, comptant amb un col·laborador excepcional, en Joan A. Vallvé, que n'ha fet els dibuixos. No és —com anireu veient— cap estudi erudit, ni de bon tros un treball d'investigació. Senzillament és un recull de dades, la majoria de les quals són conegudes en forma dispersa. Amb el sol desig de fer un servei de divulgació hem espigolat lliurement en els llibres i articles publicats o coneguts, i d'una manera especial en els que ha escrit en Jaume Codina, que tan seriosament i amb tanta documentació ha treballat i treballa furgant en el nostre passat i en el de tot el delta del Llobregat. Per evitar la proximitat de citacions o referències —que hem limitat a les que ens han semblat imprescindibles— ressenyem al final la bibliografia utilitzada. I hem intentat —el lector dirà si s'ha aconseguit— que la lectura no resulti massa carregosa, mantenint un to lleuger que ronda més l'anècdota que la dada concreta.

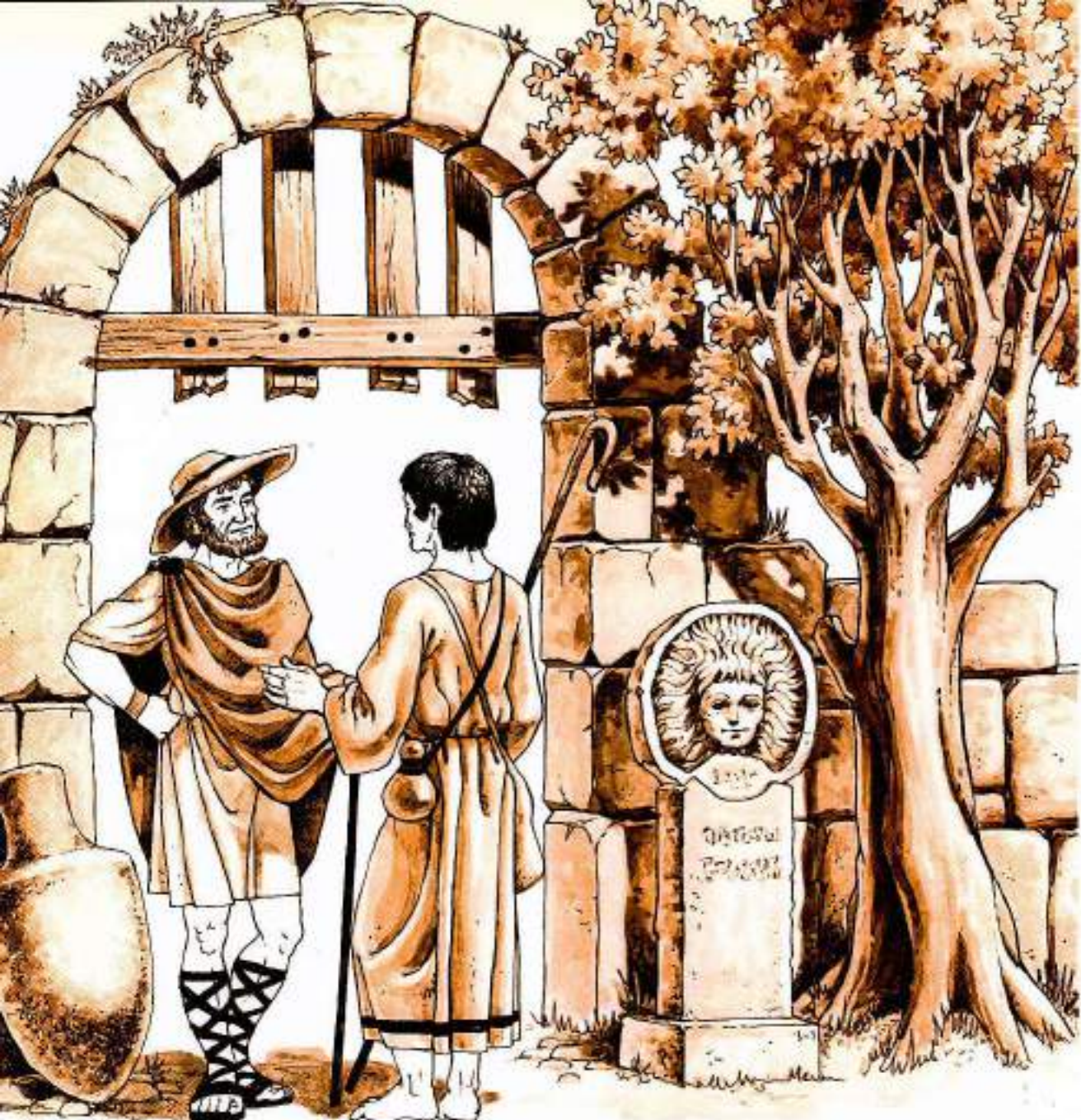
No ha entrat en el nostre projecte fer una història de L'Hospitalet. Si únicament obrir vint-i-cinc finestres que ens inclinïn a obrir-ne de noves i més amples, a cercar més detalls, a treure'n conclusions.

Voldriem ajudar els infants, els adolescents, els adults, perquè descobreixin amb una ullada, ràpida, com fou el món on ara viuen. I que això sia vàlid per als autòctons i per a tots aquells qui, vinguts de fora, tenen voluntat de tirar endavant amb nosaltres.

Si tots plegats anem coneixent el nostre passat —i sentim l'agulló d'aprofundir-hi—, potser arribarem a comprendre millor el perquè d'aquest racó del Pla de Barcelona i —reconeixent-ne i acceptant-ne tots els defectes— potser començarem a estimar-lo una espurna més, i se'ns tornarà més imprescindible fer-lo millor.

Es, ens sembla, l'únic camí per a arribar a estimar de debò Catalunya i, en definitiva, aquest complex, divers i a vegades incomprensible país del qual formem part: Espanya.

*Amb un esguard que s'inflama
—al cabell mòbils serpenis—
una Medusa proclama
de Roma els antecedents.*

D'on venim?

És molt aventurat determinar la primera presència humana en el nostre terme, com ho és en conjunt en tot el Barcelonès, si hem de basar-nos –i no ens toca altre remei– en la simple trobada de deixalles que poden provenir d'una gent més o menys instal·lada o potser només d'uns passavolants.

En primer lloc cal considerar que àdhuc l'àmbit geogràfic, milers d'anys enrera –habitacles a part–, era ben diferent del que coneixem.

Tot el que avui anomenem la Marina –des de la via del carrilet fins al mar– era en principi ensorrat dessota les aigües. Tradicionalment la veu popular ha afirmat, transmetent-ho verbalment de pares a fills, que al costat mateix d'on s'edificà l'ermita de Provençana hi havia anelles per a amarrar-hi les barques. A mesura que el mar s'enretirava i el delta anava formant-se, el nostre terme passà a ésser successivament un indret pantanós i inestable, un lloc de pastura i finalment una extensa suma de camps de cultiu. I perdoneu que digui "finalment" perquè ara no voldria recordar que a aquella verdor ubèrrima dels últims temps també li ha tocat el torn de desaparèixer irreversiblement.

Les primeres petjades d'home que suportaren les nostres terres provingueren, ben segur, de colles de caçadors transhumants de l'interior, que esporàdicament apareixien per aci, sobretot per muntanyes i turons, i que rarament s'atrevien a perdre's entre les zones llacoses.

O qui sap si alguns arribaren pel mar.

En l'època pre-romana, a Montjuïc existí un poblat ibèric i potser una factoria comercial establerta pels cartaginesos al sud de la muntanya, aprofitant un port natural que la desembocadura del Llobregat havia ajudat a formar. En els pendents

occidentals de la muntanya, es trobaren, dins de sitges, restes arqueològiques ibèriques i unes rodes de carro primitives. També una inscripció del segle I a. C. que ens dona el nom de Caius Coelius, el més antic dels ciutadans romans de Barcelona dels quals es té notícia, que s'ocupà de fer obres defensives al port. Tot fa creure, doncs, que el primer port de Barcelona fou situat dins del que després fou terme parroquial de Provençana, o si més no limitant-hi. La inseguretat d'aquest port natural i les poques defenses de la planúria del delta obligarien a abandonar-lo i a fer-lo de nou, més recollit, a llevant de la muntanya. També la ciutat es traslladà a l'altre cantó, damunt d'un petit promontori que hom anomenà més tard Mons Taber.

Fora d'això que acabem d'esmentar, el nostre terme no ha estat pas gaire generós a fornir-nos testimoniatges dels avantpassats. Potser també perquè ben poca gent s'ha amoïnada a fer-ne recerca. I quan alguna vegada, particularment en èpoques recents, s'ha trobat quelcom, més aviat han procurat amagar-ho, no fos cas que això paralitzés alguna obra.

La primera peça arqueològica i la més important descoberta a Provençana és un cap de Medusa de pedra d'un mig metre d'altura que ja esmenta Francesc Carreras Candi en la seva monumental *Geografia de Catalunya*, procedent tal vegada d'alguna senyorial vil·la romana d'aquests encontorns.

La Medusa, una de les tres Gorgones, era un personatge mitològic que, segons Èsquil, vivia a l'extrem occidental de la terra, *on habiten els monstres odiats pels mortals, amb serpents al cap que li fan de cabellera i que ja mai cap home mirà a la cara sense perdre la vida*. Vestia de negre com els núvols de tempesta i, de la mateixa manera que el llamp atordeix i mata l'home, la seva mirada inflamada convertia en pedra tots els éssers del seu voltant.

Si hom cregués en les predestinacions, en els auguris o en les malediccions, pensaria que no deixa d'ésser curiós que el signe més antic que ens deixaren els pobladors d'aquesta terra fos precisament un ésser embruixador que transforma en pedra tot allò que veu. I un, que no vol creure en cap d'aquestes coses, sent com un xoc interior que el fa dubtar i esverar una mica en contemplar com de fet el nostre terme ha anat fatalment perdent tota mena de verdor i s'ha convertit en pedra de cap a cap, de manera ofegadora, i quan no en pedra, en ciment, que és una cosa ben semblant.

Fantasies a part, és molt probable que aquest cap servís per a defensar la casa d'enemics i també per a invocar les pluges quan la terra estava assedegada.

Vers els anys seixanta del segle present, seguint la via, en el Km 8 del carrilet, en un tall de terraplè d'uns 2,30 metres i a 80 centímetres del sòl, es trobà una pila de deixalles on, entremig de cendres i closques de caragols, hi havia trossos d'àmfora, de tégula —teula—, de gerres, gerros, vasos, etc., de terra cuita, alguns d'envernissats, situats cronològicament en l'època romana pre-imperial. També es féu troballa d'un fragment de ceràmica de color vermellenc pertanyent a la part ventral d'una àmfora, probablement ibèrica.

L'any 1976, amb motiu de la construcció de la nova rectoria de l'ermita de Provençana, en rebaixar el terreny per fer-ne els fonaments, aparegué un *opus testaceum* o paviment rústic compost de bocins de terrissa mesclats amb una base d'argamassa o de ciment, i hom hi trobà restes de teules, àmfores, una roda de molí i d'altres deixalles, del temps dels romans, barrejat amb d'altres elements medievals.

Cap de Medusa trobat a Provençana. Actualment és dipositat en el Museu Arqueològic de Barcelona. N'existeix una rèplica en el Museu d'Història de la ciutat de L'Hospitalet. (Foto A. Monrós).

També s'han trobat a L'Hospitalet algunes monedes romanes dels segles I i IV.

Amb tot plegat, volem només afirmar que els romans figuraren entre els primers pobladors del nostre terme. Del qual fet ens podem sentir orgullosos perquè llur pas per casa nostra, com diu Ferran Soldevila, fou transcendentalíssim, ja que la romanització del país significà la seva cristianització i l'aparició de la llengua catalana, elements importantíssims en la formació del nostre esperit col·lectiu.

I estigueu segurs que allò de la petrificació del terme no cal carregar-ho a la seva esquena, sinó a pobladors molt més pròxims a nosaltres i molt menys legendaris.

*Amb bàcul, mitra i estola
un dia d'hivern gelat
consagra l'esglesiola
Berenguer Folc, el prelat.*

El terme de Provençana

Essent comte de Barcelona Borrell II, nét de Guifre el Pilós, Almansur, capítost sanguinari sorgit del califat de Còrdova, que veia la guerra com una diversió i una manera d'enriquir-se, oblidant-se dels tractats d'amistat que existien entre els musulmans i els regnes ibèrics, emprengué, entre d'altres, una expedició contra Catalunya. El 6 de juliol de l'any 985, Barcelona caigué a les mans de l'invasor, que va saquejar-la. Borrell II, en veure que el rei franc no acudia en ajut dels catalans, com era pactat, es decidí, amb els seus propis mitjans, a foragitar els exèrcits dels àrabs, i ho aconseguí. I des d'aquella data ell i els seus successors deixaren de rendir vassallatge als francesos, i així la terra catalana esdevingué pràcticament independent.

En uns pergamins de l'any següent trobem per primera vegada esmentats noms de casa nostra que ens esdevindran familiars. Es tracta de compra-ventes de cases, sitges, pous, horts, arbres, terres i vinyes. Un dels venedors, Recesind, diu que allò que ven ho posseeix del seu germà, que morí en el setge de Barcelona, presa pels sarraïns. Entre els compradors, el qui més sovint hi ha és Viva, bisbe de Barcelona, que, probablement, devia anar adquirint els terrenys per repoblar-los i acabar formant amb tots una unitat: la parròquia.

Una parròquia que es diria Provençana —*Provinciana* i *Promciana* en els documents de l'època— i que seria l'origen de la nostra ciutat.

D'on prové el nom de Provençana? Hi ha qui sosté que la contrada fou batejada així perquè vingueren a establir-s'hi grups procedents del sud de França, de la Provença, a causa de l'estreta relació que existia entre el nostre país i l'imperi de Carlemany que n'havia iniciat la reconquesta. Es diu que aquests forasters

vivien separats dels naturals i que es dedicaven al conreu de la terra. L'homogeneïtat d'aquest nucli donaria lloc a la denominació. D'altres historiadors sostenen que ve dels *Ager Provincialis* o *Ager Publicus*, és a dir, dels camps provincials del temps dels romans que servien de pastura del comú i comprenien l'esplanada del delta, la *Planicie lubricati*.

A més de Provençana trobem escrits, amb diferents variants, els noms de *Terrarios Albos* o *Terrers Blancs*, possible antecedent de Collblanc; *Balneols* o *Banyols*, referent als estanys i la zona lacustre tocant a mar; *Monte Godigo* o *Monte Judaico* (Montjuïc), *Petras Albas* (Pedralbes), *Mons Ursa* (Sant Pere Màrtir), *Stratas* o carreteres a *Castrum Portos* (Castell de Port), a *Corneliano* (Cornellà), a *Lubricato* (Llobregat), el *Coll de la Gavarra* (situable entre Cornellà, Esplugues i el nostre terme), el d'*Inforcatis* (encreuament de camins), les torres *Emma*, *Lladria*, *Esllampegada*, etc.

Berenguer Folc, bisbe de Barcelona i abat de Sant Cugat, home que ja havia entrat de ple en el camí sense retorn de l'ancianitat, el dia 27 de gener de 1101, consagrà amb veu tremolosa la capella de Santa Eulàlia Verge i Màrtir, que s'havia aixecat a Provençana. Assistiren a l'acte el cos de canonges de la Catedral, d'altres clergues i nombrosos fidels de la rodalia.

A l'acta de consagració es fa constar la confirmació a favor de la capella de les seves possessions, i s'estableixen els límits següents del terme parroquial, d'on rep delmes i primícies: *Per la part d'orient el Coll de Codines i dins de la vila de Sants, i el cim de la muntanya Ursa fins al Castell de Port; a migjorn la sorra de la mar; a occident el riu Llobregat i el Coll de la Gavarra i a cerç o al Nord el Forn de Merli i la muntanya d'Ursa.*

Aquest primer terme parroquial de Santa Eulàlia de Provençana coincideix amb ben poques variants amb el que fou més tard el terme de L'Hospitalet, que també anava de Sant Pere Màrtir al mar i de Montjuïc al riu. De totes maneres cal tenir en compte que, si utilitzem el riu com a punt de referència, en un miler d'anys els seu curs ha canviat més d'un cop. En un mapa del segle XVIII que podeu veure reproduït en la guarda anterior del present llibre es grafien el riu sec, el riu viu i el riu mort, i el primer s'hi troba a tocar de Montjuïc. També la línia del mar ha d'haver variat amb el lògic creixement del delta. Molt més si parlem de l'actual ampliació del port de Barcelona. És clar que llavors també haurem de recordar que el nostre terme ja no limita amb el Mediterrani. Però d'això potser caldria parlar-ne més endavant.

Els cultius que durant els segles X al XIII predominen a Provençana, en els espais no envaïts pels aiguamolls, són el vi i els grans com el blat, la civada i l'ordi, no pas d'una fàcil extensió, sinó per a cobrir principalment les necessitats domèstiques. Encara que els conreus eren de secà, hi havia alguns reguerots o sèquies, segurament de poc recorregut, com la Rafeguera i la d'Amalvigia. Algunes tenien petits horts on feien verdures. A les corts criaven oques, ànecs, gallines, cabres, porcs, ovelles i alguna vaca. Bous, mules i ases eren els animals de treball. Els cavalls més aviat es reservaven per a la guerra. La majoria de les finques pertanyien —ben bé en un 80 per cent— a la Seu de Barcelona i al monestir de Sant Cugat del Vallès, amb alguna d'escadussera al monestir de Sant Pere de les Puèlles, Sant Pau del Camp, Santa Maria d'Amer i Santa Maria de Solsona.

*Amb dues fidelitats
el nostre escut s'engalana:
la fe dels avantpassats
i la terra catalana.*

Per què l'escut és així?

Els homes, des de sempre, han estat molt afeccionats a utilitzar símbols per a representar-se a si mateixos o col·lectivament i també per a representar idees abstractes. Banderes, escuts, tòtems, creus o mitges llunes, dracs, lleons, mans esteses o punys closos, acompanyen tota la història de la humanitat, i simplement fent-ne un repàs disposariem dels elements bàsics per a comprendre-la o explicar-la una mica. Moltes vegades aquests símbols van adquirint amb el temps un valor superior a allò mateix que representen, com uns poders màgics o sobrenaturals, i s'utilitzen per a conjurar tota mena d'enemics o d'esperits malignes. I els homes o els pobles, quan són davant seu, se senten més ells mateixos i senten també que la terra que trepitgen ha esdevingut menys esclavissadissa, molt més segura.

Si doneu una llambregada pels nostres carrers i per les espurnes d'allò que queda de la Marina i us fixeu en algunes cases determinades, descobrireu encara la mitja lluna dels Lluell, la roda de moli dels Molinés, l'escut de can Rigalt, la casa retallada del barri de ferro de la Pubilla Cases, un cor travessat per una sageta a cal Masover Nou; i fa ben poc encara hauríeu vist l'olivera de pedra de la Masia que es feren Mariagna i Josep Oliveras el 1793 a la carretera provincial —més coneguda pel "Sindicat"— i que s'ha hagut d'ensorrar per tirar endavant les obres del metro. Ara, aquesta olivera, ja només la podeu veure en un racó del Museu, on també trobareu estendards dels Cors de Clavé, banderes que els gremis portaven en processons i en ocasió dels Tres Tombs, la senyera de l'Orfeó Hospitalenc... Símbols individuals o familiars, símbols de petites col·lectivitats lligades per interessos, amistats, inclinacions...

Per damunt de tots ells, englobant-los, hi ha l'escut de la ciutat.

Aquest escut, partit pel mig en dues parts diferents, té a la primera les quatre barres de Catalunya, i a la segona, sobre fons d'argent, una creu vermella en forma d'aspa rodejada per dues palmes verdes unides per una llaçada també vermella.

Per arribar al format actual, aquest escut ha anat evolucionant a través dels anys i cadascuna d'ambdues parts té un origen diferent.

La creu i les palmes provenen de la simbologia de santa Eulàlia de Barcelona, patrona de la ciutat, la qual, segons conta la llegenda, en temps de Dioclecià morí màrtir perquè no abjurà la seva fe cristiana. Tant la capella de Provençana, el segle XII, com el temple de la *Pobla* de L'Hospitalet a partir del segle XV, foren posats sota l'advocació de la santa esmentada, encara que aquest últim temple la canvià més tard per la de Mèrida, segons sembla perquè la seva Festa Major no coincidís amb la de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià i així pogués resultar més llúida.

Per consegüent, santa Eulàlia, ja sia originària de Catalunya, ja ho sia de la província de Badajoz (s'ha dit si ambdues són una de sola, ja que llurs històries i símbols resulten molt semblants), presideix dos dels tres temples del poble des dels començaments fins al 1908, data en la qual comencen a crear-se noves parròquies. I aquest patronatge l'assumeixen tota la població i, naturalment, l'Ajuntament.

A la façana de l'església nova —o sia la de L'Hospitalet centre— i flanquejant la portalada principal hi havia dos baixos relleus amb la creu de la patrona.

En els segells estampats en documents municipals, entre les acaballes del segle XVIII i els començaments del XIX, trobem la creu esmentada representant l'escut del poble. A mitjan segle XIX i fins ben entrat el XX aquella creu es transforma en dues palmes entrecreuades.

Però el 1895, damunt del balcó principal de la Casa de la Vila, ja hi trobem reunits els dos elements representatius del martiri de santa Eulàlia: creu i rams.

El 12 de setembre de 1919, l'Ajuntament acordà que el segell municipal es fes tal com era l'escut de la població, *o sia la creu en aspa entremig de les dues palmes*, i que l'escut esmentat fos col·locat en la bandera catalana propietat del municipi.

Aquesta unió de les barres de Catalunya amb l'escut de L'Hospitalet fou desfeta quatre anys després amb l'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera. Recuperada en el temps de la República, es tornà a desmuntar després de la guerra.

Però hi havia uns factors històrics que la justificaven, i per això es consolidà oficialment el 1969, a petició de l'Ajuntament i gràcies a un informe favorable de la Real Academia de la Historia, que trobà molt encertat que *a los palos gloriosos de la heráldica catalana se una desde ahora el pio simbolismo de Santa Eulalia*.

Perquè L'Hospitalet fou, de sempre, vila reialenca. En els temps de la reconquesta, el béns pertanyien als nobles, als eclesiàstics i al rei. El rei tenia dues maneres d'exercir la seva potestat: Reialenca sobre aquelles terres, cases, persones, de les quals era senyor com qualsevol altre noble; i damunt tot el regne com a sobirà, encara que fos fragmentàriament posseït per la noblesa, els bisbes i els abats o s'hagués organitzat sota règim municipal.

Així, si per un costat la creu i les palmes ens parlen d'una especial vinculació a santa Eulàlia, les quatre barres de sang, armes dels comtes i reis de la Corona catalano-aragonesa, ens recorden en principi un fet històric: la pertinença reial de la nostra vila. Però no ens recorden únicament això, sinó molt més: el lligam

espiritual, la fidelitat de la nostra gent a través dels segles a la pàtria catalana, amb la qual hem viscut tots els atzars de la seva existència d'una manera molt viva per la nostra proximitat física al Cap i Casal, sentint en la pròpia sang els successius moments de glòria i de desolació, de renaixements i de daltabaixos que la història ens ha proporcionat...

EVOLUCIÓ DELS ESCUTS DE L'HOSPITALET A TRAVÉS DELS SEGELLS MUNICIPALS

Segle XVIII

Segle XIX

Segle XX

Actual

*Concedeix i també mana
l'alt rei el Conqueridor,
que es defensi Provençana
contra el lladre o l'invasor.*

Del temps de Jaume I

En el segle XIII la vida a la Marina no és pas planera. Els aiguamolls, difícils d'escórrer perquè en molts indrets la terra era per sota del nivell del mar, en els temps calorosos es podrien i criaven tota mena d'insectes que feien estralls entre la població inoculant amb la seva picada les febres palúdiques. Aquest flagell, en l'últim quart del segle XIX, encara preocupava la gent de L'Hospitalet, com ho demostra un ban que prohibeix en termes duríssims el cultiu de l'arròs, que obligava a tenir les terres estanyades.

Tot i l'ambient desfavorable, el nombre de masies escampades va creixent. Guardiola, Feixes, Belpàs, Olivaria, Rodimilans, Serra Hulmo, Turul són els noms d'algunes que han arribat fins a nosaltres gràcies a pergamins de l'època. Però de com foren i dels seus emplaçaments en sabem ben poc. La vida en aquestes cases de pagès solitàries, subjectes a inundacions i a totes les inclemències del temps, era dura i òrfena de comoditats. En realitat la vida a la Marina, fins en els temps de més gran abundor quan el regadiu l'havia convertida en un jardí, mai no fou regalada i més d'una vegada els pagesos havien anat a cops d'arpiots per una prioritat a l'hora de regar o per una fita discutible.

Un poeta hospitalenc, mossèn Anton Taulet, en un poema que titulà *Naus catalanes*, descriu en un dels seus cants la duresa de la vida de pagès en el Pla del Llobregat i defineix els seus homes d'aquesta faïso:

*Són homes fornits. No temen cel ni abismes,
tot els encén la sang: són renegaires.
Amb la destrat, la fanga o bé la rella
embelleixen les serres i la plana;*

*pels fangals, pels arenys, en l'aspra roca
fan esclatar els jardins com per art màgic
i produir arreu les riques fruites,
mars de blat d'or, vinyedes d'esmaragda.*

Un altre dels perills que sempre havien amenaçat els pagesos era el dels malfactors, contra els quals, en les èpoques més diverses, fou arriscat protegir-se.

Durant el regnat de Jaume el Conqueridor, al perill del lladres s'hi afegien el de les incursions morisques i els saqueigs, els robatoris i els assassinats motivats per picabaralles entre la noblesa. Penseu per exemple que entre 1259 i 1262 Catalunya visqué en plena guerra civil per dissensions entre el vescomte de Cardona, el comte d'Urgell i el rei. I el nostre terme, sempre que el soroll ha arribat a Barcelona, s'ha trobat deseparat i en terra de ningú, sotmès a tota mena de tropells.

Per això tot el Baix Llobregat acudí al rei per demanar-li protecció. Jaume I era un personatge impressionant. La seva alçada s'aproximava als dos metres o els superava —la gent deia que passava d'un pam la majoria dels seus vassalls—, i en això s'assemblava al seu pare, Pere I el Catòlic, que havia mort en circumstàncies tràgiques a Muret. El seu cos, ferm i robust, era al mateix temps esvelt i ben format. Duia una llarga cabellera rossa *semblant de fil d'aur*, segons el seu cronista Bernat Desclot, i, en contrast, els ulls no eren pas blaus com hauria semblat escaient pel to del cabell, sinó més aviat fosquejants, d'un color variant, cosa que li conferia una personalitat més original. De faccions regulars i baronivols, tenia un tarannà agradable i cordial per a tothom i fama de valent i misericordiós. Sensible per naturalesa i predisposat a emocionar-se i preocupar-se, sempre fou molt conscient de la seva responsabilitat. Per això mateix no és gens estrany que es fes plenament càrrec de les tribulacions dels nostres veïns i volgués posar-hi remei.

El dia 15 de gener de 1257, en vigílies de complir els seus quaranta-nou anys, el monarca es reuní amb el bisbe, el capítol de la Seu barcelonina, els eclesiàstics amb jurisdicció sobre els pobles sol·licitants i els prohoms de Barcelona. És molt probable que el nostre representant fos mossèn Pere de Vilar, que l'any anterior havia estat nomenat rector de Provençana. Després de sospesar els pros i els contres i desitjant trobar una solució satisfactòria per a tothom, el rei dictà una Carta de comunitat i amistat sobre la defensa dels pobles del Llobregat en la qual deia que, considerant que els pagesos d'aquest Pla eren molt robats o desposseïts, sovint damnificats per lladres o algunes altres persones, i volent aplicar a aquest mal un remei apropiat, *volem i manem que els susdits camperols o homes agrupats en les parròquies de Provençana, Sant Boi, Sant Joan Despi, Santa Maria de Cornellà, Sant Climent, Santa Maria de Sants, Esplugues, Sant Just Desvern, Sant Feliu, Sant Vicenç dels Horts, Santa Creu d'Olorda, la nostra vila de Molins, Santa Coloma, Viladecans, Gavà, Castelldefels i tot el terme del castell d'Eramprunyà tinguin a casa seva armes com ballestes o espases i llances, amb les quals puguin defensar-se i que qualsevol d'ells que fos damnificat, robat o desposseït per lladres o per quí sigui, toqui la campana i tots els qui visquin a la mateixa parròquia acudelxin en sentir-la i s'ajudin unànimement i mútuament. Qualsevol que no ajudi els altres quan calgui, pagui vint sous com a càstig, dels quals deu seran per mi i els altres deu pel senyor de la parròquia d'aquell a qui toqui pagar.* El rei hi afegia que

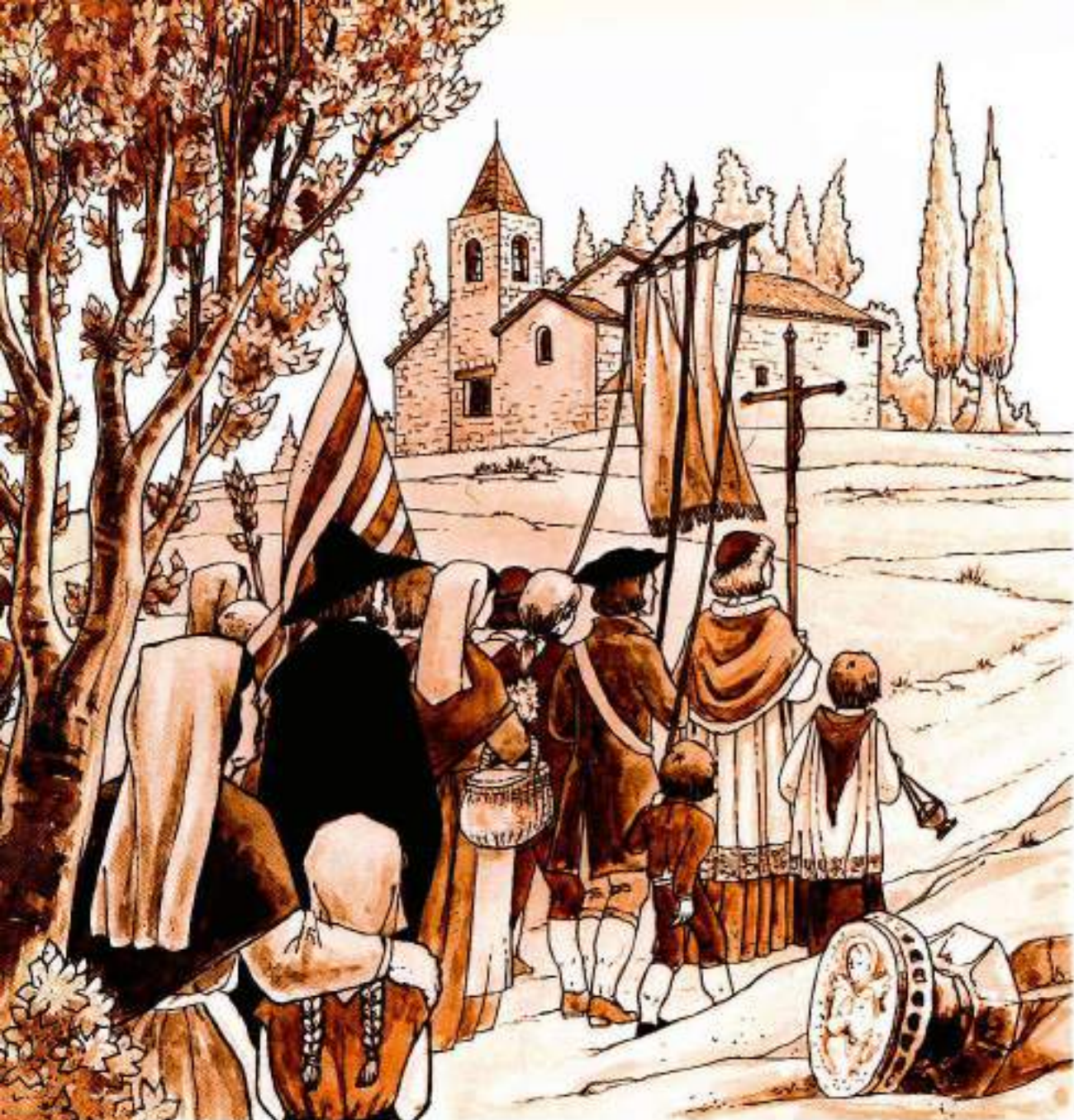
Les Corts Catalanes reunides sota la presidència de Jaume I, el 1225. Miniatura del "Llibre Verd" (Institut Municipal d'Història de Barcelona). (Foto arxiu Mas).

el mal que poguessin fer als delinqüents no els seria tingut en compte ni estarien obligats a reparar-lo. Acabava manant al veguer de Barcelona que exigís a tots els pagesos afectats que tinguessin a casa seva una ballesta amb cent trets, o bé llança i espasa, en el termini de dos mesos.

Aquesta Carta de comunitat de Jaume I fou en realitat un dels primers antecedents del sometent que ha arribat fins als nostres dies.

Com veurem en el capítol següent, en aquesta època tenim les primeres notícies de Bellvitge. L'historiador del delta, Jaume Codina, diu que podria molt ben ser que la necessitat d'avisar-se a toc de campana hagués influït, i no en poca mesura, en les raons de tipus religiós que mobilitzaren la gent de la Marina en el moment de construir l'ermita.

Certament, les campanes de Provençana, de Bellvitge i de Sant Pau d'El Prat, i tal vegada la de la petita capella de l'hospital, que ja devia existir, situades estratègicament, establien una xarxa de comunicacions que, com el tam-tam de la selva, o el telèfon o la ràdio d'avui, podien alertar fàcilment la gent escampada contra els bandits i les riuades o —no tot havien d'ésser malvestats— convocar-los quan hi havia festa grossa.

*Veïns de l'Espaseria
i Hospital, barcelonins,
a Bellvitge feien via
per molt inhòspits camins.*

L'ermita de Bellvitge

Quan parlem de l'ermita de Bellvitge, diem que és del segle XIII perquè és a partir d'aquesta època —exactament des de 1279— que ja es troben documents on el seu nom és esmentat.

Ara bé: parodiant les novel·les o les pel·lícules compromeses, podríem afirmar del seu aspecte actual que qualsevol semblança amb el que devia tenir fa set-cents anys és pura coincidència. I no parlem del seu entorn, l'última i radical transformació del qual és tan recent que encara l'estem paint.

Com devia ser en un principi? No tenim cap document explicatiu escrit o gràfic que ens pugui ajudar. Però sí que existeixen alguns indicis que, amb una mica d'imaginació, i amb un cert esperit detectivesc, poden donar-nos-en una idea.

Quan hom féu l'última endreçada arquitectònica de la capella, fa dos o tres anys, s'escataren les parets i s'observà que a partir del metre i mig hi havia material diferent i que s'hi insinuaven uns arcs que feien pensar que abans havia existit un sostre molt més baix que va ésser ensorrat.

Llavors, i per comprovar la solidesa de la construcció, es féu un forat interior, i en una fondària de tres metres, abans d'arribar als fonaments, es trobaren tres enrajolats sobreposats.

Resulta evident, doncs, que, a mesura que les riuades i les pluges torrencials anaven amuntegant llims d'al·livió tot fent créixer el delta en extensió, altura i fertilitat, l'ermita s'anava trobant cada cop més colgada i més en perill de convertir-se en una permanent bassa d'aigua. Cada vegada que als pagesos de la Marina els

semblava que la lenta crescuda del terreny era excessiva, optaven per elevar el sòl de la capella i fer un nou enrajolat.

A la tercera vegada es trobaren que la cosa tenia un límit i estigueren obligats a tirar enlaire el sostre si no volien donar-s'hi cops de cap o utilitzar la capella com a piscina o safareig. És molt possible que per fer aquesta obra de reforma aprofitessin un d'aquells moments de la nostra història, tan freqüents, en els quals calia refer-la després d'haver estat cremada o malmesa per alguna guerra o rebel·lió.

D'aquell sostre en queda una clau de volta —la del dibuix— que encara es conserva en el nostre Museu d'Història i és l'únic punt de referència per a fer-ne una reconstrucció ideal.

Si voleu fer-vos-la per a ús particular, penseu que el campanar —ara tan baixet— havia de tenir tres metres més, que l'estructura probablement era de pedra i que la façana, en lloc de l'aire barroc que li coneixem, era d'estil gòtic, o potser d'un romànic tardà.

Per què fou feta, l'ermita?

Ací les versions es perden pels camins de la llegenda, que és molt semblant a la de la majoria de Mares de Déu trobades.

Un mosso d'una casa de pagès observà com un bou furgava a terra amb insistència en un lloc determinat i no volia anar-se'n. En comprovar que l'operació es repetia cada dia, mirà detingudament l'indret i descobrí una petita imatge de la Verge que portà cap a l'església del poble. L'endemà la imatge s'havia fos i fou trobada de nou en el seu lloc d'origen. També diuen que un estel lluminós n'assenyalà la presència. Llavors, veient en tot plegat un disseny sobrenatural, els hospitalets decidiren construir l'ermita.

Joan Amades explica —recolzant-se també en la llegenda— que la imatge fou trobada en uns horts del carrer de l'Hospital de Barcelona, igualment en unes circumstàncies miraculoses, i que fou venerada en la capella de l'Àngel d'aquell carrer, situada davant de la plaça de la Igualtat i de l'església de Sant Agustí. Diu que els mariners hi tenien molta devoció puix que donava bon viatge. I que una vegada volgueren engrandir la capella i, no podent-ho fer per problemes amb els veïns, es decidiren a fer una altra capelleta a L'Hospitalet.

Fos l'origen primer en el nostre poble o a Barcelona, la veritat és que la gent del carrer de l'Hospital i els de l'Espaseria, que tenien molta devoció a la Verge com a advocada contra la pesta, cada any, el dilluns de Pentecosta, venien en processó a la nostra Marina a visitar-la i a invocar-ne l'ajut.

També el veïns del poble antigament organitzaven una processó el dia de Sant Jordi. I el 8 de setembre, dia de la Mare de Déu, hi feien festa gran. El nom s'ha dit que podia ésser una contracció de Bell viatge o de Bella vista i que potser podria venir d'una masia anomenada Malviatge que canvià de motiu en transformar-se en cultivable la zona antany pantanosa i insalubre. Sembla que "Amalvigia", antecedent d'ambdues denominacions, fou un nom propi de dona en l'antigor.

Isolada enmig de la Marina, prop de la carretera de València, fou des de l'antigor molt estimada pels pagesos, i llurs filles jovençanes maldaven per ser-ne administradores, perquè era una garantia —segons la tradició— per a aconseguir marit i així no restar per a vestir sants. Aquells qui anaven de camí s'aturaven a demanar-li protecció, o a donar-li gràcies, quan arribaven sans i bons.

L'ermita de Bellvitge a les darreries del segle XIX. A la façana, damunt mateix del portal hi ha la clau de volta que esmentem i que ara es troba en el Museu. (Foto facilitada per Mercè Golferichs)

Un poeta hospitalenc, Francesc Tena, allà pels anys quaranta, se la mirava amb els mateixos ulls amb què devien veure-la la gent de segles i segles endarrera i li preguntava:

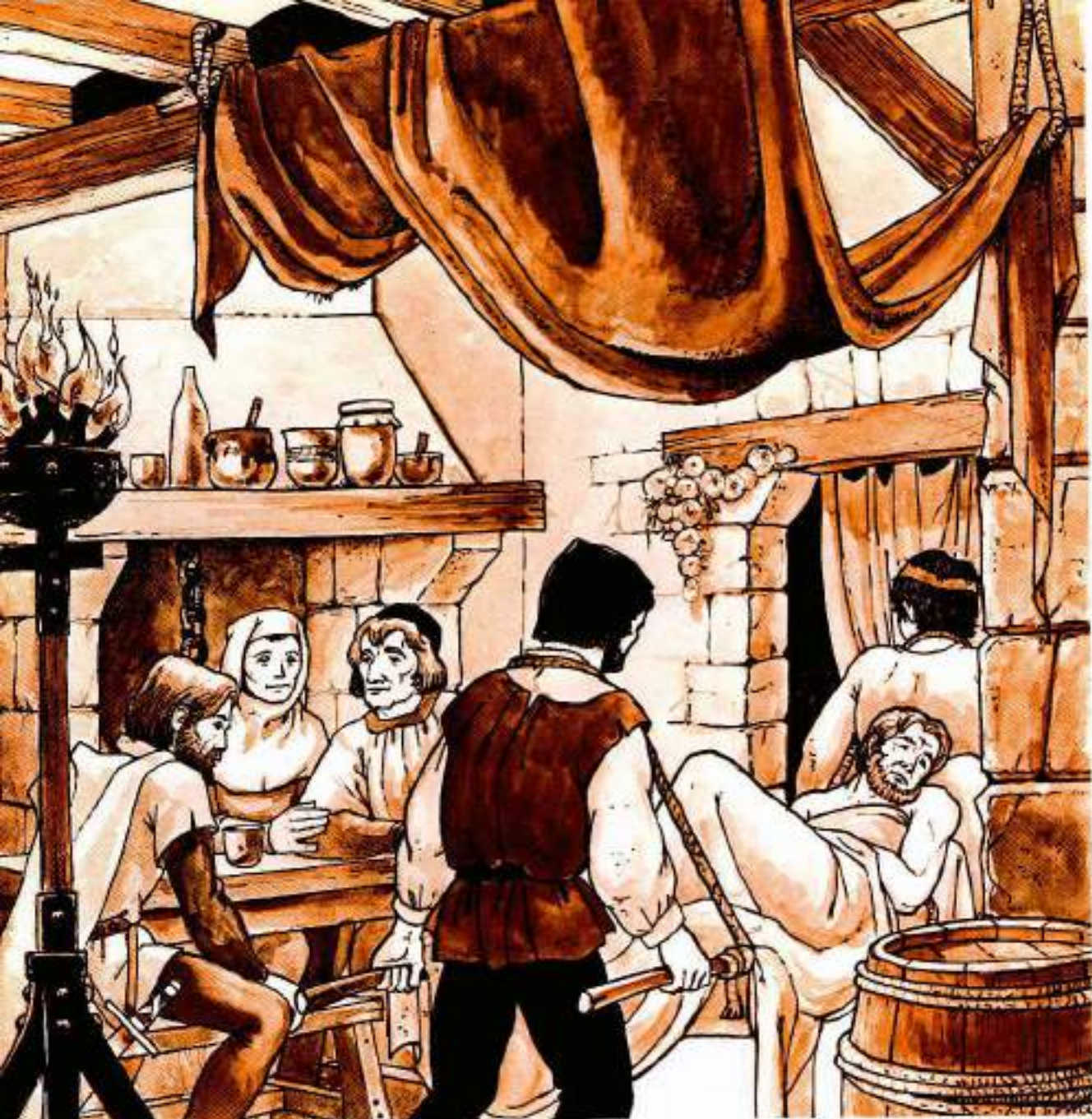
*Santa Maria la Camperola
dolça pagesa dels nostres camps,
¿no us fa tristesa viure tan sola
amb sense llànties i sense rams?*

I un altre poeta que viu arran de l'ermita, en els enormes habitatges que avui amenacen ofegar-la, Ramon Fernández Jurado, reprengué fa ben poc la conversa. I si al principi temorenc diu:

*Pobra ermita de Bellvitge
quí et veu ara i qui t'ha vist!*

ben aviat es deixa endur per l'esperança i afirma:

*Aguantaràs la tempesta
i tornaràs a florir
quan l'amor de tot un poble
es retrobi al teu camí.*

*De Torre Blanca a la vora
s'establí un xic hospital
que fou l'origen alhora
del poble i nom actual.*

El nom de L'Hospitalet

Agustí Duran i Sanpere diu que fins al segle XV foren nombrosíssims els pelegrins que d'arreu del país acudien a Barcelona per tal de visitar el sepulcre de la verge i màrtir santa Eulàlia a la Catedral i que, per facilitar-los el camí, aquest s'havia anat assenyalant amb monuments o capelletes dedicats indistintament a la santa catalana o a la de Mèrida, discriminació de la qual els vianants no feien gaire cabal. Sembla que aquest pelegrinatge fou especialment intents durant els anomenats perdons de santa Eulàlia. L'església de Provençana i la de Santa Eulàlia del Pedró marcaven el camí pel cantó de ponent, mentre que Santa Eulàlia del Desert de Sarrià, Santa Eulàlia de Vilapiscina i Santa Eulàlia del Camp completaven el ventall de rutes que convergia a la Seu.

Aquests grups de gent, units als simples viatgers que es movien per uns altres tipus d'afers, es trobaven que, quan havien franquejat —per un gual o amb la barca— el Llobregat a l'hora fosca, no podien entrar a Barcelona perquè el portal de Sant Antoni, com els altres de les muralles de la Ciutat Comtal, ja eren closos o ho serien abans d'arribar-hi ells. I tenien la urgència de resguardar-se en llocs adequats si no volien passar la nit al temperi i a mercè dels llops o els bandolers.

El petit hospital que un dia va construir-se al peu del camí que duia a Cornellà nasqué, doncs, tant amb la intenció d'acollir els malalts com la gent agosarada que empenia l'aventura —a peu o a cavall— de veure nous horitzons o que una necessitat imperiosa obligava a moure's. Podem dir així que també fou, i potser d'una manera principal, un hostal.

Casos semblants es troben a casa nostra mateix i a diversos llocs d'Europa.

L'Hospitalet de l'Infant, del terme municipal de Vandellòs, feia de refugi per als qui havien de travessar el coll de Balaguer. L'Hospitalet del departament francès de

l'Arieja és a tocar del coll de Pimorent. I a Itàlia, amb denominacions i fins paral·lels, trobareu Ospedaletti Ligure, Ospedaletto d'Alpinolo, Ospedaletto Lodigiano i d'altres. Amb les variants d'Hospital, Hostal, Hostalet i Hospici podríem multiplicar-ne les mostres.

L'existència del nostre petit hospital ja consta en documents de començament del segle XIII, i és possible que fos anterior. Se'l conegué primer com a l'Hospital de la Torre Blanca, i després o alhora com a l'Hospital de Provençana. La Torre Blanca és un dels noms més antics del terme. Una de les primeres notícies que en tenim prové d'un pergami del 4 de gener de 1057, mitjançant el qual la seva propietària, Ermengola, la deixa en herència a la Canònica de la Santa Creu. Segons Jaume Codina el 1370 la Torre Blanca és adquirida per una nissaga bàsica de L'Hospitalet, els Oliver. Un dels seus membres, Miquel Oliver de la Torre, encara el trobarem l'any 1717 com a batlle del nostre poble. L'edifici que avui coneixem com l'Harmonia formà part de la finca de la Torre Blanca. Al voltant de l'Hospital s'anà formant a poc a poc un nucli de cases que a la llarga acabaria imposant el seu nom, arraconant el de Provençana. Si en el cens de les Corts de Cervera de 1359 la nostra exigua població (50 focs = 250 persones) ja es divideix en dos grups, el de Provençana i el de la *Bandada del Spital*, quan arribarem a 1761 encara trobarem que L'Hospitalet és secundari, ja que el nom oficial és *lloc de Santa Eulàlia de Provençana, àl·las de L'Hospitalet*. És a dir, que el nostre nom actual necessita segles i segles per a arribar a sobresortir. Podríem dir que no es consolidà —curiosa paradoxa— fins que de fet desapareixia l'hospital, més o menys a les acaballes del segle XVIII.

De la poca entitat d'aquest hospital, que la gent batejà amb un diminutiu, poden parlar-nos-en la llicència que li fou concedida el 26 d'octubre de 1417 per a col·lectar o mendicar en el seu nom, cosa que vol dir que les passava molt magres (encara que això potser no és raó suficient per al que volem demostrar, ja que molts hospitals actuals viuen de la caritat pública), i un fet del 9 d'octubre de 1444. Amb tal data el rei Alfons IV el Magnànim envià un plec al Consell de Cent on pregava que fos ben rebut fra Joan Bonfill, destinat a l'Hospital de Santa Càndia de Provençana, i el Consell, malgrat tractar-se d'una recomanació reial, contestà que no era necessari perquè ja en tenien cura un home amb la seva muller, els quals eren suficients. Ell mendicava per al sosteniment i ella atenia els pobres i els caminants que hi feien cap. Com podeu veure, dues persones —en realitat la dona ben soleta moltes vegades— feien que tot plegat rutllés. I el personal que hi acudia era, com anem dient, més propi d'hostal que d'una altra cosa.

En les seves darreries continuava essent igualment insignificant, però sembla que la seva funció fou més de caràcter sanitari. Així a vegades el trobem esmentat com a *Hospital de convalescència*, i és freqüent veure despeses relacionades amb el trasllat de malalts. Pel que fa al personal, sempre és citat en singular. Només es parla d'un hospitaler. També sabem que disposava d'una burra, que tan aviat carregava llenya com algun pobre xacrós.

En un sentit o en l'altre, el nom del nostre poble significa acolliment, virtut que —això sí que ho podem afirmar ben segurs— aquest racó de món no ha desmentit mai. Sota el nom d'hospitalencs, amb els mateixos drets i els mateixos deures, hi ha gent dels quatre punts cardinals d'Espanya. Gent que a casa nostra —casa seva— ha

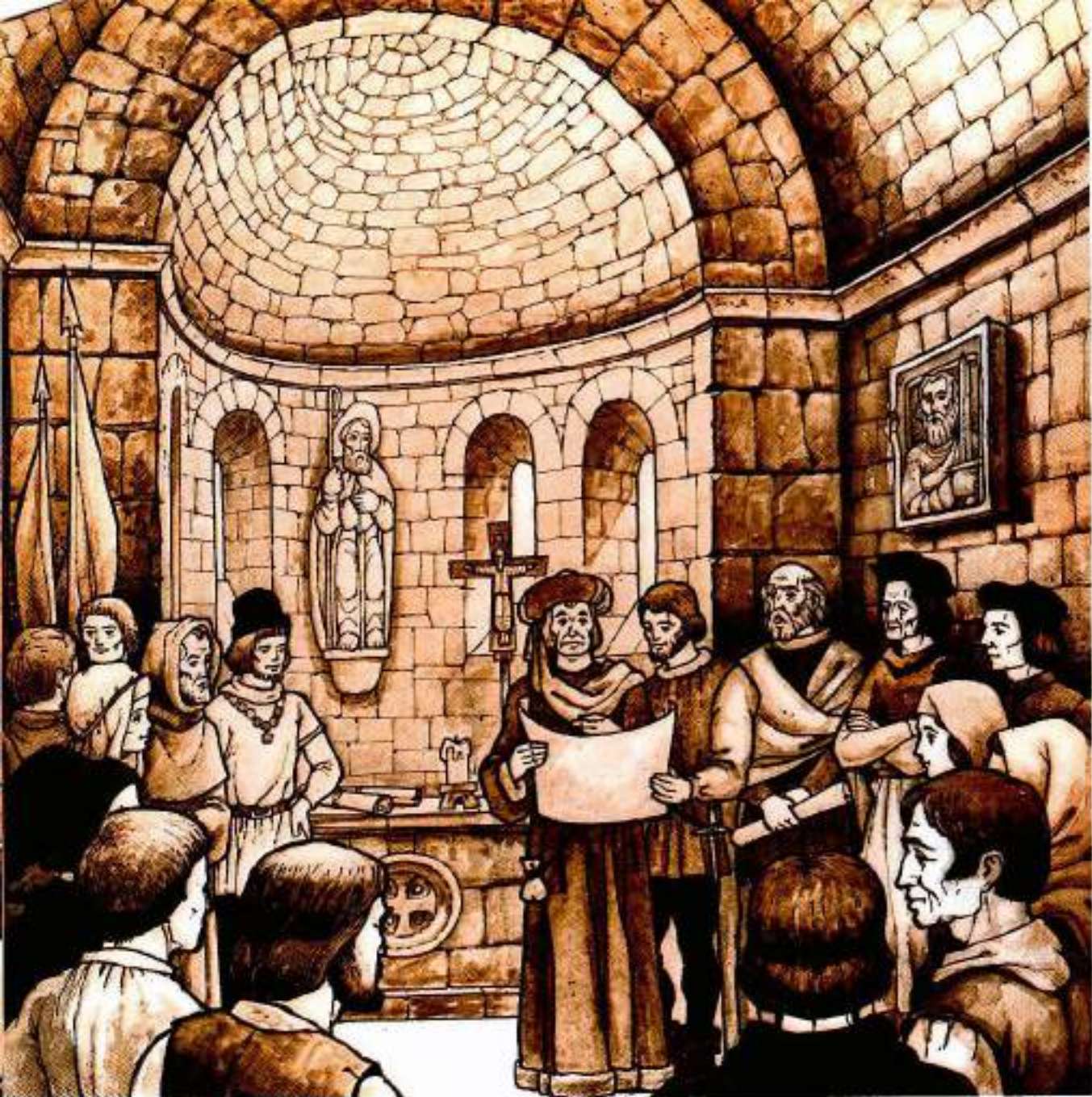
Una visió del poble de L'Hospitalet, possiblement convencional. Fragment del mateix mapa que il·lustra la guarda posterior.

trobat un recer. Amb aquestes ratlles voldriem ajudar-los perquè puguin sentir-se'n no solament de fet, sinó també de cor. Perquè puguin, tot assumint el nostre passat, comprendre que cal lluitar solidàriament pel nostre futur.

El topònim oficial i correcte de la nostra població avui és L'HOSPITALET DE LLOBREGAT. Així fou aprovat pel Consell de Ministres el 23 de juliol de 1977.

L'anteposició de l'article, a vegades *el*, a vegades *lo*, el trobem normalment a partir de l'aparició del nom Hospital, qualsevol que sia la seva grafia. I fins ben avançat el segle passat es manté tant en català com en castellà. La seva desaparició no és provocada perquè la gent del veïnat hagi volgut fer un canvi en la denominació, sinó perquè les formes castellanitzades l'han adulterat artificialment. El nom "Llobregat" que li fou adjuntat per distingir-lo d'altres Hospitalets el comencem a trobar en els llibres d'actes municipals a partir de 1873. La preposició *de* (no *del*), que uneix els dos noms, és la que hi correspon d'acord amb l'IEC, perquè el segon és el nom d'un riu, com s'esdevé per exemple amb Móra d'Ebre, Artesa de Segre i L'Espluga de Francolí.

El nom tal com és avui ja l'havia aprovat l'Ajuntament l'any 1933 i s'ajustava al nomenclàtor establert per la Generalitat de Catalunya. L'any 1939 això no fou respectat i l'article en tornà a desaparèixer.

*Dins l'església s'arreglera
gent d'espardenya i talons
pactant per volta primera
unes Ordinacions.*

Les primeres ordinations

Si us hi heu fixat, una mica de passada, en el capítol anterior hem esmentat l'Hospital de Santa Càndia de Provençana. Aquest nom de Santa Càndia o Santa Càndida prové d'una capella o església que hi havia al costat o dins mateix de l'Hospital, de la qual sabem que als començaments del segle XV hom l'havia construïda en honor de Nostre Senyor Jesucrist, sant Bartomeu, sant Blai i santa Llúcia.

L'agrupament de cases entorn de l'Hospital havia anat creant la necessitat d'uns serveis religiosos immediats, servei que no podia complir l'església de Provençana, excessivament allunyada.

Ben aviat, però, també aquesta capella de Santa Càndida resultà insuficient. Per això, el 1426, el bisbe de Barcelona, Francesc Climent Saperas, va concedir llicència a la Pobra de L'Hospitalet per a edificar la nova església parroquial atès que l'antiga era petita.

Trenta-quatre anys més tard, aquesta església no s'havia pas enllestït i a més a més estaven en complet desacord, si no en baralla oberta, el capellà Joan Aznar i tots els seus feligresos. Aquests no volien treballar en l'obra ni contribuir-hi, al·legant que el rector no hi era mai, i que per tant no en tenia cura. La cosa arribà a tal extrem que hi intervingué el mateix rei Joan II, el qual digué que la culpa anava a mitges i acusà de negligència els veïns. Reconegué les absències del sacerdot, encara que les justificava perquè eren degudes a serveis prestats a la mateixa casa reial. I manava que, si no volien incórrer en la *nostra ira e indignació*, fessin tots plegats la farina blana i es posessin a fer feina.

Joan II, de qui Antoni de Bofarull diu que fou *un mal pare, un mal home i un mal rei*, va casar-se dues vegades. Fill del primer matrimoni fou Carles de Viana, molt estimat pels catalans, el qual reberen a Barcelona apoteòsicament el 31 de març de 1460, un parell de mesos després de l'ordre reial sobre la nostra església.

Tant Joan II com la seva segona esposa, Joana Enríquez, no veien amb bons ulls l'afecte demostrat pels catalans a Carles, el qual havien fet subjecte de tota mena de persecucions. I als catalans no els feien gens de gràcia ni el rei ni la reina. Resultat de tot plegat fou una pugna oberta entre Joan II i nosaltres que, en morir Carles de Viana, segons el poble, emmetzinat per la madrastra, provocà una veritable revolució que destituí el rei. Entre 1462 i 1472 cenyiren la nostra corona Enric IV de Castella, Pere, conestable de Portugal, i Reiner d'Anjou i de Provença. Joan II mantingué la lluita per recuperar el seu tron amb l'ajut del rei de França, lluita que acabà el 1473 amb el setge i la final capitulació en condicions honorables de Barcelona.

Com pot suposar-se, totes aquestes circumstàncies no eren pas les més idònies perquè les obres del nou temple anessin endavant fent cas de les ordres d'un rei que el poble no volia i havia destronat. Una guerra civil i un final amb tropes hostils hostatjades a casa i pels encontorns, assetjant la capital, no podien afavorir l'esperit de treball o cooperació.

Potser fou al revés. Potser el constant perill féu que la gent no es mogués gaire i s'entretingués més aixecant parets a l'església. O, tal vegada, el que faltava per a enllestir el 1460 no era molt important i posar-se a la feina fou joc de poques taules.

La veritat és que el dia 10 de setembre de 1475 (any de males collites i de pesta) sabem que hi ha una reunió important a l'església nova de L'Hospitalet, la qual per tant hem de suposar, si no ben acabada, si perfectament utilitzable.

No es tracta d'una reunió qualsevol, sinó d'una assemblea de les forces vives, ben nombrosa i representativa.

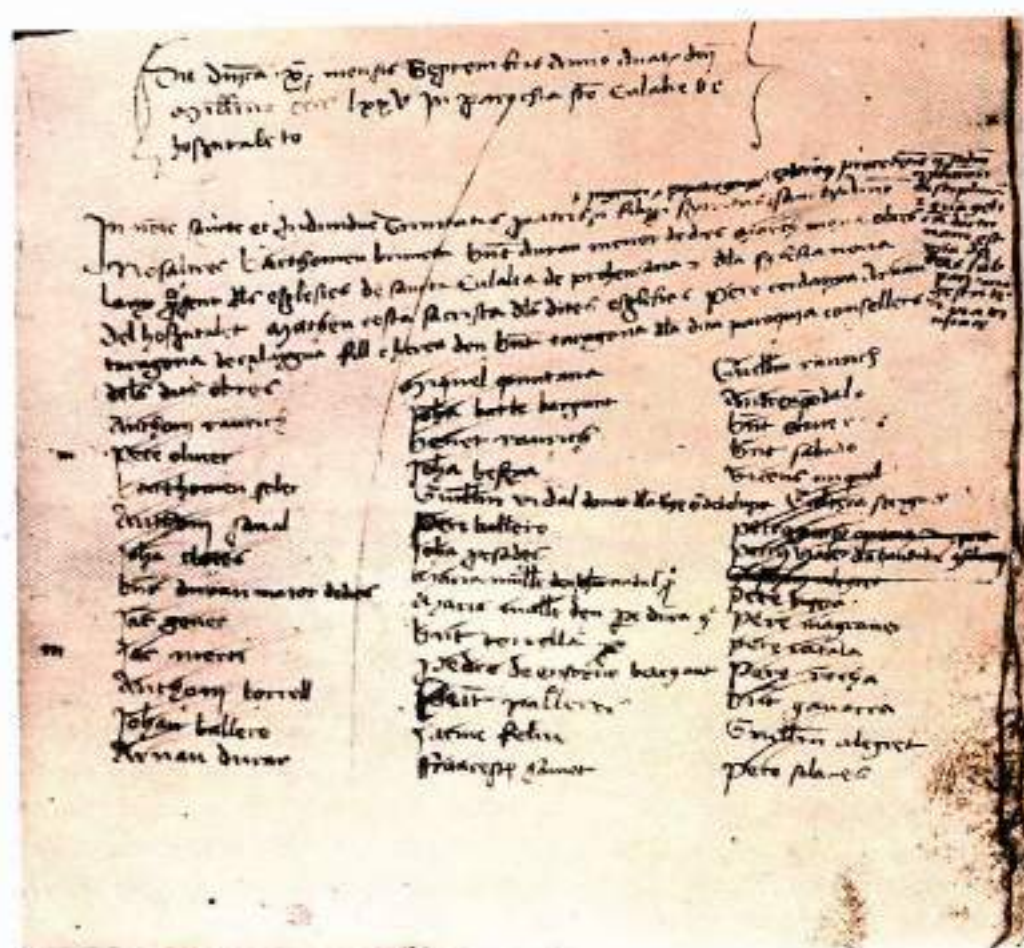
El nombre de reunits fou de quaranta-set i hi assistiren obrers de les dues esglésies, la de Provençana i la nova, gent de *deçà de l'aigua* i de la bandada del Prat o *dellà de l'aigua*, el sagristà de les dues esglésies, el donat de Bellvitge i parroquians de tot el terme.

La finalitat de la reunió era estudiar la millor manera de practicar el culte diví en els dos temples, incloent-hi il·luminacions i ornament, i, en conseqüència, establir la importància de les quotes que caldria aplicar segons l'economia de cadascú per obtenir els ingressos necessaris. Cal destacar la transcendència d'aquesta reunió per a la nostra història perquè és la primera vegada que L'Hospitalet estableix una reglamentació o unes ordinacions per al bon règim i govern de la comunitat.

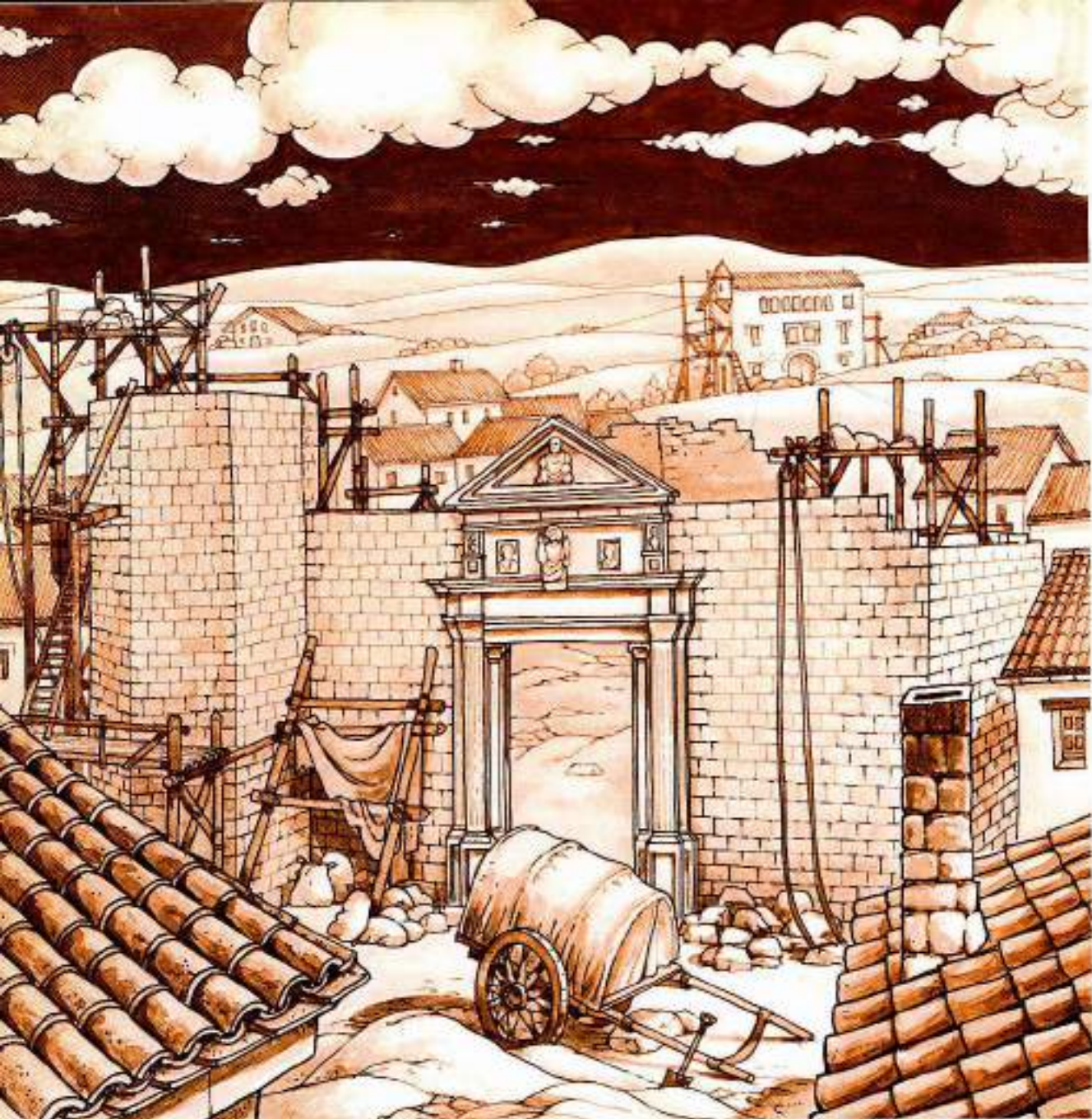
Jaume Codina, en un opuscle publicat amb motiu de complir-se els cinc-cents anys d'aquestes ordinacions, diu: *Ultra ser les primeres de la història local, tenen una importància capital en la mateixa perquè determinen i estatueixen punts tan significatius com:*

- a) la classificació dels habitants segons els béns posseïts;
- b) l'admissió dels no naturals al si de la comunitat amb igualtat de drets;
- c) vot i veu per a tothom.

Els dos primers punts —continua dient en Codina— aguantaran, ferms, segles ençà. La participació popular, en canvi, naufragarà aviat per prematura. Ens trobem al segle XV: el pensament feudal impregna encara els esperits. Els prohoms dirigits de L'Hospitalet, poble sense jurisdicció feudal, convoquen també els pobres. Haurien pogut no fer-ho i decretar els "talls" o impostos corresponents amb caire obligatori, tal com repetidament esdevindrà després a la pròpia localitat. Però el 1475, època de pobresa, convoquen també els pobres. Dins una societat rigidament estructurada, trets com aquest, de precocitat social, confereixen a L'Hospitalet un lloc d'honor entre les nostres comunitats.

La primera pàgina de les ordinacions de 1475. Reproducció del text original que es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Nouari Antoni Joan, manual 34, 1474-1476.

*El segle setze és exemple
d'un ferm desig comunal.
Es construeix un nou temple
i moltes cases com cal.*

Un poble amb cara i ulls

Cap a la meitat del segle XVI la Pobla de L'Hospitalet, encara que el nom de Provençana continués aguantant-se tossudament, ja tenia una personalitat ben definida i els seus habitants, aproximadament 385, distribuïts en 77 cases segons el fogatge de 1553, en tenien plena consciència. D'aquestes cases, uns dos terços s'havien anat agrupant pels encontorns de l'antiga Torre Blanca i les restants eren escampades entremig dels camps o zones de pastura.

La vida d'aquests habitants —com en els segles precedents— girava sempre entorn de la parròquia. Cosa gens estranya si pensem que era a l'església que havien d'acudir tant en les festes familiars o públiques com a l'hora de fer testament o alguna compra-venda, perquè una de les funcions del rector era fer de notari. I no parlèm de qualsevol acord amb vista al comú, que sempre es resol·lia dins del temple, ja es tractés d'empedrar un carrer o de distribuir impositcions vingudes de més amunt.

Per exemple, ja hem vist anteriorment com fou dins de l'església que s'aprovaren les ordinacions de 1475, mitjançant les quals es dividien els hospitalencs en tres estaments: el major, compost dels grans hisendats; el mitjà, amb els petits propietaris; i el menor, amb els menestrals o assalariats.

Doncs bé, els primers i els últims, acomboïats com sempre per la sotana rectoral, s'encarreguen durant aquest segle de marcar la pauta a tot el poble portant a terme dos fets transcendents.

Així veiem com l'estament major es preocupa d'edificar un nou temple, perquè el vell, aquell que féu tirar endavant Joan II, ha quedat —per culpa dels qui el feren segons els uns, a causa de l'última guerra segons els altres— inaprofitable i cal enderrocar-lo totalment. I també veiem com l'estament menor —on predominen els

estrangers francesos, que són més de la meitat del cens-, agrupat en la Confraria de Sant Roc, decideix encarregar —segons una teoria sostinguda per Alicia Suárez— al pintor Jaume Huguet de Vilafranca, casat amb Paula Mercer de L'Hospitalet, el retaule del seu sant patró.

L'any 1579 els jurats i els prohoms del poble —els seus cognoms Bosch, Prats, Esquerrer, Cerdanya, Lluell, Duran, Solanes, Oliver, Nadal/ etc., ressonaren molts anys com a importants i l'eco d'algun encara perdura— prenen dos acords íntimament relacionats: autoimposar-se una contribució o *tall* del trentè dels fruits recollits per poder subvenir a les despeses de fer el nou temple, i, cinc mesos més tard, per l'octubre del mateix any, pacten amb el mestre de cases Giralt Gervasi, *ciutadà de Barcelona i ara habitant de la dita parròchia del Spitalet*, la realització en un termini de quatre anys de les obres corresponents.

Sis anys després, els mestres d'obres Josep i Pere Ferrer i Joan Arenys firmen un conveni per a practicar diferents obres d'acabament i complementàries. I no és fins el 25 de gener de 1600 que el bisbe de Barcelona Ildefons Coloma, conseller reial, féu, essent-ne rector Jaume Bertrolà, la benedicció solemne d'aquest temple, que s'aguantà ferm fins al cap de 336 anys, al començament de la guerra civil, que de tot cor voldria que fos l'última de les innombrables que ha patit el nostre país.

El 19 de juliol hom intentà cremar-lo i, davant l'esverament de les cases veïnes, optà per desmuntar-lo pedra a pedra. Un informe "polític" de l'arquitecte municipal deia que era necessari fer-ho a causa del seu estat ruïnós. Evidentment no era l'edifici el que en aquell moment trontollava, sinó tot el país.

De l'ensulsiada del temple pogué salvar-se el retaule de Sant Roc, compost de cinc pintures acuradament realitzades i que juntament amb d'altres obres pictòriques de la mateixa procedència avui es poden admirar en el Museu d'Història de la Ciutat.

Us en recomanem la visita.

Mentrestant retornem al segle XVI. Paral·lelament a la refeta del temple, la gent de pro anà sentint la necessitat de disposar d'habitacles que anessin d'acord amb el seu *standing* social.

El 1563 Antic Lluell, que era propietari de més de cent mujades de terra i diverses cases, edificava la seva senyorial masia arran del carrer que avui coneixem amb el nom de Xipreret. Aquesta masia, transformada en diferents ocasions abans d'aconseguir el seu aspecte actual, passà gràcies a enllaços matrimonials als Molines i més tard als España, per finir essent del municipi, que l'ha convertit en Museu.

El 1580, Montserrat Cerdanya —nom masculí en aquells temps— aixecava la seva casa de pagès, que avui es coneix per can Sumarro, i que encara conserva interiorment i exteriorment el seu caràcter original. El doctor Santiago Prats i Comas, que l'adquirí del marquès de Castellbell, va tenir-ne sempre una cura extraordinària. Potser només podríem lamentar la pèrdua de la llar de foc, que no fóra molt difícil reconstruir. Avui, can Sumarro és la darrera masia envoltada de camps que encara s'aguanta dreta dins del nucli urbà.

El 1587 va construir-se el mas Modolell de la Torre, del qual formava part la talaia que ara es troba —reedificada— a l'entrada del carrer de Xipreret. Aquest mas tenia no pas menys de catorze mujades, totes dins de la seva cleda, a la sortida del poble cap a Cornellà. La via del tren partí la finca pel mig.

L'edifici que coneixem per l'Harmonia data de 1595, i, com ja hem dit anteriorment, fou de la nissaga dels Oliver.

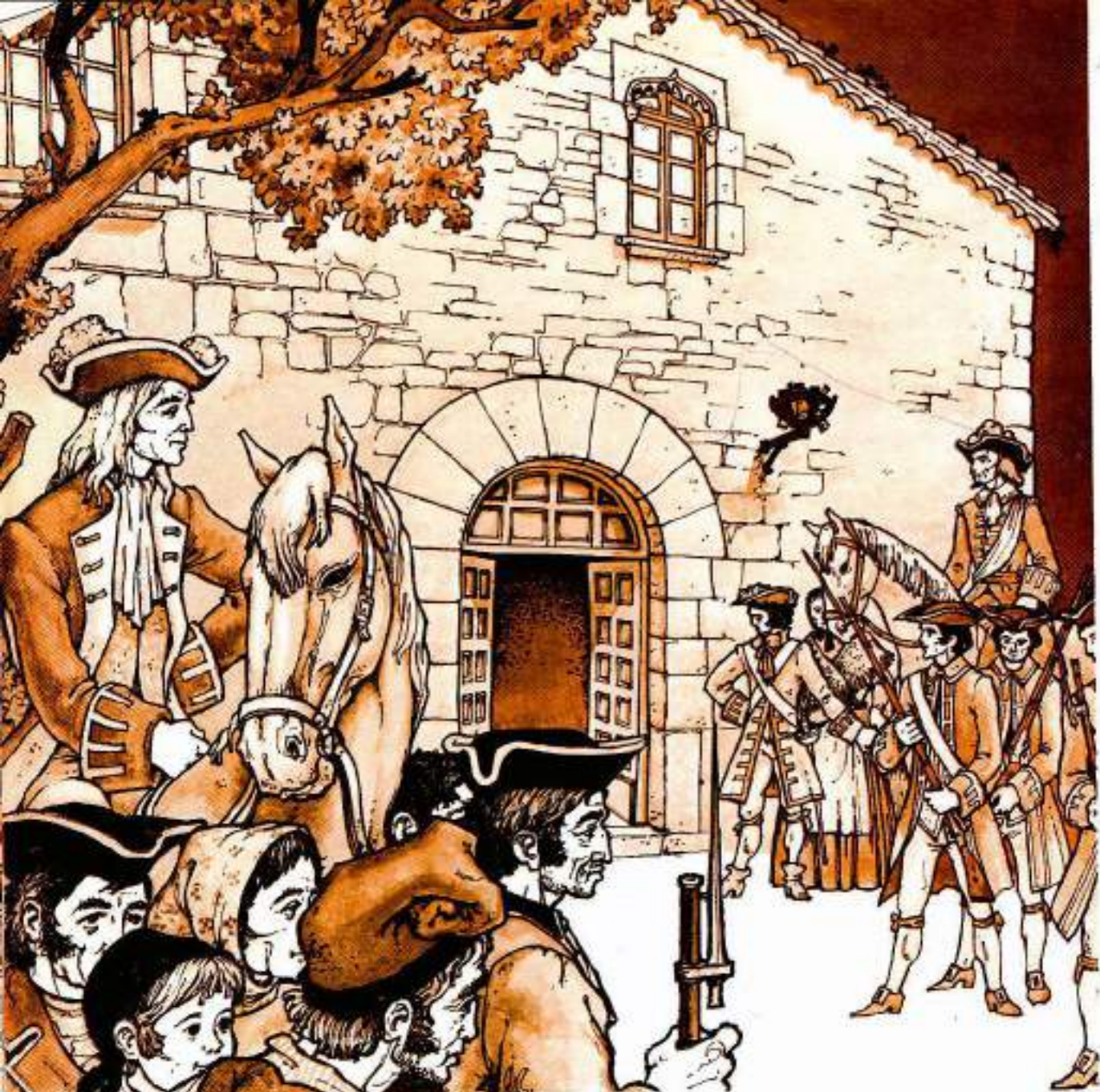
I encara podriem esmentar de la mateixa època la casa dels Famades, en el corraló del mateix nom, o la masia dels Esquerrer, la hisenda dels quals superava possiblement la dels Llunell i que en plena Marina, prop de l'antiga carretera de la Barca o del Mig, encara mostra un magnífic finestral gòtic encarat —ironies del destí— cap als blocs monòtons de Bellvitge...

D'aquell desig de ser, d'aquell esperit que animà les generacions que bastiren L'Hospitalet del segle XVI, en queden encara aquests testimoniatsges de pedra. Testimoniatsges que entre tots plegats hem de resguardar de la mort definitiva perquè ens ajudin a mantenir viva i renovada la personalitat del nostre poble.

Personalitat que, podem dir-ho ben alt, es recolza i s'arrela no en cap improvisació d'última hora, sinó en un passat de més de cinc-cents anys.

La Tàlia i l'Harmonia, dues edificacions del segle XVI. (Foto A. Monrós).

*La sort de L'Hospitalet
—també la de Catalunya—
pels voltants de Xipreret
amb segell de sang s'encunya.*

Dels setges de Barcelona

L'Hospitalet, per la seva situació geogràfica, sempre ha participat, amb més pena que glòria, en tots els setges de Barcelona, veient els braus des d'una barrera que no protegia de res. I si el seu únic balanç fou l'enderroc i el saqueig de cases, les vexacions, les contribucions extraordinàries, els morts i la fam, en dues ocasions el seu nom va ésser escampat al grat dels vents i aconseguí una certa notorietat.

En la primera ocasió, per l'enginy d'un dels seus fills, i en l'altra, per un pacte desolador que donà un nou rumb a la història de Catalunya.

L'any 1697 —engegant un dels episodis darrers d'una guerra que ja en feia nou que durava entre Lluís XIV de França i la Lliga dels Habsburg, en la qual figurava Espanya— els nostres veïns de les Gàl·lies tenien rodejada Barcelona, que es defensava a sang i foc. Segons explica Narcís Feliu de la Penya i Farell en els seus *Anales de Cataluña y epilogo breve de los progresos y famosos hechos de la Nación Catalana...*, gràcies a un invent d'un personatge anomenat Lluís Noves, català i natural de L'Hospitalet, *grande ingeniero y diestro bombardero*, es pogué aturar l'empenta de l'atac i infligir un gran dany a l'enemic. Pel que sembla, aquest hospitalenc, tres o quatre anys enrera, tingué una participació decisiva en la recuperació de Castellfollit, que havien ocupat els gavatxos. Amb una espècie de trabuc de fusta de la seva invenció, aconseguí allò que no podia fer l'artilleria del virrei, que des d'on era emplaçada no arribava a tocar la població. Amb el seu aparell es dedicà a llançar amb èxit una pila de bombes que havien trobat a Banyoles i totes caigueren en el blanc proposat, amb gran desconcert i espadordiment dels assetjats. El mateix virrei, que quan li havien ensenyat el trabuc no

n'havia fet gens de cas, davant la seva eficàcia s'emportà Noves cap a Barcelona i li donà tota mena de facilitats per ajudar a la seva defensa quan n'arribés l'hora.

I fatalment arribà. El dia 6 de juliol —diu Narcís Feliu— *fue glorioso por el favor divino*. Catorze companyies de granaders, fusellers i dragons, a la part de l'Estacada, arribaren a entrar dins del fossat de la muralla disposats a atacar el baluard de Sant Pere. La mortífera arma de Noves es posà en moviment, *disparò por canal unas bombas*, i allò que estava a punt de ser una derrota es convertí en una victòria. Vuit-cents morts francesos, *muchos de ellos capitanes y gente noble*, contra deu morts dels nostres i tretze ferits.

El bèl·lic hospitalenc, amb les armes de la seva invenció, encara va aconseguir més endavant ensorrar les galeries que havien fet els assaltants en el mateix baluard de Sant Pere. La ciutat de Barcelona va premiar-lo convertint-lo en funcionari públic. Fou l'encarregat de la llanterna del moll. Llàstima que aquest lloc de pau i tranquil·litat no li durés gaire, ja que al cap de pocs dies moria ferit d'un tret de mosquetó en passar per davant de la bretxa. Feliu de la Penya exclama: *¡Dios sabe de qué mano se disparó el tiro!* Aneu a saber si algú ja li envejava la plaça obtinguda amb tant de coratge...

Durant aquesta guerra s'emportaren de l'església ornaments sagrats, diners de l'obra, vint lliures de cera i d'altres objectes del culte diví. De Bellvitge en volaren la campana, els ornaments i dues corones d'argent.

I passem a la segona ocasió:

El dia 22 de juny de 1713 es reunien a L'Hospitalet, en un lloc indeterminat, però que segons sembla fou en alguna de les cases senyoriales del carrer de Xipreret, tal vegada la dels finestrals gòtics, quatre personatges estrangers que pretenien posar els punts finals a una de les més greus tragèdies que han afligit la nostra pàtria. Es tractava del comte de Königsegg i del marquès de Ceva Grimaldi, delegats expressament per a aquest acte pel comte d'Estarhemberg i el duc de Populi, comandants en cap respectivament dels exèrcits de Carles d'Àustria i dels de Felip V. Hi assistiren també els senyors Thomas Swanton i Anthony Wescombe, delegats de l'almirall Jennings. Com podeu veure, no hi assistí cap espanyol. En aquesta reunió es concretà la forma d'evacuar de Catalunya, Mallorca i Eivissa, d'acord amb allò que s'havia pactat prèviament a Utrecht, el 14 de març del mateix any, els exèrcits que ens ajudaren durant la Guerra de Successió contra Felip d'Anjou.

Una vegada complerts els formulismes de l'anomenada Convenció de L'Hospitalet, Barcelona, últim reducte català que juntament amb Cardona continuava plantant cara a les tropes franco-espanyoles, es trobaria totalment desamparada i ja no podria comptar amb d'altres forces sinó les seves. Anglaterra, que defensava la causa del pretendent austriac i que es refredà quan veié com aquest heretava la Corona d'Àustria, tement que podria acumular a més a més la d'Espanya, consolidà Gibraltar sota el seu domini i retingué Menorca. Quant a Catalunya, es limità a fer constar sobre el paper, i per salvar la vergonya en el tractat d'Utrecht, que se'n respectessin els privilegis, les hisendes i les honres; i en anar-se convertint aquest apartat en un simple paper mullat, es limità a encongir les espatlles.

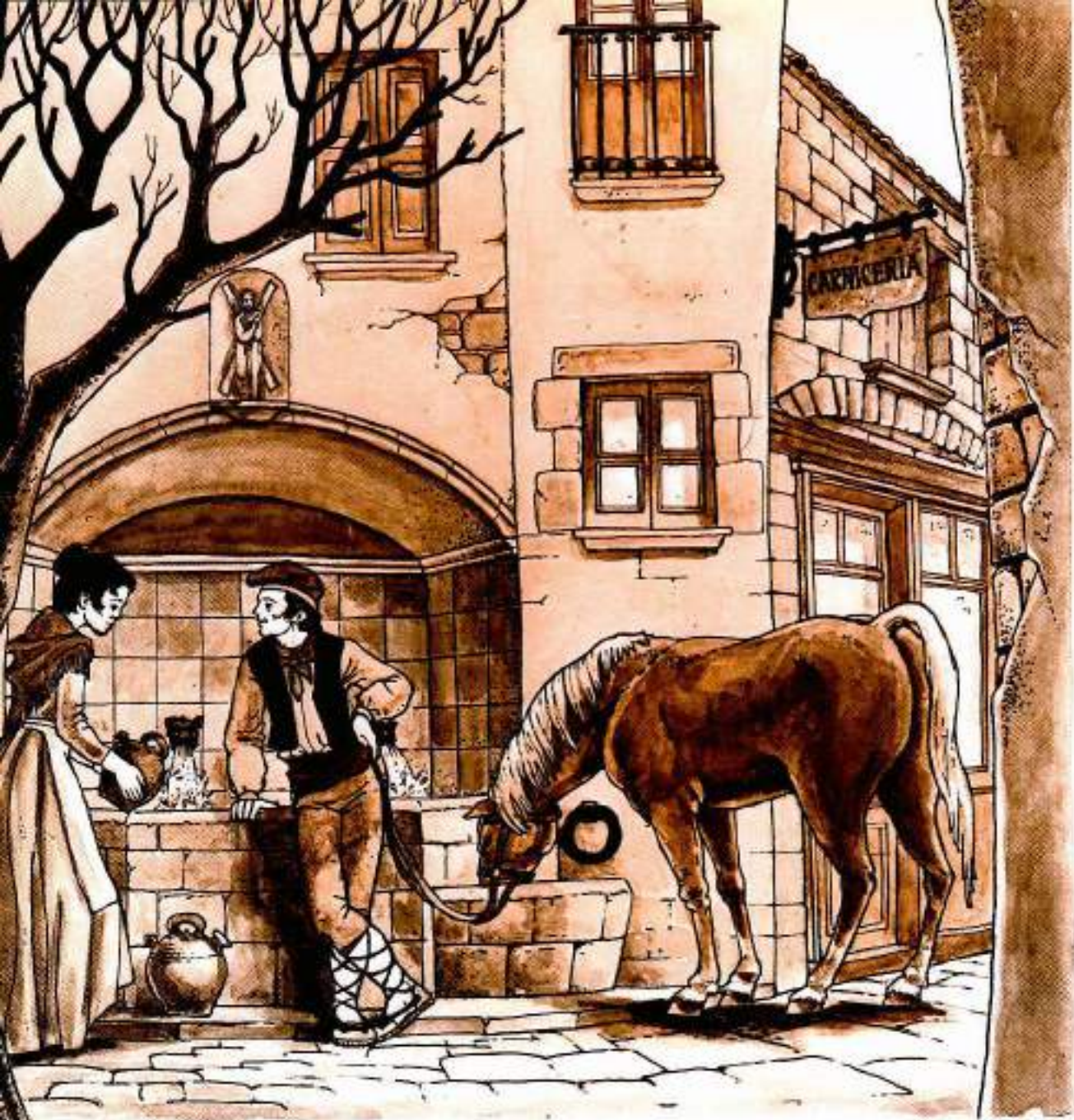
Barcelona, que sabia que els bons desigs dels anglesos no serien respectats pels exèrcits vencedors, es reclogué en ella mateixa disposada a resistir.

*Fecho en Vpitalet a Vint y Dos
de Juny de Mill setecien-
tos y treze D=*
El Conde de Lincesca *M^{te} Juan de*
Mescombe

Les signatures del Conveni de L'Hospitalet. (Archivo General de Simancas). Gravat reproduït per gentilesa de la Gran Enciclopèdia Catalana.

Els exèrcits atacants foren comandats pel duc de Populi, i cap a les darreries pel duc de Berwick. Durant tretze mesos la tenacitat i el coratge dels catalans s'enfrontaren heroicament a l'escomesa borbònica i suscitaren l'admiració de tot el món. Rafael Casanova, conseller en cap, i el general Antoni de Villarreal foren les ànimes de la resistència. Però tot fou en va. Els ajuts estrangers que durant aquest període hom sol·licità no acabaren d'arribar mai. I el dia 11 de setembre de 1714 Barcelona, amb la seva caiguda, escrivia una de les pàgines més glòries de la seva història. També una de les més tristes. Perquè la repressió que vingué després fou el primer pas metòdicament organitzat cap a la destrucció de la nacionalitat catalana. El Decret de Nova Planta, amb la supressió consegüent de les institucions autòctones, la substitució del virrei pel capità general, l'arraconament de la llengua catalana en el camp jurídic i a les escoles, el tancament de les universitats tot obrint la de Cervera i la construcció de la Ciutadella, no pas per defensar Barcelona, sinó per amenaçar-la... en són testimoniatges.

De l'arxiduc Carles, entorn del qual es teixiren tantes esperances, i que segons Antoni de Bofarull fou *el més estimat pels catalans i el més ingrati amb ells*, en queda una pintura a l'oli, potser l'única que hi ha a Catalunya, en el palau de can Mercader dels comtes de Bell-lloc, a la ciutat veïna de Cornellà.

*De dues fonts, cristal·lina
brollà l'aigua en abundor.
Dalt Esplugues hi ha la mina,
baix al pla el Repartidor.*

Petita història d'unes fonts

Josep de Cortada i Bru, tercer baró de Maldà i avi del cèlebre autor del *Calaix de sastre* del qual parlarem en el capítol vinent, el dia 4 de desembre de 1729 venia al doctor Josep Carreras, que fou rector de L'Hospitalet des de 1715 a 1753, la tercera part de l'aigua que pogués obtenir del torrent de la Font pel preu de 550 lliures.

Josep de Cortada i Bru, home de pro, algtzir major de la Reial Audiència implantada a Barcelona pel Decret de Nova Planta de Felip V, era l'amo, entre d'altres, d'una finca situada en el mateix cor de la vila, entre el Carrer Major, el del Centre i la riera de la Creu, coneguda per la Torre del Xiprer i més popularment per can Xerricó, motiu que encara perdura en un carreró dels mateixos encontorns.

Llavors L'Hospitalet tenia escassament cinc-cents habitants i els ingressos municipals procedien normalment del cadastre i dels arrendaments de l'hostal, tenda i gabella del Lloc; de la carnisseria; de l'hostal, la tenda i la taverna de la Bordeta; de l'hostal, la tenda i la taverna de Collblanc; de la provisió del pa, de les terres del comú, dels fons, de la pesca del riu i de la taverna del cap del riu. Aquesta última era tan insignificant (*una poquedat*) a causa de trobar-se en un lloc desert i poc visitat, que ni s'exigia fiança a l'arrendatari.

El conjunt d'aquests ingressos cobria escassament les més peremptòries necessitats públiques. En els llibres de comptabilitat, les "eixides" de tot un any no emplenaven pas més de tres o quatre folis i n'hi havia prou per a eixugar tots els ingressos.

Per aquesta raó, moltes vegades eren els fons parroquials els que, en projectar-se alguna millora excepcional o en moments de simple necessitat, suplien o ajudaven els del comú, encara que per aquest motiu quedés inacabada alguna obra

de l'església. Aquest és el cas de la compra d'aigua feta pel rector, ja que per al seu ús es reservà solament una *ploma* i cedi el sobrant al poble per a ús general.

La iniciativa, però, partí de l'Ajuntament. Aprofitant l'oportunitat que el senyor Cortada es trobava ben disposat a dur a terme el que podríem anomenar la primera portada d'aigües al poble, el batlle i els regidors, sabedors de la important quantitat que havia recollit el rector per a fer el nou altar major, se n'anaren a la rectoria i prometeren a mossèn Carreras que el municipi s'encarregaria de fer l'altar si ell invertia en la qüestió de l'aigua la quantitat que demanava el baró de Maldà. Aquest oferiment —que, tot cal dir-ho, quedaria sense complir— decidí mossèn Carreras.

Establert, doncs, l'acord entre Josep de Cortada i el rector, aquell encarregà a Josep Tarafa, mestre de cases, la construcció d'una canonada per a conduir l'aigua procedent de la mina de *Mas Conill d'Esplugues*, a través del torrent de can Cervera, també conegut pel *torrent d'en Nyat*, fins al safareig del clos de la seva masia o torre. En un lloc oportú del curs de la canonada s'aixecaria una caseta de *deu palms en quadro* en l'interior de la qual s'hauria construït un pou *per a què dins d'aquell s'assolís tota immundícia i solatge*. També al costat del safareig s'hi posaria una pica de pedra amb una planxa de bronze per al repartiment de l'aigua. La porta d'entrada a aquest repartidor tindria dos panys i claus diferents, segons s'havia convingut amb la parròquia. El cost total de les obres s'estipulà en 1.800 lliures, moneda de Barcelona, que es pagarien en diferents terminis.

Els treballs de canalització anaren a poc a poc. Havien de passar quatre llargs anys perquè la font del comú comencés a funcionar.

Independentment d'allò que havia pagat mossèn Carreras, la font costà al poble 667 lliures, la distribució de les quals hem trobat en un estat de comptes que es titula així: *Nota de tot lo que s'ha pagat per los gasios de la Font, per la conducció de fer venir l'aigua des del repartiment del safareig del senyor Dn. Josep de Cortada, fins a la Placeta de la Carnisseria del carrer del Lloc de L'Hospitalet: Essent Batlle Josep Millàs i Regidors Francesc Duran, Bartomeu Llopis, Pau Rafols i Josep Miquel: Se començà dita obra de la Font als 21 de maig de 1734 i començaren a rajar les dues aixetes de dita Font, a 4 de Nbre. de dit any 1734, Diada del Seràfic St. Francesc*. En el frontispici hom col·locà una imatge de santa Eulàlia feta en pedra pels escultors Simeó Torras i Miquel Bonet, que cobraren pel seu treball 8 lliures i 8 sous. Units a la font hi havia un abeurador per al bestiar i dues anelles per a fermar-hi els cavalls.

Fins a 1864 —130 anys després— la font de L'Hospitalet i la font de la Rectoria foren les úniques del poble. En aquell any —el nombre d'habitants ja passava dels 3.000— Gaietà M. Amat i d'Amat, Junyent, Vergós, Lentsicles, de Cortada, Senjust, Pagès, Planella i de Vallgomera, marquès de Castellbell, baró de Maldà, etc., cedi al comú els seus drets sobre la mina reservant-se a perpetuitat una quantitat determinada, variable segons l'abundor o l'escassetat del doll. El rector, que era mossèn Josep Montasell, sentint-se també generós, renuncià la seva "*ploma*" a favor del poble amb que l'Ajuntament subministrés aigua de franc a la casa rectoral.

El consistori, presidit per l'alcalde Pau Cerdà, acceptà aquestes condicions i establí d'una manera clara i definitiva l'aigua que correspondria a cadascú, en evitació de plets ulteriors.

La Font del Repartidor a la segona dècada del segle XX.
La paret del darrera correspon a la Riera de la Creu.

Conseqüència de tot això fou l'establiment d'una més moderna conducció d'aigua des d'Esplugues, la construcció d'una torre-repartidor i la instal·lació de cinc fonts més (en total foren set), que es distribuïren així: una al carrer de Sant Joan, una altra en el Centre, i dues a la carretera provincial, (una d'elles prop de la riera de la Creu i l'altra a tocar de la sèquia del Moli). En el Carrer Major, on ja hi havia les dues primitives, se'n posà una altra a l'entrada del terme.

També a mig camí de la canonada, en ple barranc, hom hi construeix una altra font, la Fonteta, amb tot l'aire d'una deu de muntanya a la qual s'atribuïen virtuts semblants a les de la font de Canaletes. Deien que el qui en bevia l'aigua ja no deixava L'Hospitalet.

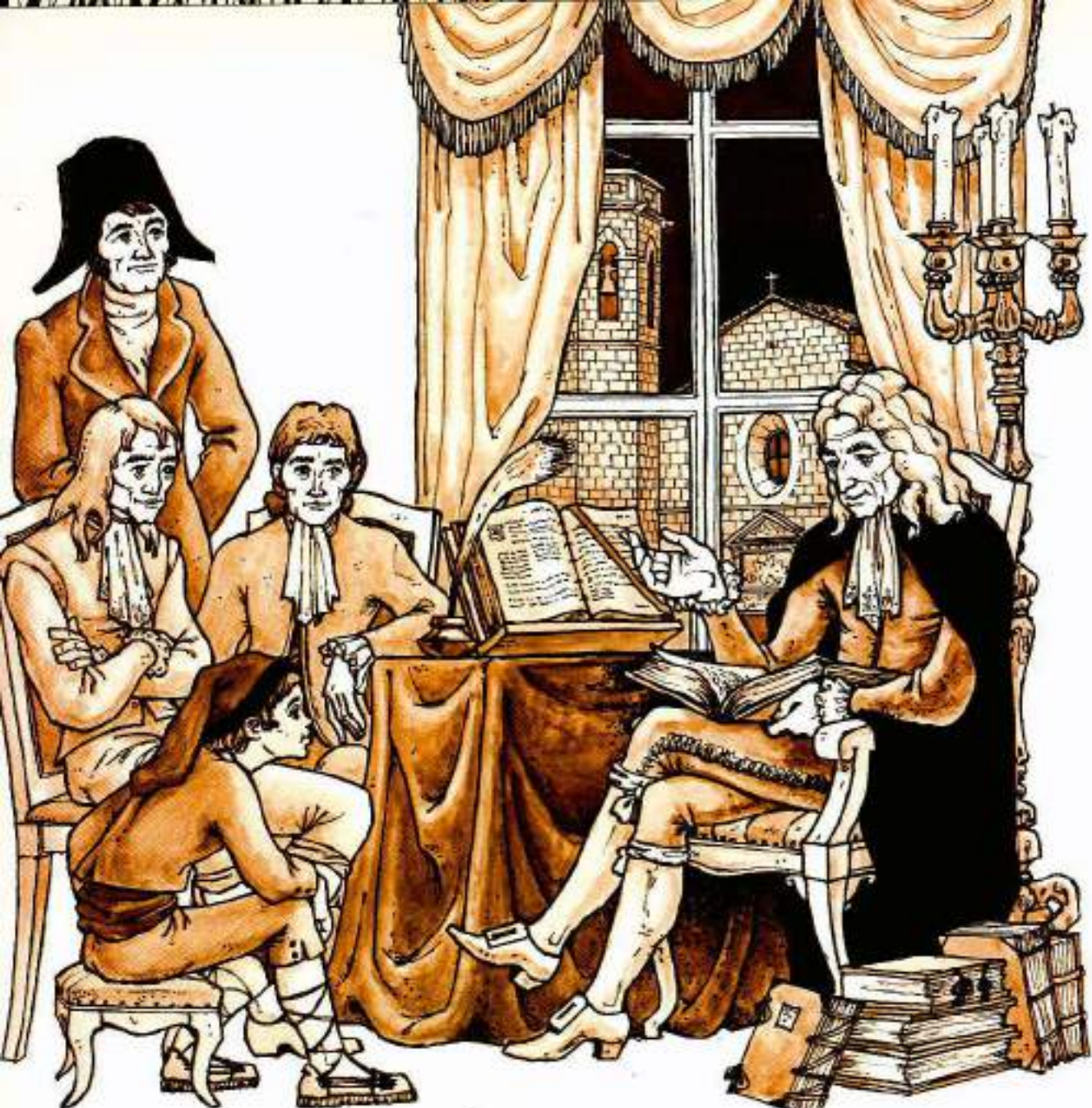
Quan a partir de 1888 s'instal·la l'aigua corrent, s'obren fonts a Santa Eulàlia, a la Torrassa, etc. La de la Plaça Espanyola —pagada per un grup de propietaris— és de 1905. Però ja no són tan necessàries perquè l'aigua va entrant a totes les cases.

El repartidor —renovat cap als anys vint del segle present— s'aguanta encara ben dret a la plaça del seu mateix nom. Ja, però, no reparteix res. La seva aigua tampoc no prové de mas Conill, i ja no és fresca i regalada com la que assaborien a galet, aixecant el càntir, els nostres veïns, tot asseguts al carrer els tranquils vespres d'estiu...

Ara procedeix de la xarxa del subministrament públic i té el seu característic i asèptic regust del clor.

De totes maneres potser tampoc no tindria l'encant de llavors. Perquè ben mirat, ben mirat, qui és el valent que encara gosa asseure's a la fresca exposant-se a perdre la tranquil·litat i àdhuc la integritat física davant l'actual bullicia circulatòria?

Pel que fa a la Fonteta, la seva llegenda no devia recolzar-se en unes bases gaire sòlides. Des que van inutilitzar-la per insalubre, la gent que ha vingut a L'Hospitalet i s'hi ha quedat no ha pas disminuït, sinó que ha augmentat en una proporció geomètrica.

*Del divuit sabem la tònica
amb detall entendridor,
perquè va fer-ne la crònica
l'amo de can Xerricó.*

Com veié la nostra vila el baró de Maldà

Entre els hospitalencs que ens han precedit i els que conviuen entremig nostre, ben pocs han volgut deixar rastre del seu pas escrivint unes memòries o explicant-nos com era el seu entorn anys enrera. I si algú ho ha fet, la cosa no ha transcendit el clos familiar i ha restat perfectament ignorada. Valguin aquestes ratlles per a demanar a qui pugui fer-ho que no llenci cap paper d'aquesta mena, ja que qualsevol informació d'ahir, i d'avui, per íntima i privada que pugui semblar, té sempre un valor testimonial que, en un moment donat, pot ajudar a reconstruir fragments de la nostra història. Dissortadament sabem de casos concrets en què, amb la mania de fer neteja, han destinat al foc o a la bossa de les deixalles els manuscrits d'algun avi o parent del qual sabiem que "feia versos" o que havia intervingut activament en política. Potser eren papers sense cap importància, però qui ho sap?

Per això ens plau llançar les campanes al vol cada vegada que tenim ocasió de parlar del baró de Maldà. Ell, a cavall dels segles XVIII i XIX, s'entreté a escriure'ns com era el nostre poble i ens diu coses molt interessants dels seus habitants. D'una manera senzilla, planera, com si hi enraonéssim. Com devia enraonar amb el mosso que guiava la tartana, amb el seu masover, amb el vicari o amb l'amo de les hisendes veïnes. Amb paraula abundosa i una espurna d'humor.

Rafael d'Amat Cortada i Senjust, baró de Maldà (1746-1818), era nebot d'aquell virrei del Perú que va fer construir a la Rambla de les Flors de Barcelona l'esplèndid palau, avui museu, que hom coneix amb el nom de la Virreina. Tenia extenses propietats en el pla del Llobregat i a tocar del Besòs, i dins del nostre terme

posseïa la Torre Llampada o Esllampegada, també dita la Torrassa, la qual ha donat nom a una de les nostres barriades més poblades. I la casa Cortada, més coneguda per cal Xerricó, que ja hem esmentat anteriorment.

Durant quaranta-set anys, a comptar de quan complí els vint-i-tres, el baró de Maldà anotà minuciosament, cada dia, les coses que li passaven, les que veia, la gent amb qui parlava, els viatges que feia, les xafarderies, les seves preocupacions.

El gruix del diari que escriví era molt considerable i, curiosament relligat, formava més de cinquanta volums que ell mateix titulà *Calaix de sastre*, a vegades *Miscel·lània de curioses i jocoses històries* i també *Llibre de les set sivelles*.

Una de les seves diversions era reunir-se amb una colla d'amics per llegir-los trossos de la seva obra i de tant en tant anar-los comentant amb acudits i bromes.

En un dels seus manuscrits, on reüní les excursions fetes per Catalunya i al Rosselló, hi figura una deliciosa "Explicació del Poble de L'Hospitalet" que em plauria de reproduir íntegrament, però que em limitaré a resumir. Comença així:

Lo poble de L'Hospitalet està en un pla àzia la marina, i distarà lo riu Llobregat d'allí, mitja hora o tres quarts. Segons la seva opinió era prou estès en caseria i habitants.

A continuació, després de detallar-ne les festes principals: Santa Eulàlia, la Mare de Déu de Bellvitge, Sant Roc, diu d'aquesta última, *fiesta major que és del poble*, que hi ha *convli general d'hostes en les taules d'aquells veïns, donant-se'ls bou i arròs, sucre i canyella, olla gran dins de la xica, és dir abundant fartuorum.*

L'art de la manduca era sens dubte una de les seves flaques. En un altre racó del seu diari, i referint-se concretament a la diada de Sant Roc de 1795 a can Xerricó, fa exclamacions com aquestes: *I quina sopa amigos de Dios; a propòsit per retornar un mort! I quina substància hi havia en la carn d'olla amb tots els ingredients!* I n'elogia els melons dient que eren *los més rics per lo tan dolços.*

En la seva ressenya fa una descripció del campanar i de l'interior i de l'exterior de l'església, del pont que la unia a la rectoria, del cementiri i de les deu cases noves, totes iguals, que venien després, donant al Carrer Major. D'aquest carrer —que troba bastant llarg— diu que hi viuen pagesos, i la gent *d'oficis mecànics* (fusters, ferrers, basters, espardenyers), i de professions liberals, com el metge i l'apotecari. I que al mig del carrer hi ha la font del Comú, en una plaça petita.

Tot seguit fa un cens de les cases de més anomenada, que són: la seva pròpia, la dels Famades a l'últim del carrer, dret a Cornellà, la dels Molinés, Amat, Borràs i don Tomàs Fetjó; la dels Nadal, *dins i fora de L'Hospitalet* *alias la torre dels Padres per haver estat, amb la hisenda avui de Nadal, dels padres Jesuïtes*; i la dels Alemany (can Boixeres), *apartada un quart d'hora de L'Hospitalet dalt d'un collat a la banda del nord*. Esmenta també la d'en Melich i la de Pau Prats, *pagesos acomodats*. De les altres cases diu que són *de pagesos que la passen medianament o comparets; de treballadors i de pobra gent*. De les dones i minyones, en les quals es fixa sempre i que es complau a descriure, troba *que ja vestetxen com les de la classe mèdia de menestres de Barcelona, i les demès com de l'art de la terra*. I recordant una ballada a l'era de casa seva, escriu: *I los músics cop de suar i tocar, i los balladors i balladores cop de suar i córrer fent espolsa que espolsa, amb les faldilles i trepig de les sabates, que era, en bona fe, una bona tabola quan moltes parejas corrien la contradansa amb tal cúmul de faldilles i blauets.*

També hi parla d'alguna casa dels afores, com la de cal Mercader a Cornellà, la del doctor Cervera a Esplugues o la Pubilla Cases i can Gerona dalt de Collblanc. I del terreny en general diu que *no és tan sa com lo d'Esplugues i Sant Just per ser fondo, prop del riu i dels estanys de Port i de Remulà*, on encara hi havia les mateixes aigües estancades de cinc o sis segles endarrera, portadores de malalties epidèmiques.

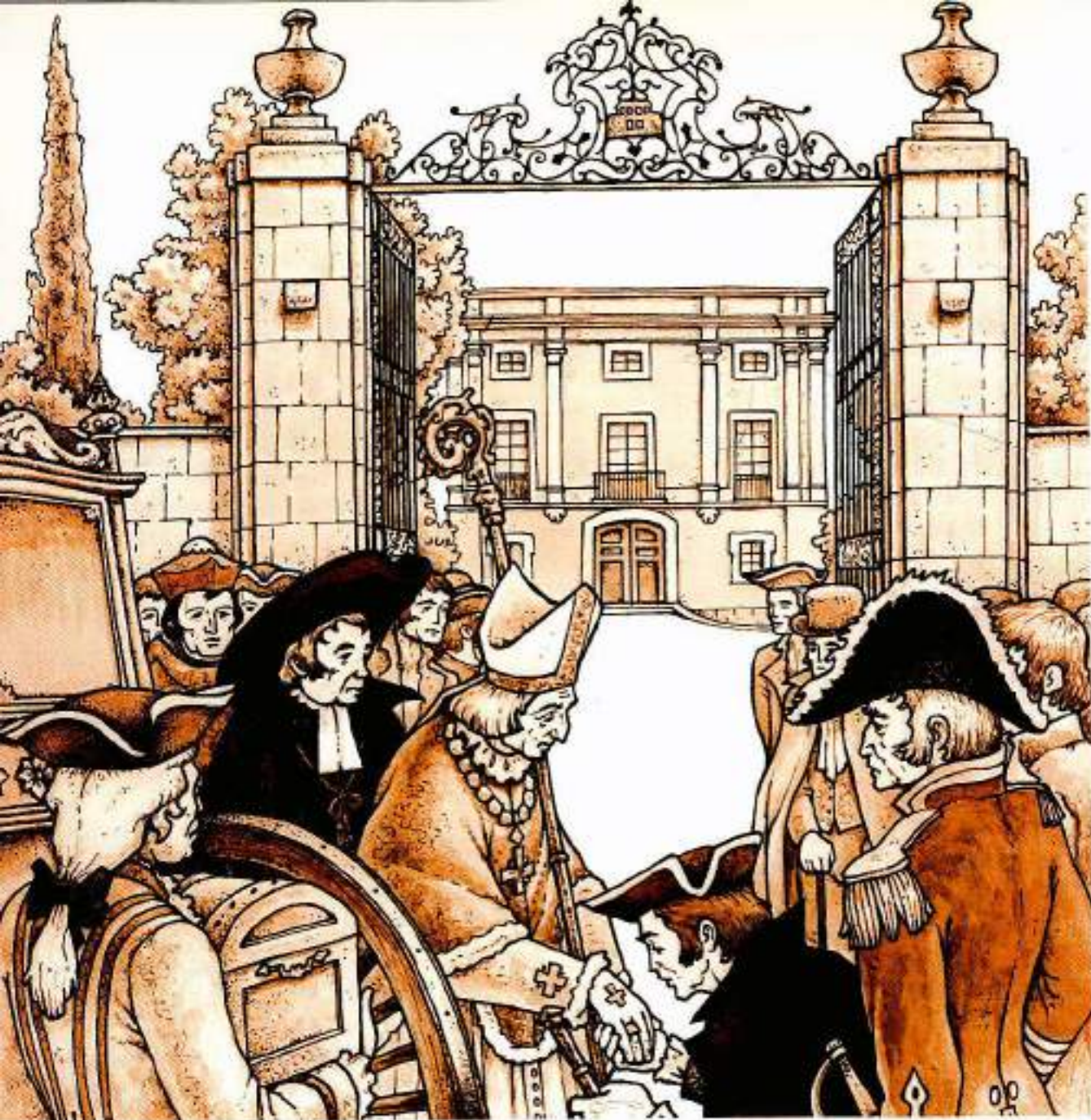
Amb aquest tast resumit de les explicacions del baró de Maldà, hem intentat donar-vos una insòlita i ràpida visió —com si haguéssim tingut l'oportunitat de treure el nas per un dels finestrals del campanar— de L'Hospitalet a l'últim quart del segle XVIII.

¿Us imagineu quin goig no fóra donar ullades semblants cinquanta, cent, dos-cents anys més enrera, o en diferents moments del segle XIX, gràcies a autèntiques explicacions de primera mà que ens permetessin establir comparacions?...

Esperem que, com emergiren del silenci els escrits del nostre cronista no fa pas gaire més de quaranta anys, també inesperadament algú trobarà a casa nostra, en un racó de calaixera, unes memòries oblidades...

L'església nova de L'Hospitalet i les deu cases totes iguals que esmenta el baró de Maldà. En aquesta fotografia l'autor del "Calaix de sastre" trobaria a manca només el cementiri i el pont de la rectoria. I, observador de mena, possiblement no podria evitar un comentari sobre el rètol que limita la velocitat dels automòbils.

*Clerecia i gent d'espases
amb gran cerimonia
hom rep a Pubilla Cases
ans d'entrar a la Capital.*

Avantsala de la capital

Si aneu per la carretera de Madrid a Barcelona (que en el tros que passa per L'Hospitalet anomenem carretera de Collblanc), a tocar del Km 617 veureu una casa senyorial, als quatre vents, de tres plantes, en el recinte de la qual avui hi ha una escola. És la Pubilla Cases, que ha donat nom a una de les nostres barriades d'última hora, d'una densitat demogràfica impressionant.

Mossèn Esteve Carbonell, en la seva monografia històrica *Esplugues de Llobregat*, diu que als començaments del segle XVIII aquesta finca fou propietat dels jesuïtes, on tenien una residència per als jubilats i els malalts de la pròpia companyia. L'any 1767, durant el regnat de Carles III, es portà a terme l'expulsió dels jesuïtes d'Espanya i les seves propietats foren expropiades i posades a la venda per l'Estat.

Aprofitant aquesta avinentesa, Josefa Casas i Clavell, que poc podia pensar encara en la popularitat que obtindria el seu cognom, va adquirir aquella propietat.

El comte de Darnius, propietari de la torre Picalqués d'Esplugues —continuem citant mossèn Carbonell—, autoritzà, el 1770, la flamant propietària perquè pogués aconseguir i aprofitar l'aigua dels torrents de les Cucales i dels Albarells, amb la qual regà les extenses terres de la hisenda, i les convertí en jardins i horta. En fer-se la urbanització Ciutat Diagonal aquesta aigua es perdé.

L'any següent fou enfonsada la construcció vella i en el seu lloc s'aixecà la que tots coneixem.

Feliu Elias, eminent crític d'art i dibuixant que també firmava "Joan Sacs", l'any 1928 restà embadalit davant d'aquesta *robusta i sumptuosa estructura que* —en la seva opinió— *recorda, potser, les obres del Palladio*, i la comenta així: *És cert*

que la seva arquitectura té més de francès que d'italià però les dues terrasses que li fan costat, el paisatge que l'entronda i els materials de construcció que són preponderantment el maó i la mamposteria arrebossats, li atorguen una fesomia quelcom romana, siscentista.

Quin encís el d'aquest dau d'arquitectura, amb les ales de les dues terrasses de llevant i de ponent, les seves quatre façanes iguals, encarades amb els quatre punts cardinals i els dos grans brolladors circulars tan ben disposats a banda i banda de la vil·la, entre ella i un graciós portal enreixat que dona accés als desapareguts jardins! Si n'ha d'ésser de bella aquesta arquitectura que la desaparició dels grans arbres del parc que li feia de recés i fons vivent no es trobi en manca fins que hom ne fa l'evocació!

Finalment diu: *El Palau de Peralada* —al qual també es refereix en el seu article— és la forma primera del palau o vil·la classicitzant. La Masia de la nena Casas n'és la forma més elaborada i canònica.

Pel *Calaix* del baró de Maldà sabem que el 22 d'abril de 1792 morí el marit de Josefa Casas, Josep Martí, i que tres anys més tard ho feia Salvador Casals, comerciant, cec, d'avançada edat, conegut per lo Manco, el qual portava tots los interessos de la Pubilla Casas, senyora anciana i molt rica, i la veu comuna era de si el tal Salvador Casals era casat amb ella.

La situació estratègica de la torre de la Pubilla Cases a les portes de Barcelona i la categoria social dels seus propietaris donaren ocasió d'aturar-s'hi o de fer-hi estada a gent important que es dirigia devers la capital. I era allí on acudien les autoritats barceloneses a donar-los la benvinguda.

Sabem, per exemple, que el pare Eustaqui Azaro, abat del monestir de Sant Cugat del Vallès, hi féu cap procedent d'Eivissa, després d'haver desembarcat a València, i s'hi quedà alguns dies en qualitat de bisbe electe de Barcelona. I que el dia 22 de desembre de 1797 els representants de la cúria i de l'administració anaren a cercar-l'hi amb tota solemnitat i que tot el seguici l'acompanyà cap a la Ciutat Comtal, on entrava a les quatre de la tarda.

Un altre clergue, el bisbe auxiliar Pau Sitjar, passà les vacances de l'any següent en aquesta finca. El baró de Maldà, que seguia el seu cotxe mentre es dirigia a la Festa Major de L'Hospitalet, es va adonar que dos treballadors es van abstenir de fer-li barretada com era costum davant de tals dignitats eclesiàstiques, cosa que no li féu gens de gràcia... Com no li'n feien els vents que venien de fora des de la Revolució Francesa...

L'Hospitalet, abans i després d'edificar-se la torre de la Pubilla Cases, complí en nombroses avinenteses la missió d'avantsala de Barcelona per als visitants il·lustres. Els llocs de recepció foren diferents i difícils de precisar exactament. A vegades hi feien parada i fonda, d'altres només hi passaven de llarg i eren rebuts davant la Creu Coberta...

Antonio de P. García Palacin, en el seu llibre *El antiguo término municipal de Santa Eulalia de Provenzana*, diu que el cronista del rei Felip II, en descriure un viatge reial a Barcelona, realitzat l'any 1568, comenta que en passar per L'Hospitalet es trobaren amb la celebració de la festa de l'arbre de maig.

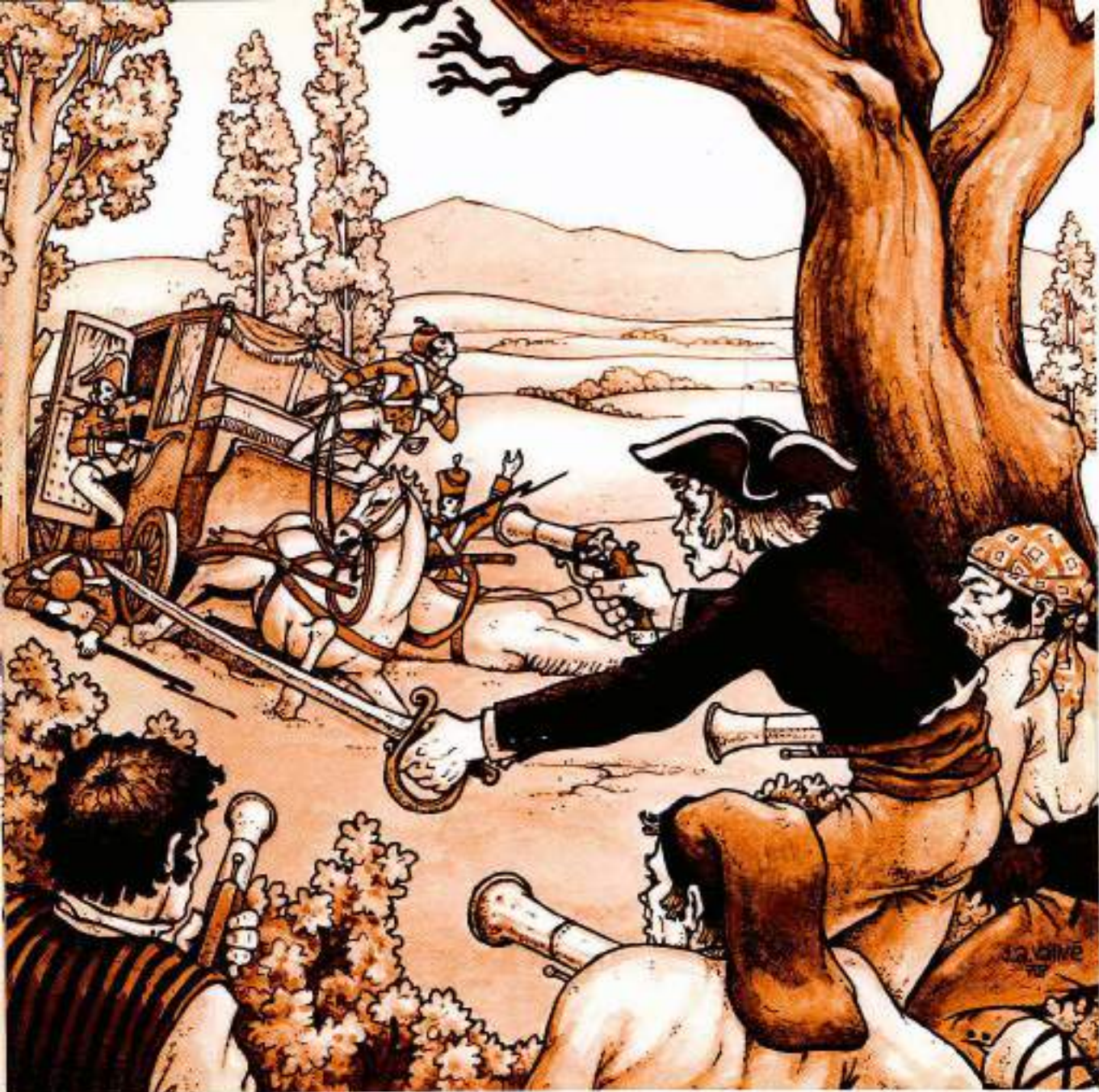
I Pere Montaner Giró, que ha treballat molt a fons la història de L'Hospitalet i ha obtingut premis convocats per l'Ajuntament sobre aquesta temàtica, en el treball

La torre de la Pubilla Casas quan encara era voltada de camps. (Foto J. Company)

inèdit *Preludi i anticipació* recull el pas de nombroses personalitats pel nostre terme municipal, com el rei Felip IV acompanyat del comte-duc d'Olivares; el duc de Fera, virrei de Catalunya; el bisbe Gil Garci Manríquez, el marquès de Lixte, Alexandre Farnesio, virrei; el bisbe Benito de Salazar, etc., tots ells dins del segle XVIII.

La presència de tota aquesta gent, encara que fos una mica a corre-cuita, amb tot l'estol d'acompanyants empolainats, amb les cavalleries lluint els millors guarniments, amb els cotxes luxosos plens de daurats i de velluts, amb la soldadesca de gala rendint-los honors, amb macers i estendards i banderes voleiant, era un espectacle digne d'ésser vist. I la nostra gent, que sols de tard en tard tenia ocasions com aquesta, devia gaudir de valent contemplant-los i admirant-los, com ara es fa amb els artistes de cinema o els famosos del món, o —per què no?— dient-ne pestes en veu baixa pensant que els seus oripells i les seves fanfàrries tenien la contrapartida molt menys alegre dels delmes dels impostos i les espoliacions.

*Va ascendir a capità
en Manso, guerriller noble,
quan el francès derrotà
pels topants del nostre poble.*

De la Guerra de la Independència

A trenc d'alba del dia 6 de maig de 1809, en plena Guerra de la Independència, el popular guerriller Josep Manso estava a l'aguait amb un grup de quaranta sometents pels afores del nostre poble –hi ha qui diu pels voltants de Bellvitge– esperant sorprendre una partida francesa que sabien que vindria a L'Hospitalet a requisar-hi palla i queviures.

Cap a les set de la matinada albiraren cinquanta genets i cinquanta infants que donaven escorta a una lluida galera que resultà que era del qui fou el primer ocupant francès de Barcelona i que ara n'era el general governador, Guillem Filibert, comte de Duhesme, el nom del qual és gravat entre d'altres herois napoleònics en l'Arc de Triomf de la Place de l'Étoile de París.

El vehicle del general, d'un model desconegut a Catalunya, era molt superior als habituals del país i els avantatjava en suspensió, comoditat i estètica. El grup emboscat, com és natural, no va entretenir-se a contemplar les gràcies de l'últim model de galera i en un atac fulminant va desconcertar els soldats francesos, que després d'un intent de resistència van emprendre la fuga; se'n rendiren més de trenta. També el vehicle quedà en poder de Manso, en el qual carregà –en un acte de generositat– els ferits que els fugitius abandonaren.

Mentre es produïen aquests fets victoriosos s'oïa un insistent repic de campanes provinent de l'església parroquial.

El pas dels sometents i dels presoners, de camí cap a Martorell, fou saludat amb joia pels hospitalencs, que, mentre victorejaven els vencedors, quedaven bocabadats admirant la galera francesa.

Gràcies a aquest escaramussa, pocs dies després Manso fou ascendit a capità. Però no tot havien d'ésser alegries per als nostres vilatans.

Ben poc després d'haver-se produït l'enfrontament, avisades les forces franceses pels fugitius, sortia pel portal de Sant Antoni de les muralles de Barcelona un important grup de cavalleria disposat a emprendre una persecució que ja resultaria inútil. En comprovar que els seus desigs de rescabalar-se de la derrota eren frustrats, i ja de retorn cap a ciutat, el destacament francès féu parada en el nostre Carrer Major per abeurar en la font del Comú les seves cavalcadures.

No sabem si els cuirassers —que tals eren els escàpols de Manso— sentiren el volteig de les campanes o si alguna ànima caritativa informà d'amagat el comandant francès. Però si que sabem que aquest n'estava assabentat perquè, enfurismat, es plantà davant del rector, mossèn Miquel Pou, i li exigí explicacions d'haver engegat les campanes en un moment tan compromès.

El capellà, amb el cor encongit, recordava els problemes que li havien sorgit pel desembre anterior perquè havia donat allotjament en la mateixa rectoria al general espanyol Reding durant els vint-i-un dies que els seus exèrcits rondaren Barcelona. I recordava que els gavatxos, com a venjança per haver atès els compatriotes, atropellaren iniquament la gent del poble i àdhuc ensorraren dos casalots, un dels quals era l'hostal del comú.

Per això, amb la cara més ingènua que va poder fer, es defensà dient:

No puc negar que, casualment, en l'instant de les batusses, les campanes de l'església repicaven. Però era a morts, per un difunt que estaven enterrant...

Malfiat, el militar napoleònic volgué fer la comprovació i es traslladà al cementiri, davant per davant de la rectoria, i féu desenterrar el mort per a constatar si de debò era recent.

Acceptat el fet ben a desgrat, encara volgué comprovar el llibre d'òbits. Localitzada la partida de defunció, intentà llegir-la per ell mateix. Quan dificultosament començà a confegir: *En el dia d'ahir va morir...*, els seus crits s'arribaren a sentir des del carrer creient que li prenien el pèl.

—Si us plau, continueu llegint —pregà quequejant mossèn: Pou. —I amb un dit tremolós assenyalà la continuació del text—: Com podeu veure, aquí diu: *En el dia d'ahir va morir... i avui hem enterrat...*

Davant de tal evidència, el francès no hi insistí més i sense cap més comentari sortí al carrer, arreplegà els seus homes i emprengué el retorn cap a la seva caserna.

I encara avui, nosaltres ens preguntem: ¿devien tocar a sometent les campanes? ¿Devien tocar de veritat a morts? ¿O no podria molt ben ser que s'haguessin produït tots dos fets? ¿És a dir, que en ple enterrament i davant l'estupefacció dels condolguts familiars el campaner, sabedor d'allò que passava, convertís el toc funerari en una invitació a la lluita contra el francès?

A part haver hagut d'anar a declarar davant del general governador, mossèn Miquel Pou no sofrí d'altres molèsties. Però això no vol pas dir que la cosa no li hagués anat molt prima amb risc de veure's en un embull perillós.

Vegeu si no què va passar, per un fet semblant, un mes després. El 3 de juny foren immolats a Barcelona els màrtirs de la Ciutadella, acusats d'intent de rebel·lió, sense reacció sensible per part del poble, aterrit per la repressió francesa. Només

uns obrers s'atreviren a tocar a sometent a la Catedral en el moment precís de l'execució. Durant tres dies es mantingueren amagats en el temple, que fou encerclat, resistint-se a sortir-ne; i quan ho van fer, davant la garantia formal de no sofrir dany donada pels ocupants, foren detinguts i al cap de quinze dies penjats sense contemplacions...

Els francesos, turistes forçats de l'època, que amb llur presència ens provocaren molts maldecaps, també ens portaren, com els turistes voluntaris d'ara, modes, diversions i una manera de veure la vida. Llurs idees, llurs costums, si bé en un principi foren rebutjats, acabaren imposant-se. Així la gent modificà la manera de vestir-se, la manera de ballar –amb ells vingué el ball rodó–, i a la llarga fins les lleis i l'organització administrativa, que s'anà tornant més uniformista i centralitzada.

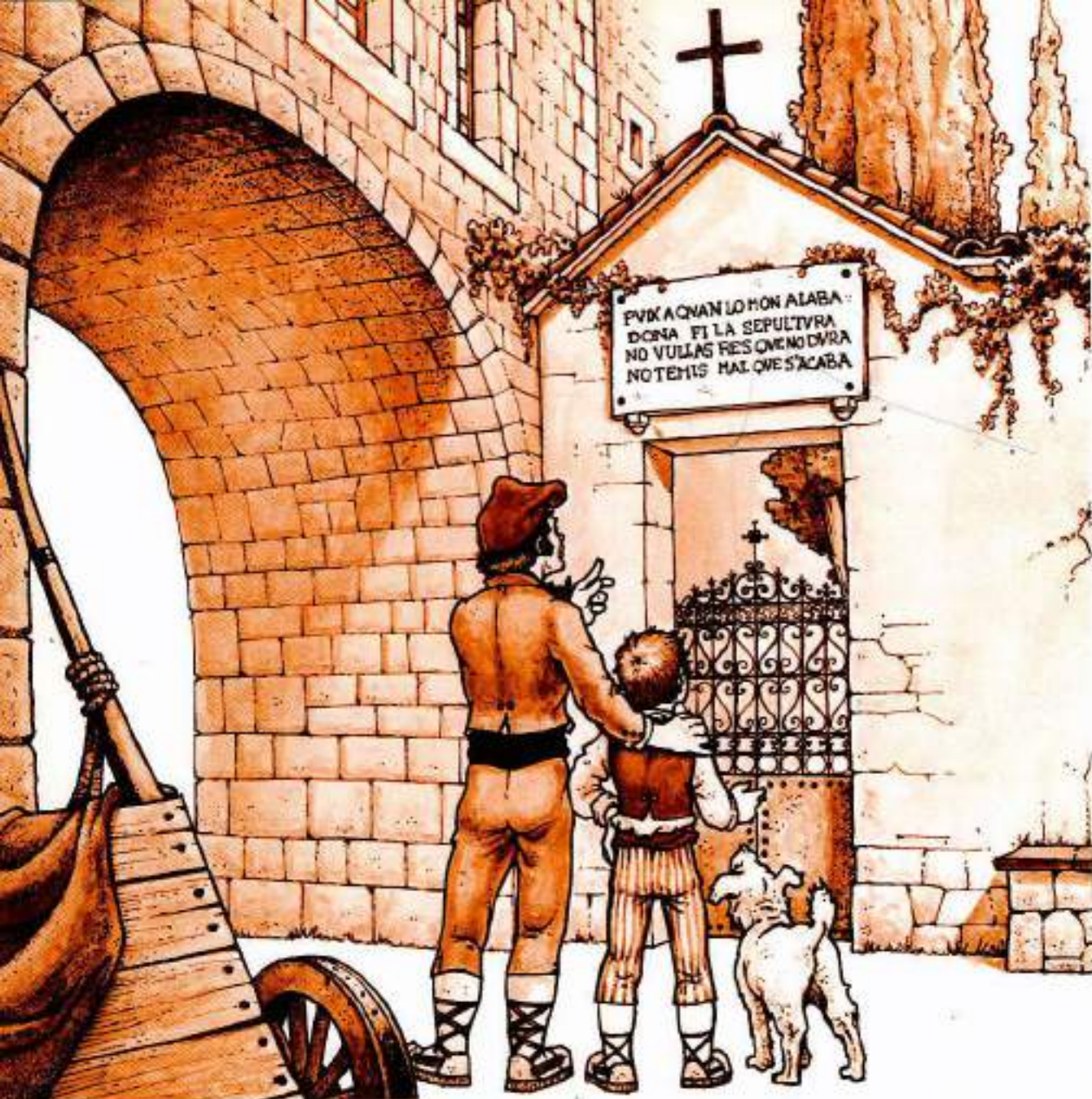
En l'art de l'agricultura, segons reconegué el mateix Manso quan ja era un home de setanta anys pacíficament fincat a la nostra Marina, eren uns mestres i ens podien haver ensenyat molt. Ells introduïren el conreu de la patata com a aliment humà. Fins llavors hom l'havia utilitzat només com a farratge.

Carles Martí, l'erudit cronista de la vila de Sant Boi, en un treball sobre la Guerra de la Independència recorda que havia sentit explicar a casa seva que el seu besavi, Joan Vilà, infant en temps d'aquella guerra, no havia volgut mai tastar les patates perquè provenien dels gavatxos.

Els vells del nostre poble deien –i per provar-ho no tenim documentació que ho corrobori a excepció d'uns comentaris de Miquel Romeu– que L'Hospitalet fou el primer lloc d'Espanya on es conreà aquest tubercle pensant lluitar contra la fam.

El popular guerriller Josep Manso segons un gravat de 1822. (De la col·lecció d'Isidre Clotas i Batlle).

*Per no engrescar-se amb deliri
i no frenar allò que empeny
uns versos al cementiri
estimulaven el seny.*

La casa dels morts

Com a la majoria de poblets rurals, el cementiri de L'Hospitalet era enganxat a la mateixa església. S'hi entrava per la carretera provincial, davant per davant de la rectoria, i el baró de Maldà, que tant ens va ajudant a emplenar aquestes pàgines, ens diu que era clos amb barana de fusta i que damunt del portal d'entrada, que també era de fusta, hi havia la inscripció que podeu llegir en la il·lustració d'aquest capítol. Arran del cementiri hi havia un pont que comunicava el temple amb la rectoria esmentada, on una altra inscripció recordava que primer era Déu, després el rei. És a dir, que per sentències, més o menys greus, no tallàvem pas curt.

Això no vol pas dir que la gent del poble, que estava molt acostumada a distreure els seus moments buits amb alguna facècia, fes un cas excessiu de tan transcendents pensaments i que, habituada a veure la casa de la mort com una cosa quotidiana, la prengués sempre seriosament. Els avis contaven que durant una bona temporada sortiren animetes per l'interior i les tanques del fossar —uns llumets que es movien lentament— i motivaren l'esporguiment general i la invocació persistent de sant Nin i sant Non i de tots aquells altres que tenien un lloc destacat en el santoral. La cosa s'aclari quan es pogué comprovar que els llumets que corrien no eren sinó cargols amb una candela encesa damunt la closca, obra d'amagatotis d'algun minyó entremaliat o potser d'algun grandassot tocacampanes.

Aquest cementiri, on fins la canalla jugava, de tan familiar que havia esdevingut, de sobte fou amenaçat, ell mateix, de mort per una circular del Govern Civil de 1835 que ordenava situar aquests recintes en llocs aïllats de tota població humana.

De moment, com sempre s'ha acostumat a fer en aquest beneït país, l'Ajuntament ignorà olímpicament la disposició governativa, fins que passà ben bé un any i algú se'n queixà dient que l'enterraments, cada vegada que en soterrava un, havia

de destapar-ne un altre que amb freqüència no s'havia consumit del tot. La Junta de Sanitat hi prengué cartes i, davant la insistència dels qui s'havien posat neguitosos, el Consistori acordà demanar al rector que cedís l'hort de la Salut per a ampliar el cementiri i mentrestant n'estudiarien el possible trasllat, tal vegada en un terreny del senyor Baltasar d'Espanya, darrera del corral, cap a la part de muntanya. Com de passada, en l'acta de la sessió corresponent s'afirmava que el cementiri des de la seva construcció no havia causat cap perjudici a la salut pública.

El 1838, el *jefe político* o governador deia que, tot passant pel poble, havia vist que no s'havien complert les ordres donades i que volia saber per què.

El 1843, l'expedient es bellugà una mica i trobem que el metge del poble Joan Pons i el catedràtic de Medicina Antoni Maynés fan un informe que diu que el terreny que s'havia proposat no el troben adequat perquè el vent de tramuntana hi domina, el qual *podria tirar las miasmas que se desprendieran del cementerio sobre la misma población pudiendo hacerla enfermita hasta cierto punto*. Uns camps del costat de l'ermita de Provençana els semblaven correctes.

El 1845, veient que no en treia l'entrellat, el *jefe político* donava un termini improrrogable de quinze dies perquè hom li proposés un lloc capaç, ventilat i despoblat on poguessin anar a parlar els morts.

El problema econòmic, però, és el que ho domina tot. Cal comprar terreny i fer obres. I això vol dir pessetes.

Haurem d'arribar a 1852 per a aconseguir un cementiri nou, que s'instal·la al nord del poble, a cosa d'un quilòmetre i mig del nucli urbà, en el lloc anomenat Terra d'Escudelles. La seva superfície és de 2.443 metres quadrats. És el mateix que avui tenim i que ja torna a ésser rodejat de cases. La superfície que ara ocupa, però, és una mica més gran que en començar: 26.913 m².

Per tal de pagar les obres que calia fer hom vengué l'hostal de Collblanc —una casa molt vella, amb baixos i un pis, una quadra i un estable per als cavalls— i n'obtingué tretze mil rals de billó.

Catorze anys més tard, el 1866, es plantejà el problema de traslladar al cementiri nou les despulles mortals colgades en el vell. Aconseguides les autoritzacions civils i eclesiàstiques pertinents, i quan ja tot semblava anar sobre rodes, sorgí de cop un problema important: qui era el propietari del recinte funerari? ¿No pagaria el poble i se'n beneficiaria un altre?

El rector deia que l'amo era la parròquia, però s'oferia a fer tot allò que li fos possible perquè passés al Municipi si li'n reservaven un tros per a ampliar l'església. Els edils no tenien la mateixa opinió i afirmaven que el terreny era del comú *por derecho de posesión inmemorial, pues según antecedentes ésta data ya desde el año 1591*... Enmig de la controvèrsia hi havia un altre fet que preocupava tothom: la possibilitat d'obrir damunt del cementiri un carrer —molt necessari— que, travessant el predi del marquès de Castellbell, arribaria fins al carrer de Sant Joan.

En aquells moments tots els carrers del poble eren els següents: Major, Llovet, Heures, Xipreret, Moliners, Santa Bàrbara, Sant Joan, Sant Pere, Tubau i Font.

En començar el 1867 tot s'havia resolt donant permís al marquès indicat per a obrir, pel seu compte, el nou carrer, que es diria de l'Església. Almenys aquesta era la intenció i de fet així consta oficialment. Però avui, normalment, entre els autòctons, encara se'l coneix només pel Carrer Nou.

Títol de propietat d'un nínxol, fet el 1853, al cap d'un any de la instal·lació del cementiri nou.

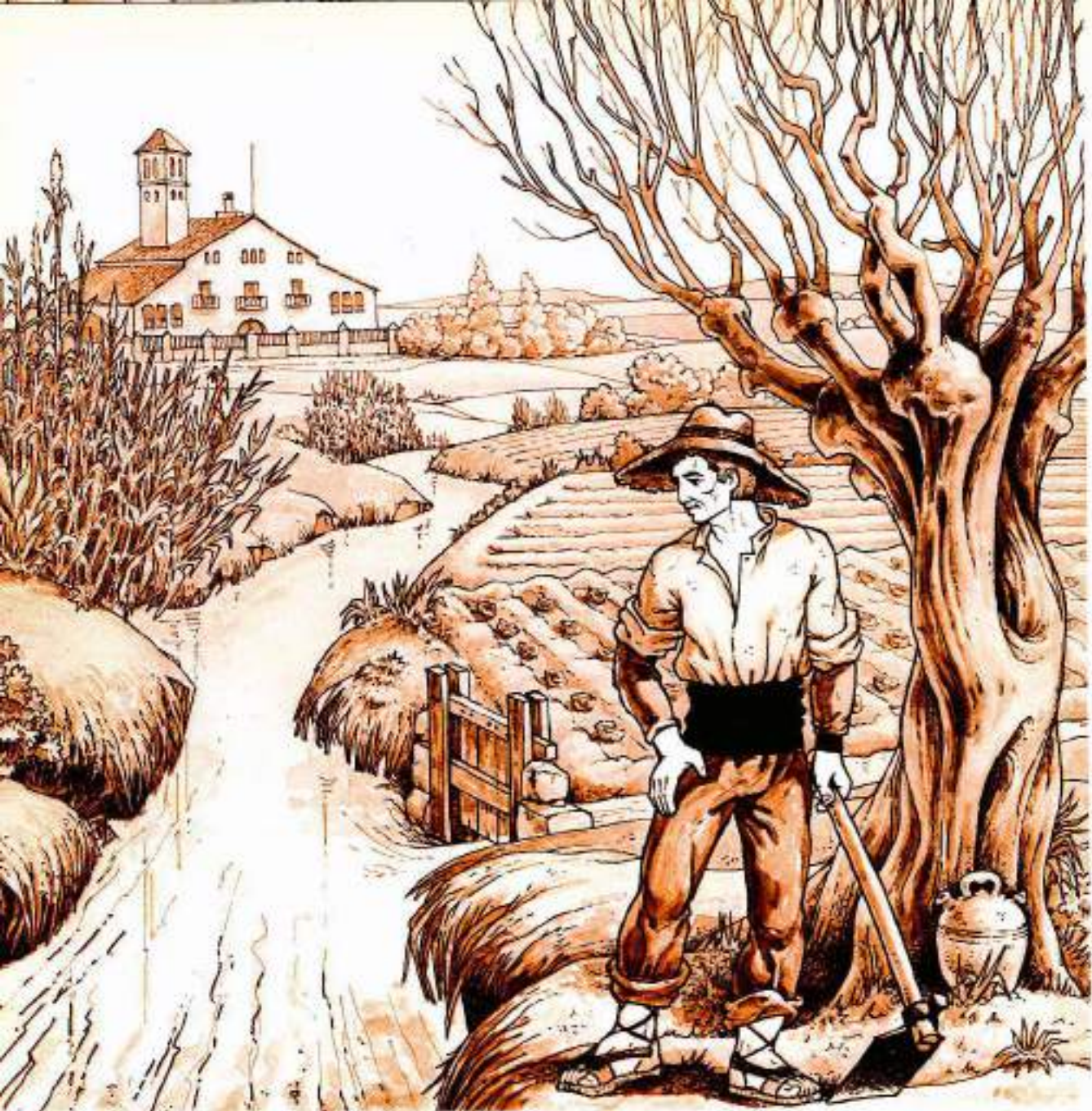
També la rectoria aconseguiria el seu objectiu. L'altar del Santíssim, que donava a aquest carrer, es construí sobre part del cementiri. I suposem que tant el rector com el bisbat no el devien pas comprar.

El 1879, perquè ho demanava el pastor de l'església evangèlica, al·legant que un dels seus feligresos s'estava morint i no podia ser enterrat en el cementiri catòlic, es comprà el terreny per a un cementiri civil. L'any següent ja prestava servei. Ocupava un espai d'uns 200 m². La dita església evangèlica disposava des de 1876 d'una escola a la nostra ciutat per als fills dels seus adeptes.

Durant la Dictadura de Primo de Rivera, es compraren dues mujades i mitja pensant en la possibilitat d'engrandir el cementiri. En lloc d'això, anys més tard s'hi construïen els blocs Onésimo Redondo de l'Obra Sindical del Hogar, que, quan en la nostra ciutat hi havia més d'un miler de barraques, no n'absorbiren pràcticament ni una.

Ara, veient com al cementiri li passa el mateix que al seu antecessor —que es troba encerclat de cases—, hom pensa que haver-lo engrandit amb les dues mujades i mitja hauria estat una solució. Potser, però, com la de l'hort de la Salut provisional. Perquè el seu problema és irreversible —excepció feta de si arribaven els crematoris— i el seu tancament o el seu trasllat només és cosa de temps. De molt poc temps. I és inevitable pensar també què podria haver-se fet amb aquell terreny propietat de l'Ajuntament que només contribuï a augmentar el nostre cens i els problemes comuns. Ben segur que hauria pogut ésser alberg d'aquells col·legis, camps d'esport i espais verds tan necessaris i tan demanats constantment pels veïns d'aquella barriada que avui es coneix amb el nom de la Florida...

El seny que aconsellava la poètica inscripció cementirial no es palesà gaire en tota aquesta qüestió. És clar també que d'aquell rètol, fa tants anys desaparegut, ja ningú no se'n recorda.

*El canal, d'aigua argentada,
a Marina el seu doll duu.
Cada solc que obri l'arada
prou donarà el mil per u.*

Pàtria del càvec i l'arada

Els terratinents de Molins de Rei, Santa Creu d'Olorda, Sant Feliu, Sant Joan Despi, Cornellà, L'Hospitalet, Sants i Barcelona, de comú acord i comptant només amb llurs propis mitjans, tot just acabada la Guerra de la Independència, decidiren construir el canal de l'esquerra del Llobregat, que el dia 21 de maig de 1819 inauguraria la Sereníssima Senyora Infanta Donya Lluïsa Carlota de Borbó. I que fou batejat amb el seu nom cinc anys més tard.

La llargada d'aquest canal és de disset quilòmetres i mig. El tros que passa per L'Hospitalet, de ponent cap a llevant, segueix més o menys la línia que separa les terrasses quaternàries de la zona deltaica i té 3.623 metres.

Transportava un cabal d'aigua d'uns 4.300 litres per segon, un 40 per cent del qual anava destinat a regar i el 60 per cent restant per a força motriu. Aprofitant desnivells del terreny s'aconseguien salts d'aigua que foren utilitzats per diferents indústries, com molins de farina, o de guix, tèxtils, serres de marbre, etc., de tots els quals hi hagué mostra en la nostra localitat. Sembla que la finalitat primordial del canal en construir-se fou proporcionar energia a les indústries i que el regadiu, no obstant la importància que arribà a adquirir, tingué en principi un caràcter subsidiari.

Vuit derivacions principals o sèquies travessaven de nord a sud el nostre terme. Tres d'aquestes derivacions, la de "vora del riu", Feixa Llarga i Bellvitge, provenen de Cornellà i desemboquen una altra vegada al riu, i les restants, entre les quals hi ha les de Fabregada, torrent Gornal i Riera Blanca, acaben el seu curs en el mar. D'aquestes sèquies en nasqueren múltiples filloles i recs per poder atendre la major part dels camps i horts.

Com és natural, tota aquesta xarxa d'aigua no nasqué en un sol dia, sinó que fou tasca d'anys i anys. A mesura que anà creixent dividí el nostre terme en dos sectors ben diferenciats. El Samontà,¹ al nord, que continuà essent terreny de secà, on proliferaren les vinyes, els garrofers i els camps de blat i de moresc. I la Marina, al sud, on s'anaren imposant les verdures i les hortalisses, els farratges, els llegums, els camps de melons, sense que per això s'hi deixessin de conrear, i no pas en escassa mesura, els cereals. La riquesa dels terrenys d'al·livió, la facilitat d'irrigació, la utilització constant d'adobs orgànics i químics i les favorables condicions del clima permeteren els cultius intensius, amb dues i tres collites anuals.

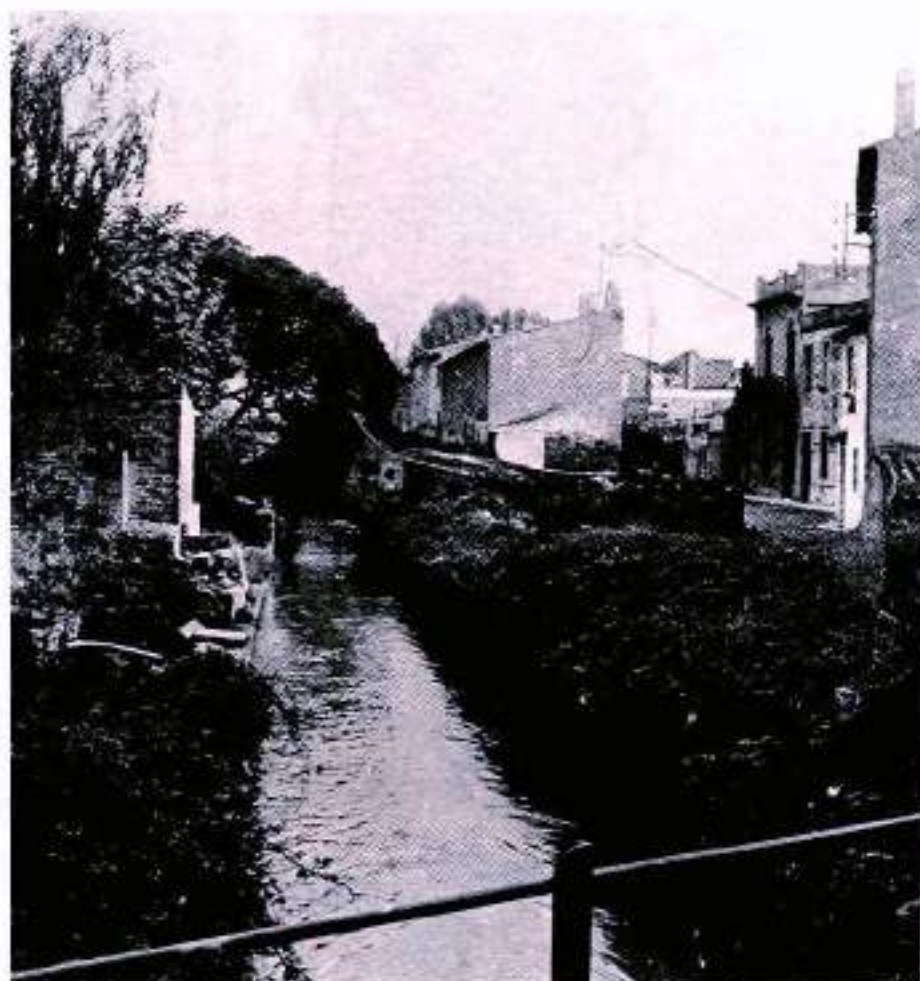
L'any 1857, tres després d'haver començat a circular el tren pel nostre terme seguint el traçat mateix del canal, Víctor Balaguer, un dels impulsors de la Renaixença, viatjant en aquest nou sistema de transport, se senti admirat, a la sortida de la Bordeta, de la bellesa que els seus ulls contemplaven. I després de fer un elogi de la planura, *en donde se ven ondular los árboles, los frutos, las mieses, las verduras que pueblan los campos*, descriu el paisatge amb entusiasme i el qualifica de *patria del arado y de la azada*.

En aquesta pàtria del càvec i de l'arada, més o menys a la mateixa època, es comptabilitzaven 123 cases de pagès disseminades per tot el terme, de les quals unes 24 o 25 pertanyien al terreny de secà, mentre que les altres s'escampaven per la Marina amb les seves eres, els seus pallers i les inevitables figueres. Que poques en queden avui dia! Les unes caigueren víctimes de les flamants urbanitzacions d'última hora: Bellvitge, Gornal, i de l'arrasada portada a terme, fa ben poc, pel port franc; i les altres havien mort sense pena ni glòria ofegades per l'expansió de Collblanc, la Torrassa, la Pubilla Cases i la Florida. Pronunciar els seus noms és com recuperar una mica aquella olor característica de l'alfals acabat de segar, o de la terra quan rep un xàfec estival. És tornar a veure una mica aquelles immenses extensions verd-grisoses dels carxofers o verd brillant dels enciams... Per a molts potser no els diran gran cosa. Però en aquests noms hi ha l'autèntica història del nostre poble durant els últims segles: si voleu copsar-ne l'encant, qui sap si el seu secret, pronuncieu-los lentament, com si els paladegéssiu: cal Garsa, cal Passa-el-riu, ca la Coixa, cal Gotlla, la Casa Llarga, cal Tràngol, el Prat de la Manta, cal Xic de la Bruixa, cal Vidrier, ca la Vidala, cal Carquet, cal Tabalet, cal Masover Nou, cal Perruca, cal Manjo, cal Pelat, cal Noiet, cal Llimpiabotes, cal Paticu, cal Xic de la Barca, cal Matacavalls, cal Frare, cal Paperines...

* * *

Els cultius de regadiu el 1868 comprenien 1.126,08 Ha, els del Samontà 734,40 Ha, i els terrenys erms sumaven 244,80 Ha. En aquest temps la producció agrícola encara era molt determinada pels cereals. El ritme de creixement de Barcelona, que en fer-se el canal tenia 200.000 habitants, anà exigint cada vegada més el conreu horticola per al seu mercat. Però, àdhuc en els millors temps, els pagesos de L'Hospitalet no pogueren viure de proveir només les necessitats de la gran ciutat i sort en tingueren de l'exportació. Tot i així moltes vegades els seus productes s'havien podrit en el camp per manca de comprador.

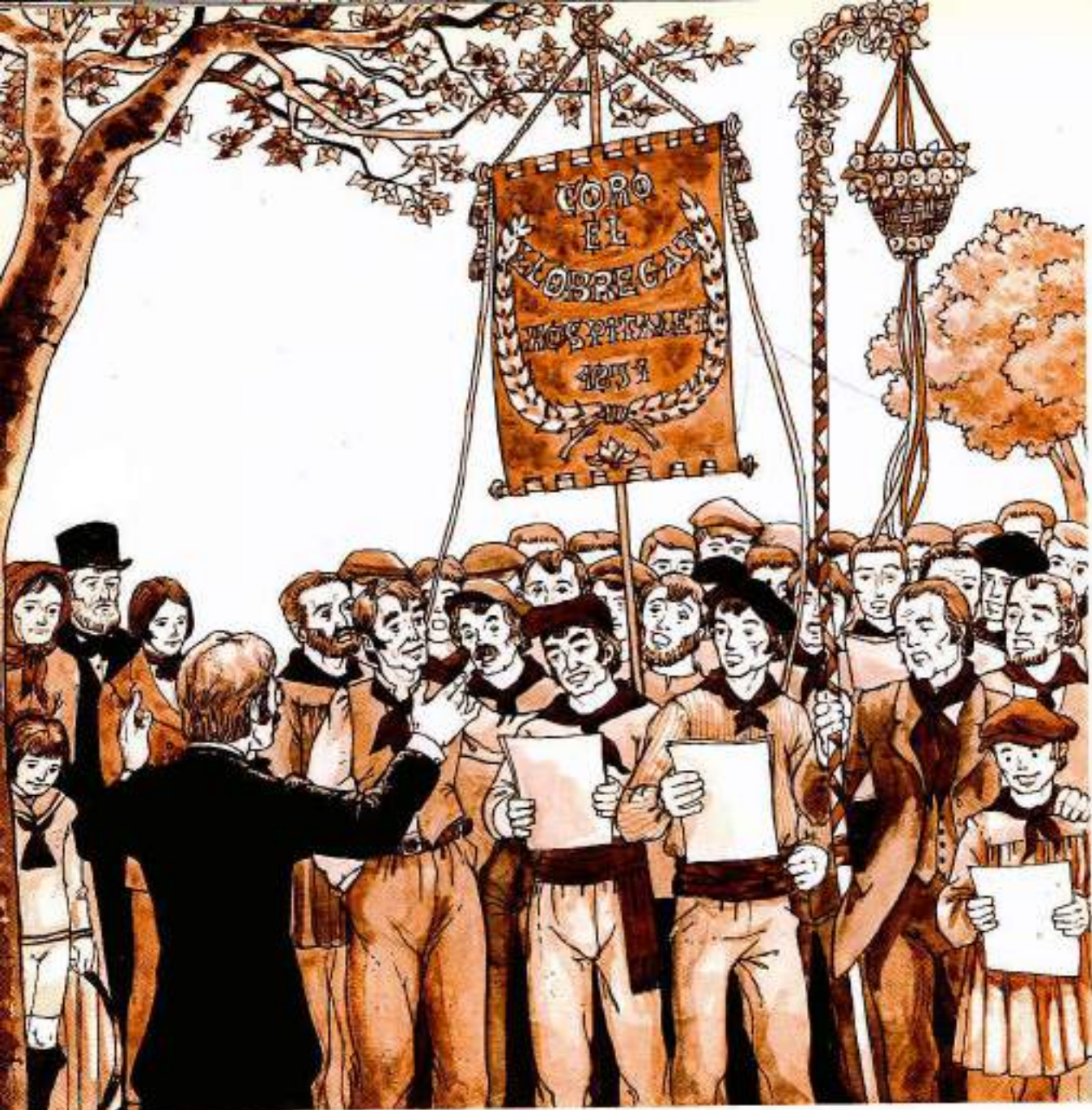
1. El *Samontà* és una paraula característica del Baix Llobregat i vol dir exactament terreny de secà. A L'Hospitalet compren, doncs, la Torrassa, Collblanc, les Planes o la Florida, la Pubilla Cases i Santfeliu.

El canal, a tocar del carrer del mateix nom. (Foto J. Company).

Cap als anys cinquanta del segle present, que marquen la màxima esplendor de la nostra pagesia i al mateix temps la seva caiguda definitiva —el 1948 celebrà l'última i potser la més lluida cavalcada de Sant Antoni i encara manegava la política local—, hi havia 215 cultivadors, dels quals 99 eren propietaris, 111 arrendataris i només 5 parcers. El 60 per cent tenia finques compreses entre les 5 i 10 mujades, el 7 per cent en tenia de més grans i el 33 per cent restant no arribava a les 5. Les finques més importants no superaven les 15 Ha. El total de treballadors —amos i jornalers— era de 1.500.

Abans que el ciment eliminés definitivament l'agricultura de la Marina i que el canal i les sèquies s'anessin transformant en clavegueres, Josep Pla, no tan líric com Víctor Balaguer, li rendí un homenatge amb derivacions gastronòmiques, amb el qual clourem aquest capítol. *Aquest delta —deia— és una benedicció providencialment posat a les portes de Barcelona i demostra que els que fundaren la ciutat, entre el Besòs i el Llobregat, tingueren molt bon cop d'ull per a l'assentament del nucli habitat.* I després d'esmentar la carxofa com a cultiu més important, hi afegia: *¿I què podríem dir de l'enciam 'Trocadero', de la col-i-flor, dels pèsols, les faves, les mongetes de les espècies més variades i de totes les temporades; dels tomàquets primerencs i dels darrerencs —que són sempre els millors—, de les albergínies, de l'escarola i fins i tot de les patates que es fan al delta del Llobregat?*

*Quan el cel ja és xop d'estrelles
-de sol a sol s'ha trescat-
afina les gargamelles,
la coral d'El Llobregat.*

Sempre és temps de cançons

Hem vist repetidament en els capítols anteriors que un dels llocs més normals de reunió era sempre, o quasi sempre, l'església. Ja fos per a la missa dominical, ja per als oficis solemnes de Festa Major, ja per a adoptar-hi acords d'interès general.

També ho era per a cantar. Formar part del cor de la parròquia era, a més de divertir-se, una forma de relació social en la qual no es mesurava el volum de la butxaca de cadascú, sinó tan sols el de la veu. Aquesta relació, per altra part, permetia establir amistats amb persones importants que —mai no se sap— us podien fer un favor en un moment determinat.

A través de les cròniques de l'amo de cal Xerricó, per exemple, trobem reunits dalt del cor de l'església els cantaires del moment, acompanyats fins i tot amb músics. Gaietà Molinès n'actua de director. És la funció de la tarda del 16 d'agost de 1792, Festa Major. La gent, tot orelles, assaboreix els solos i en el seu fur intern espera el "gall" o que algú es dessincronitzi per poder fer-ne escudella a la sortida...

Tot va de primera quan de sobte el doctor Gaspar Fuster —que és rector de Torrelles i home d'un bon humor inesgotable—, en lloc d'entonar la salve com corresponia, comença l'oremus. Com era d'esperar es produeix un instant de *suspense*. Els músics es desconcerten. El públic es remou i entre el grinyol de cadires es produeix algun estossecc. A l'amo Molinès —que així l'anomena el baró de Maldà— li surt en un to més fort que no voldria: *Jesús, Mare de Déu!*, i tant ell com els músics no pensen a dissimular les rialles per aquell *impensat oremus de Mossèn Gaspar*, que li va fer perdre un poc l'oremus.

Acabada la cerimònia religiosa, el nostre cronista no troba el bastó. Quan ja comença a neguitejar-se, el bromista rector se li acosta somrient i li ofereix en

substitució *un pal llarg fins al sostre que era l'esteranyinador*. En sortir de la sagristia, el mossèn fa el gest de voler-los tancar dintre i tothom riu...

Quan el govern de la vila s'anà independitzant de la cúria, la Casa de la Vila aconseguí polaritzar els homes de pro. Allí es reunien. Però únicament per a les coses diguem-ne serioses.

Si es tractava de divertir-se, de matar el temps, encara que ambdues coses podien fer-se, i de fet es feien i s'han fet més vegades que no sembla, tant a la Casa de Déu com a la Casa Gran, s'acostumava a cercar uns altres indrets.

Tenim alguna notícia, molt agafada per la punta dels cabells, sobre el joc de pilota cap a la meitat del segle XVIII, sobre partides de jocs prohibits, a les darreries del mateix segle, i sobre la instal·lació del primer billar, exactament el 1799. Qualsevol carrer o camp podia servir per al primer joc indicat, i una entrada o, tractant-se del cas de què es tracta, tal vegada unes golfes podien emparar els segons. Ara bé: el billar ja fa pensar en un cafè públic, potser en una societat amb tots els ets i uts.

Cinquanta-dos anys més tard sabem que existien dues germandats d'ajuda mútua en cas de malaltia, la de Sant Antoni Abat i la de Sant Antoni de Pàdua. També s'havia constituït —pel que sembla que l'afecció a entonar cançons és una de les més constants entre el nostre poble— la societat coral El Llobregat. De La Campestre —també coral—, que segons algú ens ha dit era coetània i potser anterior a aquella, només n'hem pogut comprovar el funcionament a partir de 1882.

Josep Anselm Clavé fou un home d'una activitat prodigiosa que, amb la idea fonamental de donar sentit a les hores vagatives dels treballadors i apartar-los del joc i de la beguda, començà creant una massa coral als seus vint-i-un anys i aconseguí, quan en tenia trenta-set, l'any 1861, que n'hi hagués vuitanta-cinc a tot Catalunya. Entre aquestes, i de les primerenques, hi havia la de L'Hospitalet. El seu grup de cantaires ho feia tan bé que era l'admiració —cosa estranya si pensem en la dita que ningú no és profeta a casa seva— de tots els convilatans i de la gent de la rodalia. El seu bon gust i la qualitat de les seves veus quedaren ben demostrats el 28 de setembre de 1862 amb motiu del primer concurs coral convocat a Catalunya, en el qual aconseguí el primer premi, una medalla d'or, en una competició molt disputada amb les trenta-una entitats que hi participaren.

En crear-se el 1868 el Casino de l'Harmonia, la nostra coral s'hi integrà com una secció més de la societat (hi havia les de teatre, ball i jocs, subdividida aquesta última en billar, naips, loteria, dòmino i escacs) i s'obligà a cantar durant la Festa Major d'estiu, el dia de Sant Roc, *vigilia del dia de los bailes, en el concierto que se dispondrá en los jardines del local*, el dia de Santa Eulàlia (Festa Major d'hivern) i per Nadal, Pasqua i Corpus.

Hauriem d'esperar l'any 1926 perquè es comencés a incrementar el nombre de les Corals de Clavé, que arribaren a ser vuit o deu. Els seus noms: El Universo, Els Antics de la Torrassa, L'Aurora de Collblanc, Els Pilotaires, La Barretina Catalana, La Joventut, El Pensament, Els Callats, Els Rossinyols de Collblanc, La Unió Torrassenca...

Les caramelles, en les quals intervenien les Corals de Clavé, grups infantils i d'altres d'independents, com Els Tranquils, donaven ocasió per a criticar tot el que es posava a tret i eren una font inextingible de barrila autènticament popular.

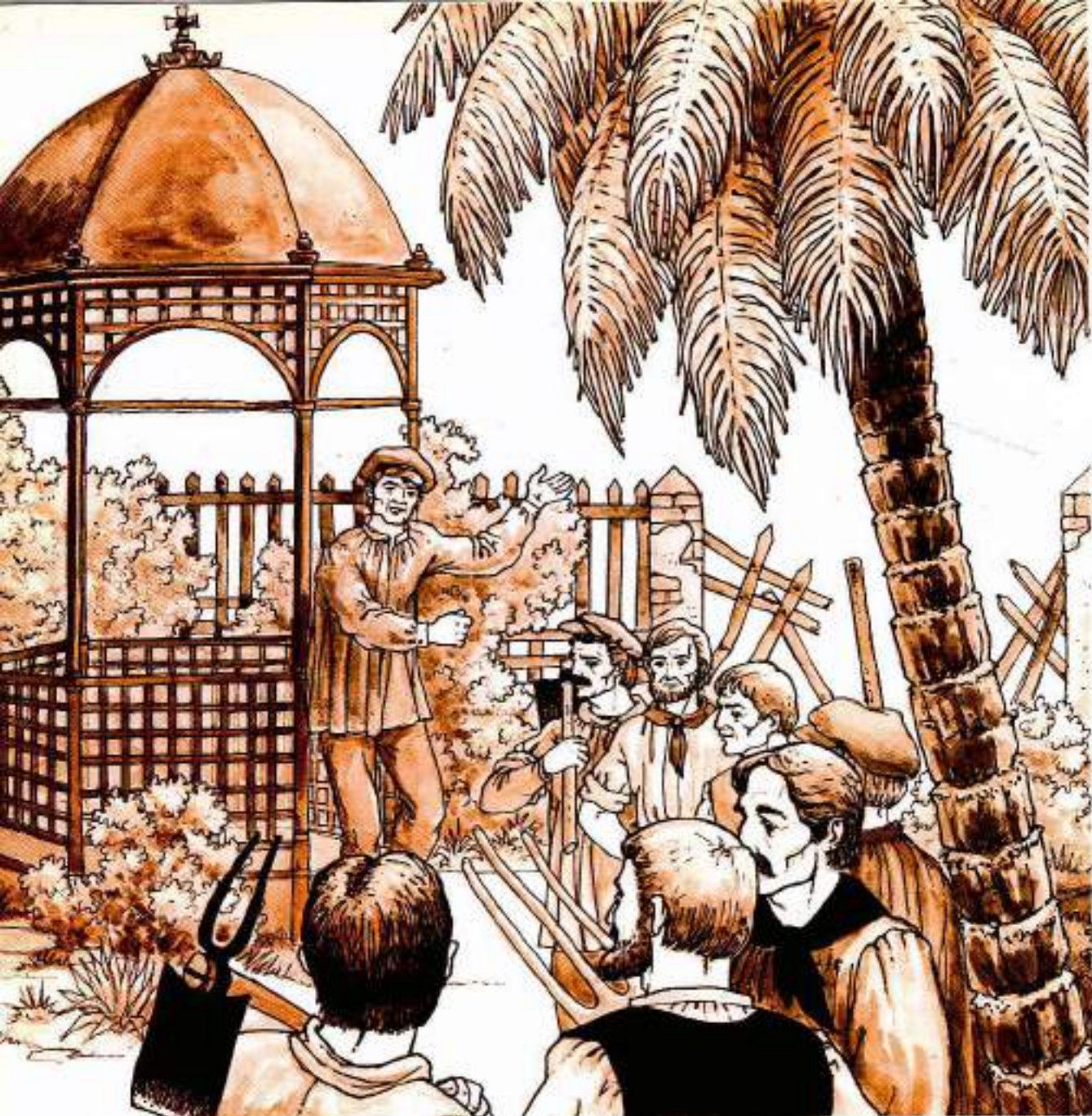
Benedicció de la senyera de l'Orfeó Hospitalenc. D'esquerra a dreta: Lluís M. Millet, Llorenç Carbonell, "Wifredo" Brau, Maria Miret i Jaume Pujol.

L'any 1954, amb la inauguració del monument al mestre Clavé, obra de l'escultor Rafael Solanic, tan vinculat a L'Hospitalet, les nostres masses corals visqueren el moment de màxima eufòria. Ben aviat se n'inicià la decadència —amb participació molt directa dels 600 i de les consegüents fugides dels caps de setmana— i avui si se n'aguanta alguna és ben bé per miracle.

El Casino del Centre, que ha superat ja el centenar d'anys, durant els quals ha canviat de nom força vegades segons bufaven els vents de la política, i encara s'aguanta però amenaçat constantment d'enderroc, acollí cap als anys vint d'aquest segle un orfeó. Un orfeó que agrupava pel voltant de cent veus. El seu nom fou Orfeó Doctor Robert i més tard Orfeó Hospitalenc. L'estendard fou apadrinat per Lluís M. Millet, l'insigne director de l'Orfeó Català, i la nostra convilatana Maria Miret, que retilava com un rossinyol i havia aconseguit un cert renom decorant vidres esmaltats al foc.

Les societats que al llarg del temps s'han anat fent i desfent en el nostre poble són incomputables. Ressenyar-les totes requeriria un treball d'investigació que és per fer. A títol d'exemple vegeu alguns noms de les que existiren fins abans de la guerra, en moltes de les quals tingueren acolliment el cant, la música i la dansa entremig d'altres activitats: l'Ateneu La Unió de 1888, el Centre Democràtic Republicà de 1901, el Centre Catòlic de 1904, el Foment Autonomista de 1906, el Centre Republicà Radical de 1907, Palestra i l'Ateneu de Cultura dels anys trenta, etc.

Encara avui les corals Elisard Sala i Xalesta mantenen la tradició cantaire de la gent de L'Hospitalet.

*Ve la Primera República
i és pel poble un esperó.
Amb veu de tro, no de súplica,
ocupa l'hort del rector.*

La primera eixampla

Tan bon punt la desaparició del cementiri deixà entreveure les possibilitats d'expansió del poble, un afany de renovació i de millora s'imposà pertot arreu, com un pessigolleig incontenible. Els uns demanaven que s'enderroqués el pont que unia l'església a la rectoria perquè feia cada dia més difícil el pas dels carruatges. Prou estret que era el Carrer Major, encara l'enxiquia més i feia impossible la circulació doble. Uns altres clamaven per una plaça on el mercat es pogués desenvolupar còmodament. Uns tercers trobaven que l'Ajuntament no era al nivell de les necessitats col·lectives i que calia ampliar-lo i donar-li un emplaçament millor. D'altres, com sempre, i com sempre amb molta raó, volien escoles. I tothom estava d'acord —veient les cases de trinca que sortien en el Carrer Nou— a somniar més carrers amples on poguessin sortir cases semblants...

La Revolució de Setembre de 1868, coneguda per La Gloriosa, iniciada el 18 d'aquell mes a Cadis pel general Prim i l'almirall Topete, provocà immediatament l'exili d'Isabel II i la proliferació de Junes Revolucionàries arreu, que amb el suport dels federals volien anar, i de fet anaren, molt més enllà del que pretenien els seus promotors. La de Barcelona, entre d'altres disposicions, decretà la demolició de la Ciutadella, que era un oprobí per a la ciutat des del temps de Felip V. I la de L'Hospitalet aprofità l'oportunitat per a fer desaparèixer el pont del Carrer Major. També disposà que s'ensorrés la paret d'un dels dos horts del costat de la casa rectoral, fins al carreró de l'era de batre, per poder destinar aquesta era a plaça del mercat públic. Plaça que segons diu l'acord municipal *hasta a la inocencia conviene como punto de solaz para apartar sus vidas del constante peligro con que las amenaza el frecuente tránsito*. També calia derruir un passadís o galeria de la rectoria que separava els dos horts i feia nòsa.

La ràpida dissolució de les Juntes Revolucionàries frenà alguna d'aquestes mesures i la plaça quedà d'una forma irregular i pràcticament sense acabar. No obstant això, va ésser batejada amb el nom de la Llibertat i s'hi arribà a plantar, al bell mig, l'arbre que la simbolitzava. Per cert que el general Baldomero Espartero, que en aquell temps, als seus setanta-sis anys, somniava d'arribar a rei d'Espanya, es dirigí al batlle de L'Hospitalet, Rafael Casas, amb una carta molt expressiva, datada el 6 de març de 1869, en la qual li agraïa el detall d'haver plantat l'arbre de la llibertat precisament el dia del seu sant... *Soldado veterano infatigable y consiente de la Libertad -deja-, veo con inmarcesible gozo, que ha llegado una Época en que con el mayor entusiasmo se planta su árbol sacrosanto. Pero esto de nada servirá ni lograremos alcanzar su óptimo fruto, sin la indispensable unión y concordia de todos los buenos Españoles, y que para cortar una guerra fratricida me cupo la gloria de iniciar en los campos de Vergara.*

Com podeu veure, en aquest nostre bencit país on possiblement devem haver batut el rècord mundial de guerres civils, sempre hem anat, per un altre cantó, predicant -omplint pàgines i pàgines de literatura- la concòrdia, l'oblit de les rancúnies passades, l'abraçada definitiva de les dues Espanyes... I sempre infructuosament, o quasi. Bé ens mereixeriem -penso jo- que una esperança tants anys alimentada fos finalment satisfeta del tot... Ni que fos com a premi a la constància.

La paret de l'hort de la rectoria no acabà d'anar enlaire del tot. I les reclamacions plogueren. Particularment el primer afectat, el mateix rector Josep Montasell, s'exclamava *por semejante atentado injusto y opuesto a los sagrados derechos de propiedad*.

Amb la plaça guèrxa, la gent s'aguantà fins que, en assabentar-se de la proclamació de la República, veié de nou l'ocasió propícia per a aconseguir els seus desigs. La nit del 12 de febrer de 1873 *el pueblo en masa al recibir la fausta noticia* -són paraules de l'acta municipal del dia 14- *y sin duda creyéndose en su derecho* es concentrà davant de la paret polèmica i, qui amb un pic, qui amb una aixada, qui a cops de martell, molts només amb les mans, es posaren a la feina. I es carregaren un bon tros de paret. Fins que l'Ajuntament hi prengué cartes i aturà l'empenta popular promentent que la cosa s'adobaria, ara de debò. El "ciudadà" alcalde Josep Diví i els "ciudadans" regidors posaren cuita-corrents fil a l'agulla i començaren a discutir si les obres es farien per administració o per subhasta i d'on sortirien els calés.

La plaça s'adobà una mica, però ja tothom estava convençut que continuava resultant insuficient. I que el que calia fer era molt més. En la consciència dels hospitalencs havia fet niu la convicció que el que es necessitava era una autèntica eixampla de la vila cap al sud per tal de trencar la tradicional estructura de poble lineal format a ambdós costats de la carretera de "Barcelona al Garrofer" o carretera provincial...

I aquesta convicció en un principi només la palesaven, des de feia molts anys i aprofitant qualsevol situació d'anormalitat, els petits menestrals i els jornalers, és a dir, aquells qui el cadastre ignorava amb menyspreu perquè no tenien cap propietat. Ben aviat, però, la gent acabada també entrellucà la possibilitat de servir els interessos comuns i al mateix temps beneficiar els propis. Algunes persones *amantes del fomento de la villa y de que la misma vaya adquiriendo la importancia*

Fragment d'un plànol de L'Hospitalet, de 1850, propietat del Real Canal de la Infanta. S'hi poden veure l'àrea que ocupava el cementiri vell, el pont que unia l'església amb la rectoria, la finca de cal Tres, on posteriorment es féu la rambla, la masia de can Sumarro, etc. Dóna una idea ben clara de les edificacions existents en aquell moment.

que le corresponde por los establecimientos industriales que van afluyendo a su término es mostraren disposades a adquirir els terrenys, unes cinc hectàrees, urbanitzar-los i cedir gratuïtament al Municipi els solars necessaris per a unes escoles, un ajuntament i un mercat.

Les gestions Ajuntament-parròquia s'engegaren. Alguna veu insinuava que aquells horts no eren del rector sinó del poble. I que per tant no era necessari comprar-los. Els documents anaven a favor del rector. Els "amants de fomentar la vila" també. L'estira-i-arronsa es féu interminable. Quan s'arribà més o menys a un acord, calgué cercar les autoritzacions superiors.

Nou o deu anys foren indispensables per a obtenir fruits tangibles.

El dia 25 de gener de 1883 es reunia l'Ajuntament, en sessió extraordinària, i l'alcalde constitucional, Pere Norta, feia saber als reunits que el senador del regne Josep Maluquer de Tirrell, propietari a L'Hospitalet, que sempre havia demostrat la més bona voluntat envers la població, li havia comunicat que el rei amb la seva firma acabava d'autoritzar la compra-venda de terrenys tan sospirada.

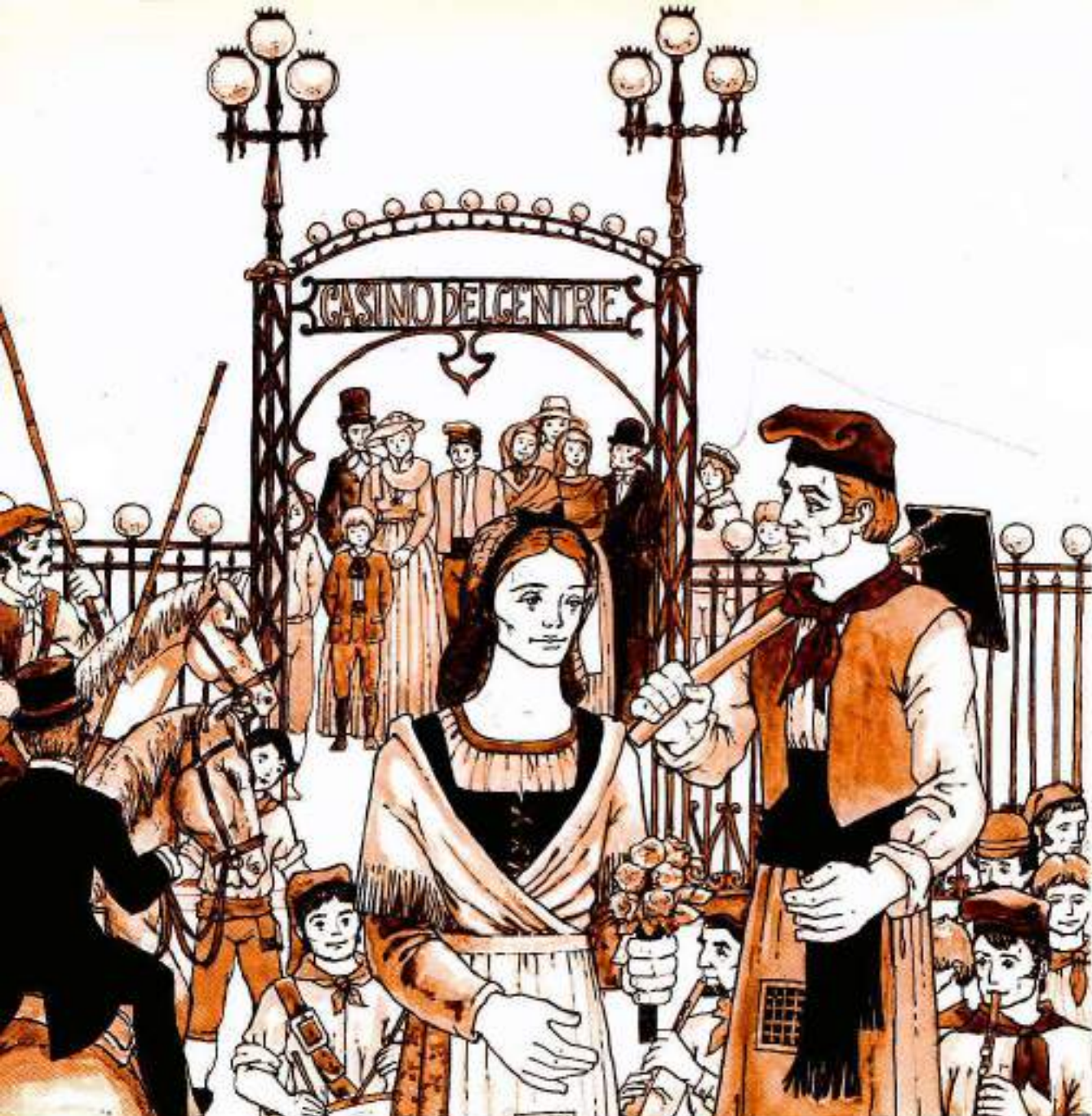
La primera reacció fou nomenar fill adoptiu de la vila el senador i telegrafiar per donar-li la bona nova i les gràcies.

Sense perdre temps, s'encarregà a l'arquitecte municipal Francesc Mariné la redacció del projecte d'urbanització corresponent, que seria aprovat inicialment al cap de mig any.

Aquesta primera eixampla, formant quadricles regulars, s'obrí amb carrers rectes i d'una amplària considerable si tenim en compte els aires medievals que fins llavors havien predominat. Tot plegat contribuiria a donar un to modern a la vila. Els noms dels carrers serien: Progrés, Príncep de Vergara, Provença, Porvenir, etc.

A part l'ajuntament, el mercat i les escoles, s'hi preveia el pas d'un "ferrocarril econòmic" que, per a arribar a casa nostra, encara necessitaria més d'un parell de dècades.

En aquells moments qualsevol hospitalenc, ben al revés d'ara, podia cultivar, sense temor, les més belles esperances respecte al futur urbanístic de la seva petita vila...

*Sortija, focs i amb orquestra
cercaviles dels veïns.
La casa per la finestra
que hom ha vençut els carlins!*

Les Festes de la Pau de 1876

La tercera i última "carlinada" començà a espetarregar durant el regnat efímer d'Amadeu de Savoia, aquell rei *que no ens mereixiem*. A Catalunya la mantingueren viva no pas més de dos o tres mil seguidors de Carles VII, sense mitjans ni gaire organització, comandats per guerrillers com Savall, Galceran o Tristany, que, amb actuacions esporàdiques, s'enfrontaven a trenta o quaranta batallons més o menys disciplinats i moltes vegades amb tan pocs estris de guerra com ells mateixos.

Encara que aquesta guerra desigual no arribà a fer trontollar de debò el país, es mantingué com un teló de fons molest que contribuïa a excitar la nerviositat social i política dominant. Tota la Primera República l'hagué de suportar i pràcticament no s'acabà fins al cap d'un any de la tornada dels Borbons en la persona d'Alfons XII.

Davant la Restauració, tant la gent que s'havia engrescat amb La Gloriosa, i que ja havia perdut molt de gas, com els seus contendents es trobaren desenganyats i en el fons s'adonaren que la guerra no l'havia perduda un dels bàndols, sinó tots dos.

Potser per això no és gaire d'estranyar que, quan es va ordenar oficialment a tots els pobles d'Espanya la celebració de les Festes de la Pau per als dies 20, 21 i 22 de març de 1876, no fossin acollides amb un entusiasme excessiu a la nostra Casa de la Vila. Potser també perquè en realitat la brega a Catalunya ja feia dies que havia finit i preferien no recordar-se'n. O aneu a saber si tot venia només de l'endèmica manca de cabals a les arquees del comú, que no donava ocasió per a llumiments ni filigranes.

La veritat és que, d'entrada, els regidors, comandats pel batlle Jaume Arús, arribaren a la conclusió que les festes, si bé calia fer-les perquè així s'havia manat, no podrien ser tan *esplèndides i expansives com seria de desitjar*. I com que estalviar el cèntim era la cosa de què es tractava, començaren a sospesar quines coses es podien fer de franc i quines altres quasi quasi. Després de girar-lo del dret i del revés, acordaren destinar a aquesta finalitat tan sols 550 pessetes i comissionaren Josep Oliveras Pedrosa, que anys a venir també seria batlle, perquè, d'acord amb les idees que s'havien anat estudiant, tingués cura d'organitzar els actes i de vigilar que les despeses s'hi ajustessin.

Per començar, la matinada del dia 20 es faria una bona repicada de campanes fins que el sagristà, que era l'encarregat d'aquesta feina, se'n cansés. Al migdia i a la tarda, tornem-hi que no ha estat res! Que tot el poble s'amarés de l'alegre dringar. No hi ha res com engegar les campanes per fer la sensació de festa. En el llibre d'actes on hi ha la ressenya que comentem es diu ben clar que s'espera que aquest preludi musical no representarà cap despesa. El pobre sagristà-campaner, per tant, es va quedar sense propina.

A les deu del matí del primer dia, les autoritats i les persones que expressament s'hi invitaren —no sabem si el poble ras devia figurar entre els convidats ja que durant el matí la majoria dels veïns treballava— assistiren a un tedeum, amb cants i música. El rector, mossèn Montasell —que ja es devia haver tranquil·litzat en comprovar que se li anava reconeixent el dret de propietat del seu hort—, s'encarregaria de la cerimònia religiosa. Per la seva feina es pagaren cinquanta pessetes. Això sí, en sortir de l'església encara es comptaria amb la seva col·laboració per a distribuir setanta-una pessetes com a almoïna als "pobres de solemnitat" de la vila.

La mateixa orquestra que acompanyà l'acte religiós, abans de l'acte esmentat i després, portà a terme una cercavila pels carrerons del poble, presidida per una parella de gegants i acompanyada per tota la quitxalla, que, tancades les escoles, es trobava lliure com el peix a l'aigua.

Els gegants —encara el nostre poble no en tenia de propis— foren llogats a una casa de Barcelona. Anaven abillats a l'estil clàssic de la pagesia, ell amb una barretina i ella amb els cabells recollits pel ret tradicional. Setanta pessetes és el preu que es pagà perquè fessin giravoltes pels nostres polsosos carrers.

A les dues de la tarda s'organitzà una sortija de cavalls a la carretera provincial. Encara que aquest era el nom de la carretera que travessava tot el poble, a partir de la creu de terme situada a tocar de la riera i fins a l'entrada de Cornellà, s'anomenava Carrer Major. Per tant, cal suposar que la competició es devia muntar aproximadament en el tros comprès entre el Casino del Centre, acabat d'estrenar, i la masia de cal Tres.

La sortija és un joc, antany molt popular, en el qual els participants, corrent a cavall, han d'enfilar amb una canya unes anelles penjades en unes cintes. Qui en recull més és qui guanya.

Tot el jovent de les cases de pagès, des de la Puda, font d'aigües sulfuroses que hi havia arran de mar a tocar de la Farola, fins a can Rigalt a la part més alta del poble, hi devia acudir amb les seves muntures ben guarnides per fer més patxoca. I assolir que les noies se'ls miressin amb els ulls ben rodons d'admiració, o fugissin amb alegre esverament quan aconseguien que els cavalls s'aixequessin sobre les

potes del darrera o fessin algun renill inesperat. El primer premi consistí en un xai i el qui s'emportà el segon recollí un parell de pollastres. El cost d'ambdós guardons fou de trenta-cinc pessetes. Un dels al·licients de la sortija fou que els concursants no pagaren ni cinc per la inscripció.

L'orquestra, que cobrà per la seva feina vint duros rodons, a la tarda i a la nit tocà algunes peces, creiem que per engegar una mica de ballarugues més que no pas per fer concert.

A les vuit del vespre, a la plaça de la Llibertat, plena de gom a gom, es disparà un castell de focs artificials —un ramillete segons l'expressió oficial— que representà una despesa de vuitanta pessetes més.

Independentment de tots els actes que ací es donaren per acabats —les despeses se les cruspi pràcticament el primer dia—, es féu un pregó per demanar als vilatans que il·luminessin i decoressin les façanes de les seves cases col·locant domassos als balcons i les finestres. La Casa de la Vila, que llavors era al Carrer Major, gairebé al costat del carrer de Xipreret, fou adornada i il·luminada i al capdamunt col·locaren el retrat del rei Alfons XII. Cent quaranta-quatre pessetes s'esmerçaren en tots aquests ornaments, amb les quals es completaven les cinc-centes cinquanta que s'havia acordat de despendre.

Els dies 21 i 22 es mantingueren els domassos i les il·luminacions. Ah!, i les campanades, que sortien de franc. El campaner va estirar la corda tres vegades cadascun d'aquests dos dies —matí, migdia i tarda— per recordar que les festes continuaven, encara que els músics i els gegants se n'haguessin anat...

S'aprofitaren aquestes festes per a fer treure una làpida que hi havia en el "Repartidor d'aigües de la Riera de la Creu" del qual ja hem parlat. En aquesta làpida hi havia una inscripció altament ofensiva per al rei i les institucions polítiques del moment. Una inscripció que devia haver-se col·locat —suposem— durant el recent període republicà.

Quantes vegades, Senyor, s'ha repetit en la nostra història aquesta operació?

Quant als gegants, que nosaltres sapiguem, no arribarem a tenir-ne de propietat fins cap a la meitat dels "feliços" anys vint d'aquest segle. I actualment, d'acord amb la tònica dels temps, es troben arran de l'atur forços havent fet fallida les processons que tanta feina els donaven. Estirant molt, aconsegueixen fer algun jornalet quan s'escau de tant en tant una cercavila improvisada. Que, per cert, animen amb la mateixa gràcia i èxit d'antany.

Els primers gegants de L'Hospitalet davant l'Ajuntament. (Foto J. Company).

*Amb un gest que no s'estila
i que caldria profús,
nova Casa de la Vila
va pagar Rossend Arús.*

Llegats i donacions

La "sala d'estudis" del senyor Miquel Romeu i Madorell, que exercí de mestre a L'Hospitalet durant quaranta-tres anys a comptar des de 1880 (avui encara hi ha un carrer que porta el seu nom), va ser emblanquinada de dalt a baix juntament amb una cambra del costat que va servir de cuina. En un lloc estratègic de l'aula s'hi improvisà un sortidor que començaren i acabaren en un sol dia un paleta i un manobre. El fuster Jaume Comas va construir amb taulons les taules suficients per a encabir-hi seixanta-tres convidats. Les branques de verd anaren a dojo guarnint entrades i parets. Un gran pa de gespa rodejant el sortidor li conferí autenticitat, i els testos amb plantes proliferaren embellint els racons. Clavells i gardènies posaren unes notes de color sobre les estovalles blanques. El vi de Sauternes, el xampany Moët, importat de França, i els licors més selectes acompanyaren un succulent àpat servit per l'acreditat restaurant de Jean Pince, del carrer Rauric, número 2, de Barcelona. No cal dir que els cigars havans —tres capsos— ompliren la sala d'un fum blavós tot creant una boira irreal que feia més agradable la satisfacció dels comensals quan entraven pels camins plàcids de la digestió i s'iniciaven els inevitables discursos.

Tot això passava exactament el dia 24 de juny de 1895.

Asseguts a taula, hi hauríeu vist el batlle Joan Herp i Badia amb el ple de la Corporació, el capità general Valeriano Weyler, el governador civil Valentín Sánchez de Toledo, el conegut polític catalanista Valentí Almirall, el president de l'Audiència José Rodríguez Roda, el batlle de Barcelona Josep Molins, el jutge del partit judicial i mestre d'obres Marià Tomàs, i les "distingides" esposes dels qui eren casats i molts més personatges que no cal detallar.

Potser per única vegada en tot el seu historial, l'Ajuntament celebrava una festassa pel broc gros i organitzava un tec d'antologia per a uns quants, sense que cap veu s'aixequés parlant de malversacions ni insinuant la més lleu crítica... Perquè tothom tenia ben present que aquella esplendidesa municipal representava un important estalvi per al comú.

S'acabava d'inaugurar la nova Casa de la Vila, una Casa de la Vila de debò, de caire monumental, "la millor de tota la rodalia", segons deien els entesos, i havia sortit de franc.

Rosend Arús i Arderiu, que havia mort feia quatre anys, en el seu testament nomenà uns hereus de confiança que foren el seu amic Valenti Almirall i el seu soci i amic Antoni Farnés i els encarregà que paguessin les obres de construir a L'Hospitalet una Casa Consistorial i unes escoles.

El pare de Rosend Arús, Pere Arús i Cuixart, era fill de la nostra vila, d'una de les cases més conegudes i de butxaca més folrada. Un germà seu, oncle de Rosend, fou batlle en més d'una ocasió i un dels fundadors del Casino del Centre. Ell mateix venia amb freqüència a casa dels seus avis i fou soci del Casino i de L'Harmonia. Per tant tenia aquí moltes coneixences i amistats.

Per això en morir, ell, que tota la vida havia fet obres de filantropia, volgué rendir un homenatge al seu pare deixant un bon record al poble on aquest havia nascut. Una acció semblant féu en el lloc de naixença de la seva mare, Das, a dalt el Pirineu. I amb Barcelona, d'on era fill ell mateix, a la qual ofrenà la biblioteca que porta el seu nom.

Rosend Arús tenia un negoci d'ultramarins i colonials a l'engròs a Barcelona que el seu pare havia muntat i engrandit. Ell, fill únic, deixà que el negoci funcionés una mica pel seu compte gràcies a l'esmentat Antoni Farnés, que en tenia cura, i es dedicà preferentment a la literatura i a les obres de beneficència. Col·laborà en molts diaris i escriví innumbrables obres de teatre en català i en castellà. Politicament fou militant republicà i dirigí un curiós diccionari de la maçoneria, de la qual era membre destacat. Tenia fama d'ésser molt ric.

L'Ajuntament fou construït només en vuit mesos, en els terrenys de la plaça de la Llibertat que ja coneixem. Costà vuitanta mil pessetes.

Tota la gentada que hem trobat menjant formà part de la comitiva que sortí de la vella Casa de la Vila, entre una i dues de la tarda, per anar a descobrir la làpida que volia perpetuar el nom del generós donant posant-lo al que fins llavors havia estat el carrer del Progrés. Quan, al davant mateix de la façana de l'Ajuntament, Valenti Almirall ofrenava a la ciutat la clau del portal i el governador se'n feia càrrec, s'engegà una sorollosa traca mentre les campanes es posaven a tocar.

Hi hagué —com de costum— repartiment d'almoines als desvalguts i de premis als infants de les escoles.

Quan els importants se n'anaven cap a la taula, que sabem tan ben parada, l'orquestra de la Casa de Caritat i els Cors de Clavé distraueren el poble i la quitxalla amb les seves interpretacions.

L'any 39, es posà en un platet de la balança haver regalat la Casa de la Vila i en l'altre ésser afiliat a la maçoneria. Es veu que el segon pesà més, i el nom de Rosend Arús fou esborrat del seu carrer. El 1952, algú va sentir-se'n avergonyit i la balança va tornar a donar el pes just: el nom hi fou restituit.

Rossend Arús, segons un gravat de l'època. Mossèn Josep Homar i el doctor Santiago Prats, dibuixats per Rafael Rosés.

A L'Hospitalet, on els actes de generositat com el de Rossend Arús poden comptar-se amb els dits de la mà i tal vegada en sobrarien, només hauria faltat que, amb un gest d'ingratitude i d'oblit, li haguéssim regatejat el nom d'un carrer...

Tocant al carrer de Rossend Arús hi ha la plaça de mossèn Josep Homar. ¿Deu ser una casualitat que l'un sigui tan prop de l'altre? ¿O és que es donen suport mútuament amb un esperit solidari de defensa per si algú volgués tornar a fer trencadissa de làpides?

Mossèn Homar, que vingué a parar a L'Hospitalet l'any 1948 i s'hi estigué fins a la mort, era un home amb una sola feblesa: la dels llibres. A casa seva els llibres sobreixien pertot arreu. Col·leccions senceres, rars exemplars de bibliòfil, llibres catalans clandestins dels temps de repressió.

Allí alguns vespres d'hivern ens reuníem un petit grup d'amics per escoltar la lectura -mossèn Homar llegia amb molta traça i posant-hi tot el cor- de l'últim llibre de Carner fet a l'exili o de les primícies del *Poema de Montserrat* de Josep M. de Sagarra, quan encara no havia obtingut permís de publicació...

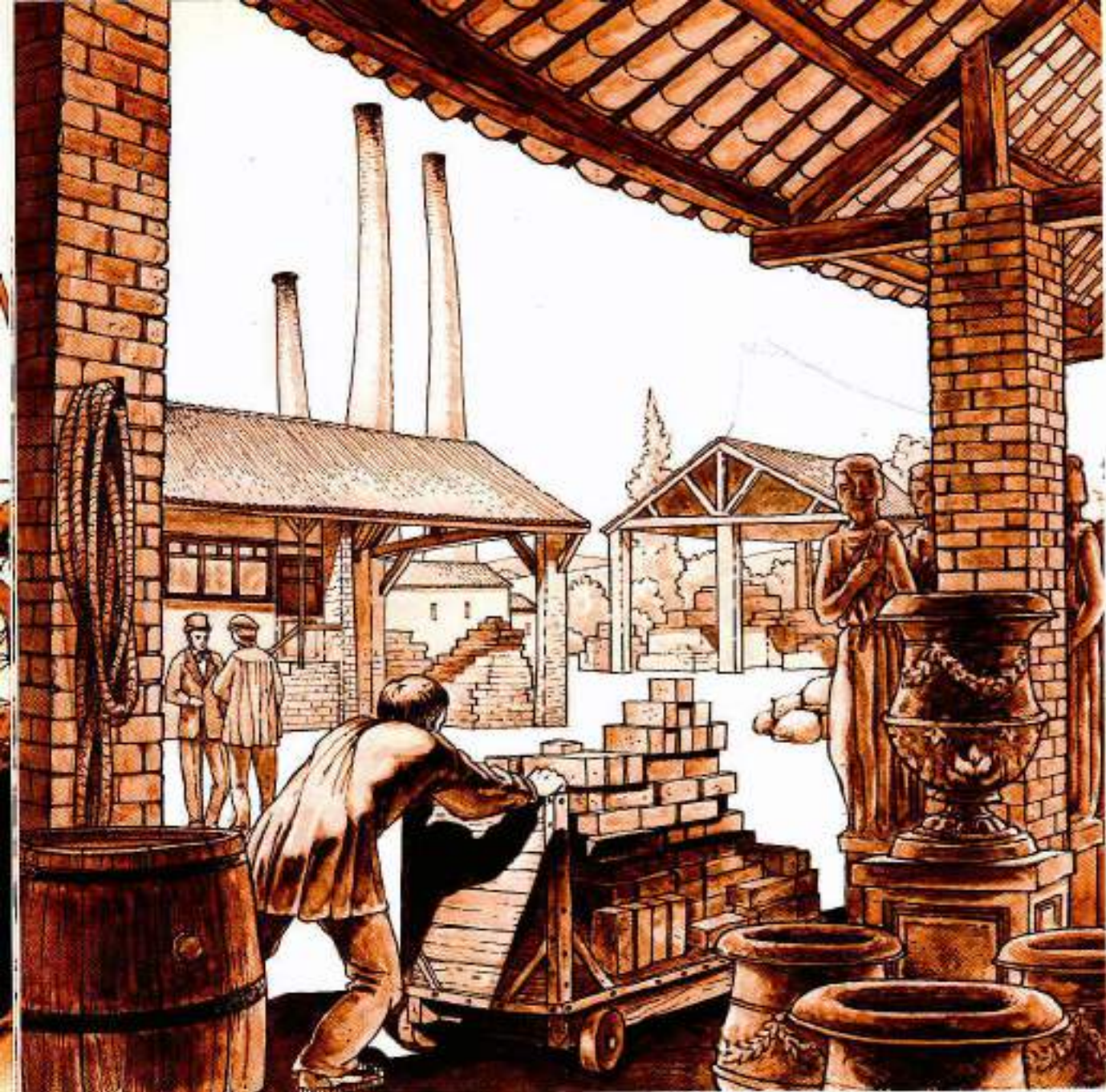
Mossèn Homar, que estimava el nostre poble com si en fos fill, féu donació a L'Hospitalet de tots els seus llibres -uns deu mil- per fer una biblioteca pública. Així nasqué la que porta el seu nom.

Un altre cas -i d'aquesta vàlua no en sabem cap més- és el del doctor Santiago Prats i Comas, que el 1959 llegà la seva finca de can Sumarro, a la qual ja ens hem referit, perquè els seus camps es transformessin en jardí públic i la masia del segle XVI, sense desfigurar, fos utilitzada com a residència d'ancians; i si això no es creia convenient o possible perquè requeria transformacions inacceptables, que es destínés a biblioteca. I quan deia biblioteca -ho sé segur- pensava en els llibres de mossèn Homar.

Hem parlat de dues persones que en morir volgueren ajudar els seus conveïns i d'una altra que ho féu en vida. Una Casa de la Vila, una biblioteca i un parc amb una masia són donacions molt importants que honoren els qui les feren.

I que a tots plegats ens fan la sensació de viure en un món on els valors humans signifiquen alguna cosa.

I si tres són pocs, ja es multiplicaran. El seu exemple, que no cal esperar l'hora de la mort per imitar, és digne d'agraïment i d'ésser recordat per tothom. Almenys això és el que pensem en escriure aquestes ratlles.

*Tothom que ve, se n'adona,
deia la gent de l'indret:
bòbila de Barcelona
és avui L'Hospitalet.*

Motlles i torns

Si un dia fèieu, sense pressa, una volta pels carrers que varen anar-se formant a conseqüència de la primera eixampla de la nostra vila, que com ja sabem va iniciar-se a partir de 1883, us recomano que no ho feu només mirant a terra o a l'altura de les botigues. Aixegueu els ulls enlaire i fixeu-vos en les cornises de les cases. Vull dir, és clar, de les cases velles, d'aquelles que s'anaren construint a poc a poc a mesura que els carrers foren equipats amb voravies i clavegueres i que encara s'aguanten dretes.

Generalment el capdamunt d'aquestes façanes forma una barana amb balustres de terrissa. Si la vostra ullada és superficial, no hi observareu res que us cridi l'atenció. Ara bé, si contempleu aquestes balustres i les aneu comparant veureu que n'hi ha de molt semblants —també de molt diferents— i que ben poques són iguals del tot. Sembla mentida com una cosa tan senzilla, tan vista, com poden ser unes balustres, pugui admetre tanta diversitat. Evidentment els qui les dissenyaren demostraren una fecunda imaginació.

Aquesta prova que us proposem pels carrers del Príncep de Vergara, Rossend Arús o Roselles, la podeu continuar encara una mica pel Carrer Nou i per algun trosset del Carrer Major. I probablement dins de pocs anys ja serà impossible, perquè aquestes cases, ja una mica carranques, van desapareixent discretament, sense fer soroll, i ben aviat no en quedarà ni una per mostra. Actualment encara podeu trobar ben bé vint o vint-i-cinc models de barana diferents.

Possiblement deueu pensar: i quina importància pot tenir això? ¿És que potser són una obra d'art? No crec que els col·leccionistes ni els antiquaris s'hi engresquin pas gaire. Però per a nosaltres, hospitalencs, sí que tenen —o haurien de tenir— un valor, i valdria la pena d'anar-ne guardant per al Museu.

Francesc Ivern, en el seu estudi *Hospitalet de Llobregat, municipio suburbano*, diu que en finalitzar el segle XIX l'única indústria que a casa nostra es podia anomenar autòctona, tant pel que fa a la primera matèria com a la direcció i la mà d'obra, era la del ram de la construcció i especialment les bòbiles, les gerrerries, les ceràmiques decoratives, les fàbriques de rajoleta, etc.

Precisament a causa de la seva abundor i qualitat, s'havia dit de L'Hospitalet que era la bòbila de Barcelona.

Fins fa ben poc, entremig de les vinyes del Samontà, a tocar del rebaix d'algun terral, pels encontorns del cementiri i dins dels barrancs dels Ponts de la Mina, haurieu pogut veure —potser i tot encara en queda alguna— l'altíssima silueta d'una xemeneia de bòbila, flanquejada amb les quadres plenes d'estenedors on s'assecaven els totxos o les teules.

L'Ateneu d'esquerra del carrer Rossend Arús —que també fou el cinema Lumière i local de l'obra Educació y Descanso—, ensorrat anys ha, llua en la seva façana una filigrana d'elements arquitectònics de terra cuita rematats per una colla de gerros bellament treballats. Uns quants d'aquests elements pogueren salvar-se. Duien la marca Barella, hospitalenca de dalt a baix.

Can Barella, que ja existia el 1867, era una indústria que existí a la cantonada del carrer de Castillejos amb la carretera provincial, davant per davant d'allà on actualment hi ha la plaça del Mestre Clavé. Hom la coneixia més popularment per cal Quim Sastre.

Miquel Romeu i Mumany, que fou mestre i fill del mestre del mateix nom, que hem esmentat al capítol anterior, i que per diferenciar-lo del seu pare anomenaven senyor Miquelet, en uns apunts que escriví en les seves velleses i que bé mereixien ser publicats algun dia, deia d'aquesta indústria que s'hi feien uns treballs molt acurats de gerreria escultòrica i que les realitzacions artístiques eren degudes a un convilatà nostre, Francesc Pastor Borrell, més conegut pel Burbena. Entre els anys 1869 i 1870 es féu en aquesta fàbrica una exposició dels seus productes, la qual fou visitada pel general Joan Prim i Prats, que en aquella avinentesa era president del Consell de Ministres. Segons continua contant Miquel Romeu, Prim tenia molts amics a L'Hospitalet que l'havien acompanyat com a voluntaris en les seves famoses i victorioses campanyes africanes. Un d'ells, Jaumic Famades —en realitat Jaume Mitjavila—, fou condecorat pel seu heroisme en la batalla decisiva de Castillejos, i el seu inseparable gosset, que s'havia emportat de casa seva en el moment d'allistar-se, fou pensionat perquè havia ajudat a descobrir una emboscada dels àrabs. Jaumic, que portava una espessa barba, quan se n'anà "a matar moros" era vidu i ja no anava gaire lleuger d'anys. Ben aviat fou conegut com "l'avi" entre els seus companys de milícia molt més joves.

El pintor Fortuny, que es traslladà directament al Marroc per prendre-hi apunts sobre el terreny d'escenes de guerra, l'immortalitzà en el seu famós quadre d'aquella batalla, al costat del general.

Continua contant-se en els apunts al·ludits —i això potser ja entra dins del camp llegendari del xovinisme hospitalenc— que Prim, després d'un combat duríssim i esgotador, passà revista a les seves unitats de voluntaris catalans i, en adonar-se que amb prou feines s'havia salvat mig nafrada la meitat de la gent, féu un gest malhumorat d'aclaparament. I "l'avi", que es trobava a la seva vora, li digué cridant:

—No t'espantis, Joanet: encara en quedem per a una altra vegada!

És a dir, que la cèlebre frase fou pronunciada per un hospitalenc.

Se non è vero è ben trovato, com diuen els italians.

La veritat és que les bones relacions entre Prim i els nostres veïns quedaren paleses donant el seu nom —el de marquès dels Castillejos— al carrer abans esmentat.

L'any 1878 les fàbriques de ceràmica del terme eren cinc, el 1901 n'hi havia tres més i el 1918 sumaven dotze. Entre aquestes, una de les més importants fou la de Joan Romeu Escofet, que arribà a tenir deu forns, destinats a rajola de València, rajoleta, teules, refractaris, lloseta fina, etc.

Els noms de les altres eren Josep Batllori, Cosme Toda, Cucurny Marins, Fills de Just Oliveras, Josep Llopis, etc. Moltes han anat desapareixent. Se n'han fet de noves. Però actualment aquesta indústria ja no és ni de lluny el que fou un dia. La majoria d'empreses acostumaven a ocupar unes grans extensions de terreny que ben aviat enllaminiren els constructors de cases. I això els resultà fatal.

No voldria terminar aquestes ratlles sense esmentar la ceràmica dels Serra. Situada en el terme veí de Cornellà, pot ésser considerada virtualment de L'Hospitalet, ja que ocupa una noble casa del segle XVI, la dels Angulo, que cal afegir a aquelles que hem relacionat en el capítol vuitè, formant amb elles part del nostre patrimoni monumental. La línia divisòria entre els dos municipis passa pel bell mig dels dos carrers amb els quals fa cantonada aquest casal. Els Serra gaudeixen d'un prestigi consolidat en el món de la ceràmica artística. Els seus gerros esmaltats i les seves figures es troben a diversos museus.

Aquelles terres blanques-grises-groguenques, que en l'antigor donaren nom a Collblanc i que constituïren la matèria essencial de les nostres ceràmiques, ja no es veuen enlloc. Ja no s'assolen en les basses de cap bòbila i ja no hi ha mans humanes que les pastin per fer-ne gerros al torn o per modelar. El seu tacte suau i dòcil ja no està a l'abast de ningú. L'asfalt i el ciment les han anat cobrint i rauen amb els seus records colgades per sempre.

Obra dels nostres avis, quatre balustres oblidades i polsoses pregonen que el fang —ja sia per a conrear-lo i treure'n fruit, ja sia per a donar-li formes perdurables— va estretament lligat a les arrels del nostre poble. Com a dignes fills del delta —sempre batut per les riuades— que som.

Dues mostres de ceràmica —fixu-vos en la filigrana de les balustres— en una casa del carrer Major. (Foto A. Morros).

*Un fet extraordinari
passa l'any mil nou-cents set:
surts "Ressenya", el setmanari
d'Anton Busquets i Punset.*

Del primer periòdic i d'altres coses

Ho heu endevinat? Sí. Aquest home que dibuixa és efectivament Picasso, aquell fabulós i vital artista que sabé mantenir-se capdavanter indiscutible en el món de les arts fins a la seva mort, aquell malabarista del dibuix que ha deixat sorpreses i bocabadades generacions i generacions amb la seva renovació constant que defugia tota mena d'encasellaments.

I el personatge retratat, sabeu qui és? Anton Busquets i Punset.

El seu nom potser no us deu dir gran cosa, o tal vegada us deu recordar només el d'un grup escolar que hi ha tocant al parc de Can Boixeres...

Però a partir d'avui voldriem que en algun racó de la vostra memòria li reservéssiu un lloc de primera fila.

Busquets i Punset, poeta, novel·lista, polític, periodista, amant del folklore, treballà a fons en el camp de la pedagogia i publicà llibres como *Aplec*, on molts començarem de menuts a familiaritzar-nos amb la literatura catalana.

A més a més exercí de mestre a L'Hospitalet, precisament a les Escoles Catalanes Doctor Robert anys ha desaparegudes i que foren una creació del Foment Autonomista. I encara va ésser molt més que tot això: l'ànima del primer periòdic que va veure la llum a casa nostra, l'any 1907.

Sí, senyors: Anton Busquets i Punset, junt amb Pere Farrés Costa i mossèn Antoni Taulet i Vilaplana —dos noms més a retenir i que cal revalorar—, va emprendre la tasca —quan L'Hospitalet tenia escassament sis mil habitants— d'engegar un periòdic que, si bé durant la seva primera època fou solament de caire local, després se subtitulà "Publicació quinzenal catalana" i es distribuï per tot Catalunya i encara més enllà.

Entre els delegats d'arreu del país i de l'estranger que tenien cura del periòdic figuraren noms tan prestigiosos com Xavier Montsalvatge, Prudenci Bertrana, Valeri Serra i Boldú i Ramon Masifern (al Principat), Gregorio Martínez Sierra (a Madrid), Johannes Fastenrath (a Colònia), Frederic Mistral (a Provença), etc. Aquesta publicació en la primera etapa es digué "La Ressenya" i en la segona "Ressenya Literària".

Busquets fou amic íntim de mossèn Cinto Verdaguer i es relacionà amb la flor i nata de la literatura, l'art i la política de Catalunya. No és pas gens estrany, doncs, que el mateix Picasso, amic seu, li fes un retrat.

Quan pensem que avui, vorejant els tres-cents mil habitants, no disposem pràcticament de cap publicació ciutadana amb cara i ulls, no podem deixar de preguntar-nos com pogué ser que més de mig segle endarrera, amb molt poques escoles, sense centres d'ensenyament mitjà, amb un cens d'universitaris quasi inexistent fossin capaços d'emprendre i mantenir durant una bona temporada una semblant empresa.

I per això hem volgut fer ressaltar aquest fet, per si algú s'avergonyia una mica del nostre present i s'afanyava a posar-hi remei...

L'any 1907 també fou —en la nostra petita història— mereixedor de recordança per algunes altres circumstàncies.

Els prohoms de la vila i, no cal dir-ho, tots els vilatans anaren en doina darrera dels temporals, que foren d'antologia. No pas menys de cinc vegades el riu sortí de mare, envai amb les seves aigües el mosaic de la Marina i arribà a llepar força carrers del nucli urbà, amb el desgavell consegüent. L'atur forçós dels treballadors del camp agreujà el problema. Ja el mes de gener s'adoptaren mesures per donar feina a torns de vint-i-cinc o trenta treballadors que es posaren a netejar reguerots i a endreçar una mica la Riera de la Creu, la Carretera del Mig, la Feixa Llarga.

Les caramelles, el dissabte de Glòria, posaren un punt d'humor a aquell estat de coses escampant pels aires cobles com aquesta:

*En veure l'estesa d'aigua
les raboses van sentir
com deien: Quina alegria
si tanta aigua es tornés vi.*

Cap a les darreries de l'any, les coses s'havien agreujat encara més per l'increment dels aiguats i tot el terme era un bassiol. El desbordament del 13 d'octubre, que fou un dels més forts i probablement l'últim o penúltim de la temporada, portà el xipoll a les últimes conseqüències. Per si fos poc, els dies 22 i 23 sovintejaren de nou les pluges torrencials i s'inundaren moltes cases del casc de la població.

* * *

L'Ajuntament, el 22 de març, aprovà el projecte d'urbanització de la finca de cal Tres presentat pels hereus de Just Oliveras Arús. Aquesta finca limitava al nord amb l'antic camí de Sant Joan, a l'est amb la farga Bori (avui Alts Forns de Catalunya), al sud amb la carretera de Barcelona a Santa Creu de Calafell i a l'oest amb la Riera de la Creu.

Si l'hort del rector donà peu per a portar a terme la primera eixampla cap al sud, aquest projecte en representà una de nova cap al nord-est.

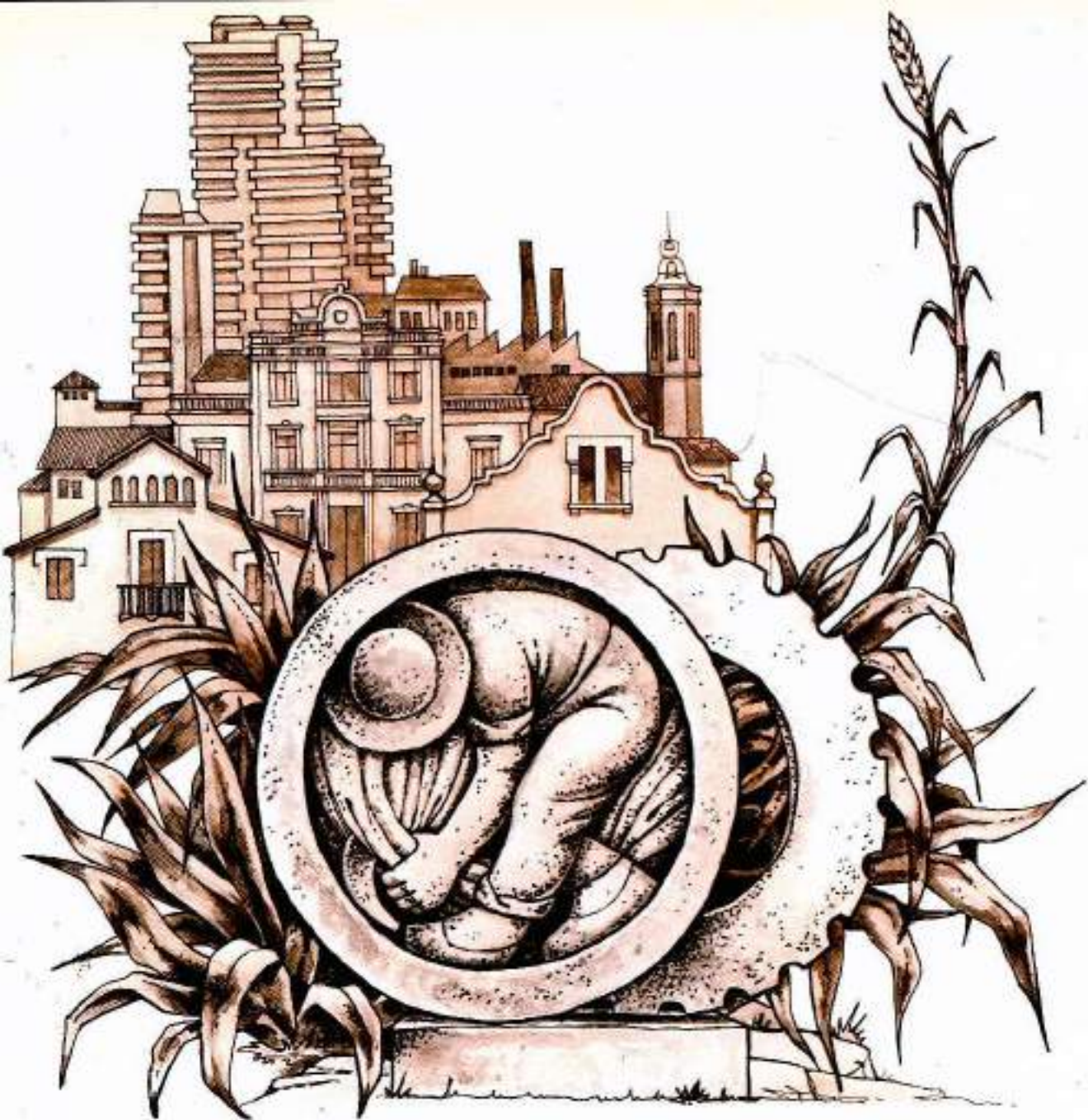
És allionador constatar que, quan els nostres mitjans de transport eren el tren, els carros i les tartanes més o menys grosses, ja s'obriren carrers com la Rambla amb vint-i-dos metres d'amplada, mentre que molts anys més tard, en el temps de les Comissions d'Urbanisme i dels Plans Parciais, amb milers d'automòbils pol·luïnt la nostra atmosfera, encara sortien vies públiques de poc més de vuit metres...

També fou el 1907 quan el setè art s'instal·là a casa nostra, en el cafè de cal Carreter...

Tanqueu els ulls i, com en una pel·lícula esgrogueïda del cinema mut, somnieu una mica i imagineu-vos L'Hospitalet de començament de segle, del qual us hem mostrat un breu i significatiu retall.

Retrat d'Anton Busquets i Punset, realitzat per Pablo R. Picasso.

*El comerç, la pagesia
i la indústria han progressat.
Alfons XIII això premia
amb el títol de Ciutat.*

Poble? Ciutat? Suburbi?

El terme de L'Hospitalet, per una llei de l'any 1920, perdia 900 hectàrees que passaven a ésser de Barcelona per fer-hi el port franc. Aquesta llei aixecà, com és natural, les seves protestes, principalment entre els propietaris pagesos, que foren els més afectats. Però tant aquests, si conreaven la terra pròpia, com els llogaters notaren només un canvi: el del titular de la terra, i continuaren si fa no fa igual, plantant i collint durant quasi mig segle més, ja que el port franc no s'arribà a fer mai i l'única cosa que finalment es portà a terme fou, recentment, l'ampliació del port de Barcelona i la transformació de les terres de conreu en zona industrial i de serveis. Aquesta pèrdua de 900 hectàrees ha estat ignorada sistemàticament per tots els diccionaris i enciclopèdies que coneixem i per la majoria de serveis estadístics del país. I així hem vist que, mentre tothom s'esgarrifava perquè Barcelona tenia la densitat d'un país oriental, a L'Hospitalet ens trobaven sempre més amples perquè ens atribuïen, a l'hora d'establir els tants per cent, 21 Km quadrats en lloc dels 12 que realment teníem.

Anècdotes a part, quan realment hem perdut tot aquest tros de la Marina és a partir del moment en el qual n'han desaparegut els pagesos. Ja que, mentre hi foren, sempre vingueren i es relacionaren amb el poble amb tot i per tot. Des de les Festes Majors fins als enterraments, des d'anar-hi a comprar fins a jugar-s'hi els calés fent la manilla.

L'any 1925, potser per conhortar-nos de la pèrdua oficial de gairebé la meitat del nostre espai vital, el rei Alfons XIII ens concedí el títol de ciutat. I la seva esposa, la reina Victòria Eugènia, dos anys més tard vingué a inaugurar l'edifici de correus. Aquell títol, que degué posar molt cofois els membres de l'Ajuntament que

ho promogueren, deixà ben indiferents els qui ara anomenem "majoria silenciosa". A despit de decrets, continuàrem essent un poble amb tots els defectes i les virtuts que li són propis. Fins a tal punt que ningú no reaccionà davant d'algun comentari despectiu que aparegué en uns diaris determinats de la capital en fer-se públic l'honor que se'ns havia conferit. La gent restà tan tranquil·la.

Tothom es coneixia com en un poble, les xafarderies estaven a l'ordre del dia com en un poble i la gent treballava afanyosament o es divertia amb moderació com en un poble. Feia tot just quatre anys que disposàvem d'autobusos elèctrics per a anar fins a la plaça d'Espanya; els únics taxis eren les tartanes —a la més gran que hi havia li deien el Titànic— i els carros de transport o agrícoles eren encara el trànsit majoritari. Si bé ja disposàvem d'enllumenat elèctric, el llum de gas encara predominava a les cases i els carrers, i àdhuc se n'instal·laren fanals en algun carrer per veure si la companyia d'electricitat es decidia a establir una competència i oferia preus més convenients. I les vetllades teatrals o literàries, les sardanes i els ballets i les pel·lícules mudes que es projectaven als cinemes Oliveras i Imperial al centre, Victòria a Santa Eulàlia i Marte a la Torrassa-Collblanc eren gairebé tots els entreteniments dominicals de la gent.

I ja que hem esmentat la Torrassa i Collblanc, bo serà comentar que és en aquests moments —entre 1920 i 1930— que s'engega el seu creixement espectacular que donarà un tomb a les característiques urbanes de la que ja podem anomenar "ciutat".

Un tomb que ens pot fer recordar —salvant les distàncies— el fenomen de l'Hospital de la Torre Blanca, quan desplaçant Provençana adquireix personalitat pròpia. Fins ara, la història ha girat sempre entorn del nucli matriu de L'Hospitalet, el centre. Timidament, Santa Eulàlia, a l'empara de la Bordeta, comença a fer-se notar una mica a partir del cens de 1860. Quan arribem a 1920 encara té una importància secundària. La Torrassa-Collblanc, en canvi, a l'extrem nord-est del terme, més lligats a Sants que a nosaltres, aquest últim any, d'una manera inesperada, arriba a sumar 3.810 persones, només 600 menys de les que hi ha arrecerades en l'àrea de l'Ajuntament. Deu anys més tard —la població total s'ha triplicat passant de 12.360 a 37.650— la Torrassa-Collblanc és ja la comunitat més important del poble: 21.185 habitants. El centre en té 8.634 i Santa Eulàlia 6.124.

Què ha passat?

És evidentment un moment significatiu de la nostra història. La gent de L'Hospitalet tradicional no se n'adona encara. Continuarà tancada dins de la seva closca i continuarà usufructuant el poder local. La Torrassa és lluny. Vinyes i camps —el que avui és la Florida i la Pubilla Cases— els separen.

Però Collblanc i la Torrassa existeixen i cada dia podran ser menys ignorats. Ells són el primer símptoma d'un nou factor que entra trepitjant ferm a casa nostra: la immigració, que en aquests moments procedeix principalment de la regió murciana. Des d'ara es farà notar cada vegada més.

Les obres del metro de Barcelona i l'Exposició Internacional de 1929, amb la demanda de mà d'obra corresponent, són la causa determinant d'aquest creixement. Cal fer cases per a allotjar-hi aquesta gent. Ací els solars són més barats que a la Ciutat Comtal. I els *pasillos*, espècie de barraques agrupades, costen poc de fer i es poden llogar per uns preus rendibles. La gent adinerada veu el negoci i construeix.

La reina Victòria Eugènia i les infantes Beatriu i M. Cristina arribant a la plaça del Repartidor per inaugurar l'edifici de Correus. (23 d'octubre de 1927).

Així, la Torrassa - Collblanc adquireix un caràcter residencial, de caire humil, amb molt poca indústria o gens. Santa Eulàlia, més industrial i amb zones netament agrícoles, creix amb més lentitud. L'Hospitalet pròpiament dit continua essent un poblet allunyat dels altres dos nuclis i de Barcelona per amples espais buits i per unes comunicacions poc freqüents.

És a dir, que aquella ciutat que el rei ha reconegut com a tal és composta de tres àmbits ben independents: un suburbi residencial, un altre d'industrial i un poblet mig agrícola mig industrial que es resisteix a canviar. I són moltíssimes les tongades en les quals els uns ignoren els altres.

Hi ha un fet nou, a l'entorn de la indústria i de la immigració, que relaciona els tres sectors i n'anul·la les diferències: el problema social. I no és que fins llavors no hagués existit. És que —en el poble agrícola— la massa de jornalers era més fàcil de domesticar, ja que a les cases de pages el mosso feia vida amb la família i per consegüent no tenia tan viva la noció de classe. I li resultava molt difícil de fer causa comuna amb els seus companys, els de "la colla", que cada dia trespaven en un lloc diferent —si no plovia— i eren els qui plantaven més cara.

En canvi, la gent que treballava a les indústries podia expressar millor els anhels comuns. Els sindicats, CNT i UGT —en més mesura el primer—, canalitzen les aspiracions dels obrers i els conflictes van sortint a la superfície.

Els anys vint, el nombre d'indústries és d'unes setanta amb un total de 8.000 cavalls de força. El ram tèxtil porta la veu cantant amb una quinzena de fàbriques que tenen 850 telers i 47.000 fusos. Trinxet, Aprestadora Espanyola, Rifà, Trias, Pareto, Tecla Sala, Vilumara, són els noms més destacats, molts dels quals han arribat fins als nostres dies. D'altres s'han estavellat pel camí. Després es destaca, com hem dit, la ceràmica. En realitat, però, totes les indústries que formen la base del complex industrial de Barcelona han anat venint cap a casa nostra: les químiques, les metal·lúrgiques, les del vidre, les d'alimentació, etc. I sobtadament, i com a conseqüència de l'allau forastera que ens arriba, la de la construcció adquireix també un fort increment. I és la que en aturar-se l'impetu edificatori porta les tensions al punt de dalt.

Els problemes d'adaptació per als nou vinguts es multipliquen. La caiguda de la Dictadura, coincidint amb la crisi mundial de l'any 29, agreuja la situació.

El període de transició que precedeix la proclamació de la República és d'ebullició de totes les aspiracions fins ara soterrades. Vagues i manifestacions ho demostren. També en l'aspecte cultural hi ha un desvetllament explosiu, que tractarem més endavant.

Ultra tota la conflictivitat social que pugui detectar-se, hi ha una qüestió que potser ja cal plantejar: ¿teniem encara, si no ho érem llavors, possibilitats versemblants de poder ser un dia de debò aquella ciutat que pregonava un decret?

L'estructura urbanística que creixia a l'entorn de tres focus ben diferenciats, podia arribar a coordinar-se i a donar un conjunt harmònic?

*Utopia? Realisme?
El pas del temps ho aclarí.
Si Puig Gairalt fa urbanisme
no en fan els qui el van seguir.*

L'urbanisme entre els projectes i la realitat

Josep Llorens Artigas, el gran ceramista col·laborador de Joan Miró, deia l'any 1935 parlant dels germans Ramon i Antoni Puig Gairalt que eren arquitectes per damunt de tot i constructors sensibles inclosos en el moviment de la nostra renaixença nacional, la citació dels quals no podia eludir-se en parlar de les activitats arquitectòniques a Catalunya.

El més gran de tots dos, Ramon, fou un home inquiet que viatjà molt per Europa amb un esperit obert, sempre disposat a ampliar els seus coneixements. El 1930, a la tornada del Congrés Internacional d'Arquitectura celebrat a Budapest, donà una conferència sobre les tendències d'última hora, de les quals digué que satisfecien tots els problemes originats pels nous invents i les necessitats modernes fent ús amb normalitat dels nous materials, com el ciment armat, l'acer, l'alumini, la uralita, etc., i aplicant el vidre a gran escala i el ferro per a uns usos diferents dels habituals, com poden ser per exemple els bastiments i les portes interiors. Volem significar amb això que, quan tot just s'acabava de construir l'Exposició Internacional de Barcelona amb uns estils que —amb una o dues excepcions lloables— podríem situar cinquanta, cent o més anys enrera, ell propugnava ja la manera de fer d'avui. Acabà la seva conferència fent una crida als arquitectes catalans perquè s'adaptessin als nous corrents mundials i no restessin endormiscats i els recordà que una obra, si s'escomet amb un esperit valent, pot ser un pas endavant, i en cas contrari pot convertir-se, amb la seva sola presència, en un motiu de remordiment o avergonyiment constant per a qui l'ha feta.

Si tirem una mica més endarrera i ens situem en el 1928, trobarem Ramon Puig Gairalt atrafegat en una tasca insòlita: la redacció d'un pla general de reforma interior i d'eixampla de L'Hospitalet. Ja no es tracta d'estudiar solament un sector,

com foren el cas de l'hort del rector o el de la Rambla. Ara es tracta de projectar amb vista al futur (tot el terme sense deixar-se'n un pam. Perquè d'aleshores endavant —això es pensa— totes les coses vagin ordenades i s'acabi l'anarquia que sempre hi ha predominat. Hem vist que només hi havia, ben definits, tres nuclis d'edificació —no pas saturats— i unes grans extensions verges al Samontà i a la Marina, sobre les quals es podien fer ratlles ben lliurement. Ramon Puig Gairalt, fill de L'Hospitalet, com el seu germà, somnia per a la seva vila nadiua unes grans avingudes, uns parcs i unes places que no desdiguin de Barcelona, amb la qual s'unirà un dia o un altre. Bona part de la Granvia, que ha d'allargar-se i arribar fins al riu, tindrà a cada costat uns gratacels altíssims, que dintre de Barcelona no són autoritzats. Cada gratacel ocuparà una illa de cases i serà rodejat de jardins. La Rambla, convenientment eixamplada i recta com una sageta, s'allargarà fins a la Granvia i la travessarà. Al sud d'aquesta hi haurà la zona industrial —ben lluny dels llocs habitats— i a la gran plaça de l'estació del port franc set o vuit avingudes hi convergiran en forma de ventall. A mig aire del terme hi haurà el parc de muntanya, que comprendrà can Boixeres, can Serra i els encontorns del cementiri. Els voltants de la torre de la Pubilla Cases, la zona més alta i de clima menys humit, es transformaran en una ciutat-jardí amb torretes rodejades d'arbres. El riu es canalitzarà i el pont de la Granvia farà pensar en els que travessen el Sena a París. Només hi mancaran —i qui sap si amb el temps no els hi veurem també— els llibreters de vell o de gravats amb les seves paradetes minúscules...

Tocant al pont hi haurà un immens espai verd que tant podria ser un hipòdrom com un camp d'aviació, com un parc públic...

Molts dels barris, ja fets o a mig fer, veuran com les seves altures són limitades.

Hi haurà llargues vies de circulació en el sentit nord-sud, places amplíssimes, centres cívics... I Puig Gairalt encara té temps per a pensar a estilitzar el campanar de l'església allargant-lo, o per a aïllar de cases la mateixa església...

És clar: tot això és un somni. Però quan es projecta és perfectament realitzable. És una visió urbanística de L'Hospitalet que, sense ésser, possiblement, l'òptima, resulta ben acceptable; i avui foren uns altres els nostres problemes —vull dir que no serien tan greus— si s'hagués pogut realitzar.

De l'obra arquitectònica de Ramon Puig Gairalt en trobareu mostres abundoses a L'Hospitalet i a Barcelona, i la seva dignitat és indiscutible: el gratacel de Collblanc, que fou el primer de Catalunya; el grup escolar Francesc Macià a la cantonada de la Granvia amb el carrer 26 de Gener, condemnat per l'eixamplament d'aquella avinguda i en estat semiruïnós, però d'una simplicitat de línies que li confereixen un aire ben actual; la torre Sanfeliu a la Rambla, o la torre Isern a la plaça del Repartidor, el mercat de Collblanc, etc.

Aquell pla general de reforma no es plasmà en altre lloc que sobre el paper. Per inèrcia foren seguides algunes de les alineacions allí assenyalades, sense respectar-ne d'altres ni en general les altures. Per exemple, els carrerons de la Pubilla Cases, pensats per a torres unifamiliars o de dues famílies, avui s'han omplert de blocs de pisos de cinc o sis plantes. La zona industrial, que s'havia de situar al sud de la Granvia, s'ha muntat entre els habitatges del districte centre i els de Bellvitge. Can Serra, atapeït de blocs, no és pas un jardí.

Cal continuar?

Un aspecte de L'Hospitalet que somniava Ramon Puig Gairalt en redactar el seu Pla de reforma interior i d'eixampla de la nostra ciutat.

S'ha arribat a dir —perquè us feu càrrec d'on som— que alguns estrangers posaven L'Hospitalet com a exemple d'allò que urbanísticament no s'ha de fer.

Si s'haguessin mantingut les altures previstes, possiblement no fórem una ciutat de 300.000 habitants, la segona de Catalunya. Potser amb la meitat de gent passariem. I aquesta meitat disposaria de molts més espais per a serveis i no tindria tantes necessitats urgents que difícilment es poden satisfer. I tothom en general viuria més tranquil...

Però tot això també és somniar. Hem d'acceptar —no ens toca altre remei— L'Hospitalet tal com és, tal com ens l'han fet o —cadascú hi té la seva part de culpa— com l'hem fet entre tots. No en tenim pas un altre de recanvi...

Aquells nuclis dispersos i quasi desconeguts els uns dels altres —centre, Santa Eulàlia, Collblanc - la Torrassa— han anat creixent. S'hi han afegit la Florida, la Pubilla Cases, Santfeliu, can Serra, Bellvitge i Gornal. Cada grup s'ha incrementat pel seu compte. I un dia s'han trobat i confós els uns amb els altres. No d'una manera ordenada i calculada. S'han fet cases. S'han obert carrers... De tant en tant, com per casualitat, han sortit una plaça escanyolida o un raconet de verd...

I ha anat venint-hi gent. Molta gent. Gent que moltes vegades només coneix el seu carrer, a tot estirar el seu barri. I que rarament pot establir connexions amb els altres. Perquè la teranyina dels nostres vials no ho facilita gens. I perquè quan un surt al carrer i ja ha fet les diligències que calia, no sap on posar-se ni què fer...

A la nostra vila, que algú va creure que seria una ciutat, li ha passat com a aquell infant que agafà una febrada un dissabte al vespre i no es despertà a la normalitat fins al dilluns, sense haver viscut el diumenge, aquell dia lluminós i d'esbarjo que havia somniat tota la setmana.

D'ésser un poble rústic i senzill hem saltat —i quina febrada, Senyor!— a ésser un immens suburbi. La ciutat ideal, es deu haver perdut com el diumenge?

Podem reservar un lloc a l'esperança?

*El primer lloc de lectura
que en aquest terme es fundà
fou una obra de cultura
del president Macià.*

Parlem de cultura

L'any que precedí la proclamació de la Segona República fou l'inici d'un desvetllament de signe cultural. La joventut que durant tant de temps s'havia hagut de limitar a escoltar i callar, senti la necessitat de comunicar-se amb el poble, d'escriure en papers públics. Llavors, emprendre la tasca de publicar un diari encara era assequible a moltes butxaques. No com ara que calen milions. Per una altra banda, ningú no pensava que d'allò se n'havia de viure, la qual cosa significava que no calia pagar sous.

El 27 de novembre de 1930 sortí al carrer "Bandera", gràcies a l'empenta d'un xicot de disset anys, Josep Janés i Olivé, que quatre anys més tard aconseguiria la Flor Natural en els Jocs Florals de Barcelona i que, aprofundint l'àmbit de la lletra impresa, arribaria a ésser un dels editors més destacats de la península. "Bandera" periòdic quinzenal catalanista, es feia a Collblanc, on Janés vivia i havia nascut. Avui a la Plaça Espanyola hi ha una biblioteca que duu el seu nom.

Simultàniament, en el centre es publicava "Llibertat", que fundaren Salvador Gil, Joaquim Sala i Lluís Casas. Col·laborà en aquesta publicació Joan Rius i Vila, que es féu molt amic de Josep Janés, del qual ha escrit una biografia.

En un article aparegut en el número del 5 d'octubre de 1930 de "Llibertat" hom demanava a l'Ajuntament que es posés el nom de Rafael Barradas a un carrer de la ciutat.

Rafael Barradas era un pintor de l'Uruguai que residí entre nosaltres, en un piset del carrer de Josep Maria de Sagarra (que llavors es deia Porvenir), durant quatre o cinc anys. Amb una salut precària que no trigaria a abocar-lo a la mort, vivia molt modestament, quasi en la misèria, dedicant-se a il·lustrar revistes infantils. Per a subsistir estava obligat a malvendre les seves obres, que avui es paguen a

uns preus fabulosos. A causa de les seves activitats i inquietuds artístiques s'havia relacionat molt amb els literats, els escultors i els pintors de la seva època, i molt sovint es reunien a casa seva, que ell anomenava *el Ateneillo de Hospitalet*, personatges que ara semblen mítics: Salvador Dalí, Federico Garcia Lorca, Àngel Ferran, Josep M. de Sucre, Sebastià Gasch, Sebastià Sánchez Juan, Guillem Diaz-Plaja, Berta Singerman, Ramón Gómez de la Serna, etc.

Pot donar-nos una idea de la importància d'aquest pintor, que fou capdavanter d'una tendència pictòrica anomenada "vibracionisme", el fet que en el seu país natal hagin recollit en un museu especial gran part de la seva obra.

El seu nom el trobareu esmentat destacadament a tots els tractats d'art i a les enciclopèdies. Entre els carrers de L'Hospitalet, però, encara no hi ha trobat el lloc que fa cinquanta anys es demanava. Només en el Museu d'Història té reservat un racó —encara no instal·lat—, on hi haurà, junt amb el seu retrat i una pintura molt representativa —l'única que resta a L'Hospitalet—, un breu esbós biogràfic.

"L'Obra", "Fortitud", "L'Esguard", "La Zuda", "L'Espill" i "Llibertat" (segona època) foren els noms de diferents periòdics que, els uns amb més sort que els altres, anaren sortint i plegant fins que s'engegà el daltabaix de 1936.

Els uns foren emparats per partits polítics, d'altres per organitzacions religioses, alguns es mantingueren independents. En tots traspuava un interès enorme pels problemes locals, un ferm desig d'assolir un Hospitalet millor.

Aquest afany de fer país podia detectar-se a tots els nivells i arreu. Sembla que l'any 1932 fou el primer que se celebrà amb tota solemnitat la Diada del Llibre a la plaça de l'Ajuntament. I fou precisament aquell any que s'inaugurà la primera biblioteca de la ciutat.

Francesc Macià, el primer president de la Generalitat renascuda, al cap de tres mesos d'haver vist aprovat per les Corts de la República l'Estatut de Catalunya, vingué a la nostra ciutat per assistir a la dita inauguració. Era el dia 18 de desembre.

"L'Avi", com li deia el poble, fou rebut clamorosament. L'acompanyaven el conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol, impulsor principal i canalitzador de les aspiracions de la nostra terra en l'àrea educativa; el rector de la Universitat, Jaume Serra Hunter; el batlle de Barcelona i d'altres personalitats.

La mateixa comitiva, amb la corporació municipal en ple, acudí també a can Bori per inaugurar-hi el primer grup escolar d'una certa importància que es feia a la nostra població. Més de dos mil infants els donaren la benvinguda.

Al cap d'un any, pel Nadal de 1933, el nostre president moria als setanta-quatre anys d'edat, en la plenitud de la seva glòria, però en un món que ja trontollava i que ben aviat destruiria tots els seus somnis. L'enterrament fou apoteòsic i hi assistiren representacions de tot arreu de Catalunya sense distincions de color polític.

Aquesta biblioteca, després d'haver tancat les portes una bona temporada, fou traslladada a Collblanc l'any 1956.

Hauriem d'arribar a 1963, és a dir, trenta-un anys després d'aquella inauguració, per a veure una segona biblioteca oficial a L'Hospitalet, que havia quadruplicat els habitants... I encara es feu gràcies a la donació de mossèn Homar que ja hem esmentat.

En educació també es realitzà una tasca notable. Aquell any de 1932 ja s'havia aconseguit que un 30 per cent del cens escolar de quatre a catorze anys tingués cabuda a les escoles públiques. Durant tota la República es treballa intensament en aquest sentit. I es construeixen les primeres escoles fetes expressament per a aquest fi i no pas aprofitant com fins aleshores edificis preexistents... El grup Campoamor, el de can Pi, el Francesc Macià, en són exponents.

L'any 1970, les escoles públiques encara només acollien un 29 per cent del cens escolar.

Actualment –no caldria sinó!–, tant en biblioteques com en escoles, sense haver cobert encara tots els objectius, el panorama és més satisfactori.

Voldriem fer notar tan sols que aquell entusiasme cultural que trobà camins d'expressió amb l'adveniment de la República i que fou col·lapsat amb la guerra no començà a refer-se fins fa només, estirant molt, vuit o deu anys.

Desitgem de bon cor que les noves perspectives de llibertat que s'albiren arreu de la nostra terra impulsin i ja no deixin apagar mai més aquell entusiasme.

Francesc Macià en inaugurar el grup escolar de can Borí. A la seva dreta el regidor de l'Ajuntament Carles Martí i Feced, el qual arribà a conseller de Governació de la Generalitat. A la fotografia hi ha tres personatges que foren batlles de L'Hospitalet: Just Oliveras, Josep Jordà i Ramon Frontera.

*A la nostra terra plana
hi ha una tasca que li escau:
agermanar fent sardana
la gent de la pell de brau.*

Qui som? On anem?

La característica més destacada de L'Hospitalet dels últims anys, que àdhuc s'ha esgrimit com una bandera, com un motiu d'orgull, ha estat el fabulós creixement demogràfic. Els 50.070 habitants del cens de 1940 s'han convertit pràcticament en 300.000 en l'actualitat. També l'increment industrial és digne de consideració. Els 8.000 cavalls de força dels anys vint són més de 50.000 avui i el nombre d'indústries, sense comptar les d'artesanía, passa de tres mil.

La densitat d'habitants per hectàrea en alguns llocs supera els límits admissibles i s'apropa a la xifra paorosa de 700. Xifra que trobem a Barcelona únicament en el districte cinquè, el famós Barri Xinès.

Naturalment, aquest creixement no ha vingut pas d'un augment de la natalitat, sinó d'un ininterromput corrent immigratori.

Hem vist que en tota la nostra història, i en mesures diferents, els forasters han representat un element que calia tenir en compte.

Com ho representaren en tota la Marca Hispànica: Cartaginesos, romans, visigots, àrabs, francs, tots ells han passat per casa nostra i molts s'hi han quedat. I fruit d'aquesta barreja fou el que anomenem Catalunya. I és la suma, la síntesi d'aquells forasters, el que som els catalans.

Fins als anys quaranta, tot i ser molt important, la immigració s'anà diluint amb els pobladors autòctons, i si bé hi hagué brots de tipus lerrouxista que pretenien que aquest fet no es produís, a la llarga tots se sentiren hospitalencs. Els fills dels murcians que arribaren durant el temps de l'Exposició, parlin català o no el parlin, han acceptat el nostre estil de vida i s'han arrelat ací amb els cinc sentits.

Actualment un 47 per cent dels nostres habitants ha nascut fora de Catalunya, una meitat dels quals procedeix d'Andalusia. I entre els naturals de casa, un gran

tant per cent és fill d'aquells. La problemàtica, per tant, és molt diferent de les altres vegades. Hi ha comunitats senceres que pràcticament no senten parlar català i que no han tingut cap ocasió per a aprendre'l. Són gent que vingueren ací —com la majoria d'immigrants anteriors— forçats per unes circumstàncies determinades, de tipus socio-econòmic, que han provocat la concentració en pobles sencers a les grans ciutats. En el seu lloc d'origen es trobaven abocats a la més absoluta misèria: fugint-ne hi havia la possibilitat de surar. I fugiren. Cap a Madrid, cap al nord, cap a Catalunya o els més agosarats cap a l'estranger.

Aquestes comunitats continuen tenint el cor a la terra nadiua. Però amb els peus trepitgen el sòl de L'Hospitalet. Es produeix en llur si, com deia Juan Ramón Jiménez, un tibant dolor de *corazón distendido*. Són amb tots els drets fills d'una terra, la dels avantpassats, que estimen amb tota l'ànima. Però viuen en una altra terra, lluny de la d'origen, on han de resoldre el problema de cada dia, on neixen els seus fills, on de mica en mica es van arrelant... Una terra que també senten la necessitat d'estimar.

Nosaltres, amb aquestes vint-i-cinc imatges, voldriem ajudar-los una mica en aquest sentit.

Algú potser pot dir: ¿és que L'Hospitalet, amb el seu urbanisme aberrant, amb la seva manca de serveis, amb la seva densitat urbana de tipus asiàtic, pot arribar a ésser estimat? És que val la pena recordar un passat que ens ha portat fins aquí? Jo em penso que només podem contestar: bonic o lleig, còmode o incòmode, L'Hospitalet és el poble on ens ha tocat viure. Si intentem comprendre'l i estimar-lo, estigüeu-ne segurs, aconseguirem que no sigui tan lleig ni tan incòmode.

El poeta Joan Arús, amb un encert poc comú, donava una contestació definitiva a la problemàtica plantejada, quan escrivia: *Quan dic el meu poble ja he dit la lloança*.

Nosaltres voldriem que tots els qui viuen a L'Hospitalet el veiessin amb aquests ulls. Com el seu.

Sense que ningú hagués de renunciar a ser com és. Però amb un desig comú de sentir-se integrats dins del denominador comú d'hospitalencs. Respectant els uns el dret —tantes vegades rebutjat i perseguit— de l'idioma i la manera d'ésser dels catalans. Respectant els altres els costums, l'idioma i la manera de ser dels immigrants, tot acceptant-los sense discriminacions dins llur comunitat.

La bona voluntat existeix per ambdues parts. La convivència de cada dia ho demostra. I els matrimonis mixtos. I la política, a nivell municipal. I les manifestacions...

Per exemple: en una enquesta portada a terme durant el curs 1975-76 sobre el llenguatge dels escolars, el 93,2 per cent de pares consultats creia necessari o convenient que el seu fill aprengués català...

* * *

Una anècdota, com un dibuix, moltes vegades és molt més expressiva i suggeridora que pàgines i pàgines de text. Per això ens semblà adient començar aquestes vint-i-cinc imatges contant-ne una que per ella sola donava idea del que anàvem a fer. Ara, que hem arribat al punt final, voldriem contar-ne una altra. Ambdues són absolutament verídiques, i a ambdues els podríem donar un valor de símbol.

La Rambla trasbalsada per les obres del metro. Les recents edificacions, d'altures excessives, han anat eliminant la majoria de torretes voltades de jardí i les cases de dos o tres pisos. Al fons els blocs de can Serra. El conjunt produeix una sensació d'apilament confús i ofegador. (Foto A. Monró).

L'estiu passat, vaig fer amb la família un curt viatge de vacances a Canàries. Un vespre, caminàvem mandrosament pel passeig marítim de Puerto de la Cruz amb un matrimoni, companys de viatge, tot esperant l'hora de sopar. De sobte vaig observar que una o dues vegades ens passaven al davant o es mantenien al nostre costat dos o tres nois de divuit o vint anys i que ens miraven amb insistència. Particularment un d'ells es girava a mirar-nos obertament d'una manera estranya. Amb tal insistència, que ho vaig comentar amb la meua esposa, i fins i tot ens repassàrem mútuament, no fos cas que portéssim alguna cosa a sobre que cridés l'atenció. Al final del passeig ens aturàrem una estona tot esguardant com el mar batia les negres roques. Aquells nois s'aturaren al nostre costat i de cop i volta un d'ells —el que s'havia fet notar— se m'apropa i diu amb un deix andalús:

—Perdone, ¿ustedes son catalanes, verdad? Cuando les he oído, he dicho enseguida a mis compañeros: ¿Oís a estas señores? Hablan catalán. Son de mi tierra.

I tot seguit, sense deixar-nos contestar, afegí:

—Yo también soy catalán. Soy de Pineda de Mar. Estoy haciendo la mili.

No calia que ho digués. L'alegria traspuava per tots els seus porus. Ell, que no parlava el català, que indubtablement procedia d'alguna de les regions del sud de la península, havia copsat, en el to de les nostres paraules, el ressò de casa seva. En aquells moments aquell noi era més català que nosaltres mateixos. En la seva expressió, en el seu tarannà hi havia la ingenuïtat de les coses autèntiques. Ell no parlava el català, però per a ell el català era una cosa seva, amb la qual se sentia identificat.

És, doncs, pensant en aquelles mossetes que volien saber l'origen del nom d'alguns carrers i en aquell soldat de Canàries que hem redactat aquestes vint-i-cinc imatges. Amb una gran il·lusió, que no sabem si, maldestres, hem sabut transmetre.

Ens sembla que intentar recuperar el nostre passat històric i donar-lo a conèixer és també contribuir a estructurar el nostre present i el nostre futur, d'una manera més digna, més càlida, més racional. I això no pot ser, ni de bon tros, una tasca menyspreable. Si ens falla la ciutat urbanísticament, i ja sabem per endavant que serà molt dura la tasca de redreçar-la, que no ens falli el factor humà. Perquè els pobles no els fan les cases, sinó els homes. I aquí sí que l'esperança és justificable. Ens donariem per ben pagats si aconseguíem ajudar, ni que sigui mínimament, a fer *hospitalencs* de debò. Que vol dir ciutadans de Catalunya, d'aquella Catalunya rica i plena que, com deia Carner, *encar no és nascuda com l'hem somniada els seus fills*.

L'Hospitalet en xifres

DADES GEOGRÀFIQUES

Situació:

41° 22' 05" latitud Nord
5° 58' 12" longitud Est

Comarca:

Barcelonès

Límits:

Nord - Esplugues i Barcelona
Sud - El Prat de Llobregat i Barcelona
Est - Barcelona
Oest - Esplugues i Cornellà.

Superfície:

1.198 Ha.

Altituds sobre el nivell del mar:

Marina: de 4 a 8 metres
Centre, Sant Josep i Santa Eulàlia: de 8 a 20 metres
Santotà: de 20 a 80 metres.

Clima:

Humit el pla i quelcom més sec a la muntanya. La temperatura mínima mitjana oscil·la entre els 10 i 12 graus, i la màxima mitjana entre els 19 i els 21. S'ha arribat a 8 graus sota zero (1956) i és freqüent, entre juliol i agost, pujar a 35.

POBLACIÓ

Creixement demogràfic:

Any	Habitants	Any	Habitants
1359	250	1887	4.295
1376	205	1897	4.975
1378	250	1900	4.948
1515	295	1910	6.905
1553	385	1920	12.360
1708	450	1930	37.650
1740	504	1940	51.249
1831	2.242	1950	71.580
1847	2.504	1960	122.813
1857	3.072	1970	241.978
1860	3.311	1975	282.141
1877	3.644	1978	294.284

(1) Homes 146.661 Dones 147.623

Edat mitjana:

30 anys

Classificació dels habitants segons el lloc d'origen:

L'Hospitalet	13,66 %	Galícia	3,25 %
Resta Catalunya	34,88 %	Múrcia	3,14 %
Andalusia	22,94 %	Aragó	2,98 %
Castella	6,74 %	Resta d'Espanya	4,82 %
Extremadura	5,18 %	Estranger	2,41 %

Densitat demogràfica (1978):

Districtes	Habitants	Superfície (Ha.)	Habitants/Ha.
I	46.403	241,89	191 (x)
II	61.751	90,55	681
III	30.781	113,67	270
IV	53.628	83,53	642
V	58.195	139,88	416
VI	43.526	528,48	82 (x)
total	294.284	1.198,—	245 (mitjana)

(x) Les xifres d'habitants per Ha. dels districtes I i VI són molt relatives. Cal tenir en compte que aquell comprèn la zona industrial de la carretera del Mig, molt despoblada, i aquest la zona verda de Bellví al riu, la Granvia, can Pi, etc., amb molt pocs habitants. Per tant, la densitat per Ha. ha d'ésser molt superior a la indicada.

Metres quadrats per habitant:

40,70

(L'any 1960 Barcelona disposava de 58,8 m² per habitant i hom la considerava una ciutat asiàtica.)

Edificació:

Districtes	Edificis
I	3.938
II	3.343
III	1.802
IV	1.535
V	1.901
VI	1.211
total	13.730

Districtes:

- I Centre (comprèn Sant Josep)
- II Collblanc - La Torrassa
- III Santa Eulàlia
- IV La Florida
- V La Pubilla Cases (comprèn can Serra i Santfeliu)
- VI Bellviure-Granvia (comprèn Polígon Gornal)

Carrers de la ciutat:

501

DIVISIÓ JUDICIAL**Partit judicial:**

- I (L'Hospitalet)
- Comprèn les poblacions de:
- L'Hospitalet
- El Prat de Llobregat
- Cornellà
- Sant Boi de Llobregat
- Viladecans
- Gavà
- Begues
- Castelldefels
- Santa Coloma de Cervelló
- Sant Climent de Llobregat

Jutjats municipals:

2

Jutjats de 1.ª Instància:

3

COMUNICACIONS**Carreteres:**

- N II - Carretera de Collblanc
- B-200 - Barcelona a Cornellà
- C-246 - Autovia de Castelldefels

Línies de metro:

- Línea I - Estacions: Santa Eulàlia.
(actualment s'està fent una prolongació que arribarà al districte Centre i a la residència Prínceps d'Espanya)
- Línea V - Estacions: Sant Ramon, la Pubilla Cases, Maladeta i Boixeres (Barcelona-Cornellà)

Línies de ferrocarril:

- Barcelona-Tarragona per Vilafranca
- Barcelona-València i Madrid per Vilanova i la Geltrú
- Barcelona-aeroport
- Ferrocarrils Catalans (carrilet)
- Estacions: 2
- Baixadors: 2

Línies d'autobusos

12

Vehicles:

Motos	3.735
Turismes	61.043
Furgonetes	1.923
Autobusos	173
Camions	5.004
Tractors	137
Total	72.065

Gasolineres:

12

Hi ha un turisme per cada 4,8 habitants, que vol dir un turisme aproximadament per família.

Telefons:

60.000

Desplaçaments diaris de població resident a L'Hospitalet amb destinació als diferents municipis de la C. M. B.:

Cap a Barcelona	55.600
Cap als altres pobles	12.181

Desplaçaments diaris de població resident als municipis de la C. M. B. cap a l'Hospitalet:

Des de Barcelona	12.765
Des dels altres pobles	11.220

EDUCACIÓ I CULTURA**Aules nacionals:**

Pre-escolar i EGB	670
Educació especial	59
Total	729

Instituts de batxillerat:

4

Escoles professionals:

4

Alumnes matriculats curs 1978-1979:

	Pre-escolar	EGB	BUP	Formació professional	Totals
Centres atenció	4.109	20.745	3.654	2.892	31.400
Centres privats	6.551	24.689	1.183	1.676	34.099
Totals	10.660	45.434	4.837	4.568	65.499

Biblioteques:

De la Diputació Provincial	6
De l'Organització Bibliotecària	9
D'altres entitats	2

Llibres en les biblioteques:

70.000

Aules de cultura:

3

Museus:

1 (d'Història de la Ciutat)

Cinemes:

11

Teatres:

0

INDICADORS ECONÒMICS I LABORALS

Evolució dels pressupostos municipals ordinari i especial d'urbanisme, consolidats:

1960	39.755.000 ptes.
1965	92.590.000 ptes.
1970	412.000.000 ptes.
1975	965.540.000 ptes.
1978	1.929.681.448 ptes.

Contribuents per llicència fiscal (1977)

	Indústries
Alimentació	246
Tèxtil	291
Fusta, paper, arts gràfiques	795
Pell, calçat	127
Química	268
Construcció, vidre i ceràmica	1.012
Metal·lúrgia	1.726
Total	4.425

Són moltes les indústries que paguen la llicència fiscal per més d'un concepte. Per a fer-se una idea aproximada del nombre d'indústries realment existents cal dividir per 2 o per 2,5 el nombre de contribuents.

Dades laborals (1975)

Població activa	114.000
Treballadors del sector secundari (indústries) amb lloc de treball a la ciutat	42.000

(Les indústries amb més cens de treballadors són: metal·lúrgia 17.270; fusta 5.552; química 4.162; construcció 4.000)

Treballadors del sector terciari (serveis) amb lloc de treball a la ciutat 12.000

Empreses segons el nombre de treballadors (1975)

2.743	sense assalariats
2.481	d'1 a 5 assalariats
1.269	de 6 a 25 assalariats
231	de 26 a 50 assalariats
87	de 51 a 100 assalariats
56	de 101 a 250 assalariats
14	més de 250 assalariats

Total 6.881

Bancs:

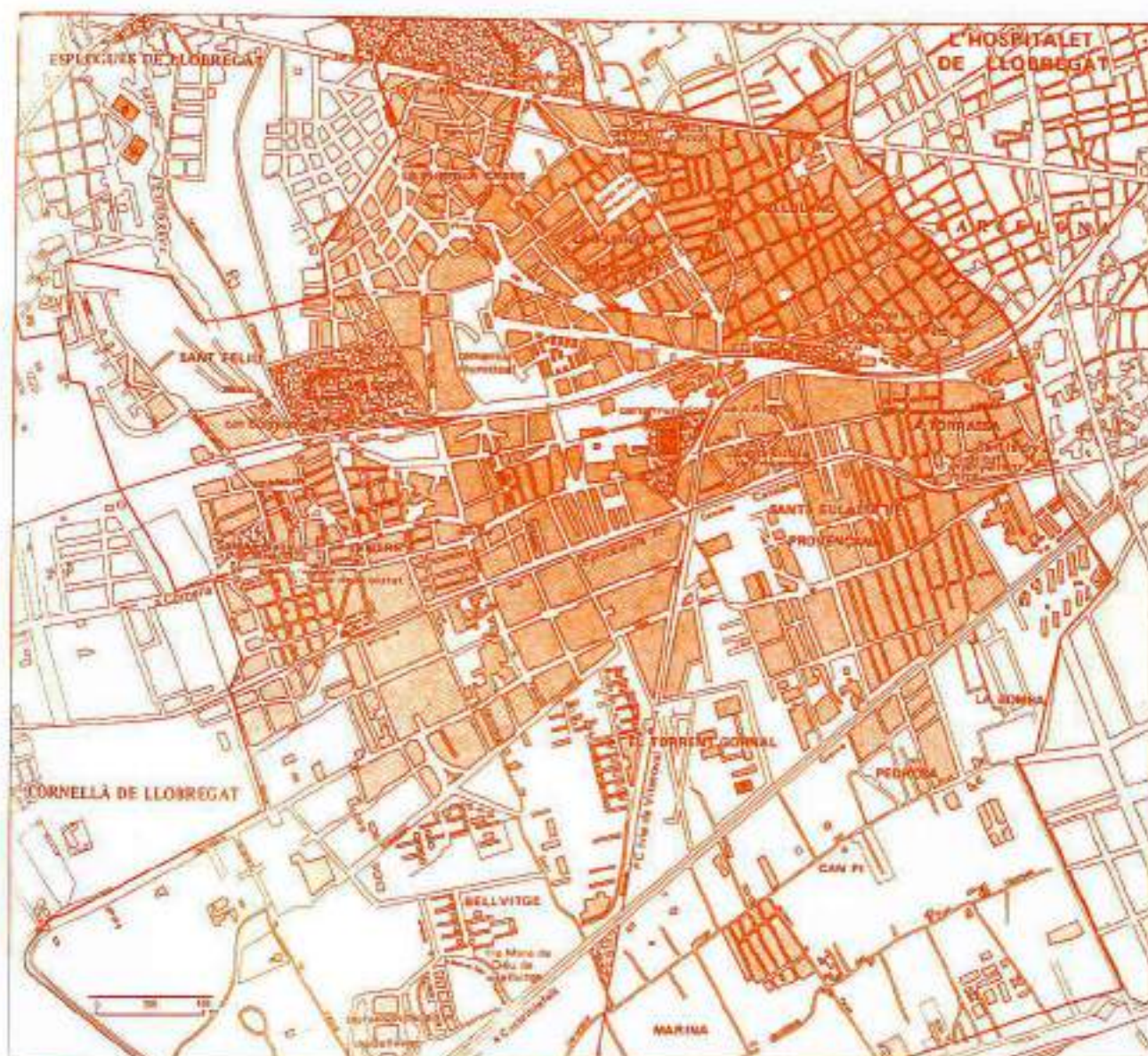
28 amb 69 establiments

Caixes d'estalvi:

8 amb 37 establiments

D'altres entitats:

1 amb 2 establiments

Plànol actual de L'Hospitalet, publicat per gentilesa de la Gran Enciclopèdia Catalana.

SANITAT

Centres sanitaris:

- 1 Ciutat Sanitària
- 1 Hospital de la Creu Roja
- 3 Dispensaris municipals
- 1 Dispensari parroquial
- 1 Dispensari de la Creu Roja
- 6 Consultoris del SOE
- 2 Ambulatoris del SOE

Equipaments:

- 26 quiròfons
- 1.233 llits

4 llits/1.000 habitants (aprox). (L'OMS recomana 10 llits/1.000 habitants.)

Farmàcies:

67

Centres assistencials:

Per a subnormals	2
De rehabilitació social	1
Psicopedagògic	1
Contra l'alcoholisme	1

Llars d'ancians:

1 (1.000 places)

Clubs d'ancians:

7

PROVEÏMENTS

Mercats:

6

Mercat central de fruites i verdures:

1

PRINCIPALS INSTAL·LACIONS ESPORTIVES

Camps de futbol	9
Estadis de futbol	1
Piscines cobertes	5
Piscines descobertes	1 (olímpica)
Pistes poliesportives cobertes	3
Pistes poliesportives descobertes	6
Pistes d'atletisme	—
Gimnasos	3

A la majoria d'escoles nacionals hi ha pistes poliesportives descobertes i a moltes hi ha gimnasos.

PRINCIPALS MONUMENTS I ESCULTURES A LA VIA PÚBLICA

	<u>Autor</u>	<u>Emplaçament</u>
1 A. J. A. Clavé	Rafael Solanic	Plaça A. Clavé
2 A Just Oliveras	Hèctor Cesena	Rbla. Just Oliveras
3 A la sardana	Ramon Sabi Serra	Plaça Ajuntament
4 A la ciutat	Josep M. Sabirachs	C. Santa Eulàlia
5 El vol de coloms	Ferran Soriano	Provençana
6 A l'Agricultura i la Indústria	Hèctor Cesena	Plaça Pemán
7 "La velleta"	Hèctor Cesena	Plaça dels Avis
8 "La família"	Hèctor Cesena	Parc can Boixeres
9 "La noia del colom"	Rafael Solanic	Parc can Boixeres
10 Relleu abstracte	Rius-Serra	Estació RENFE
11 Figura de ceràmica	Rafael Solanic	Plaça Remuntà
12 Monòlit amb una inscripció de Salvador Espriu		Provençana

Bibliografia

- AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET. *Memòria 1925-26*
Memòria 1928
Memòria 1932
- BARÓ DE MALDÀ. *Excursions d'en Rafael d'Amat i Senjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIII*. Barcelona, 1919. Centre Excursionista de Catalunya.
- BASSEGODA MUSTÉ, Pedro J. *Huerto y viñedo de Barcelona*. Barcelona, 1971. Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona.
- BORDES ROCA, Pedro. *Ensayo sobre las implicaciones demográficas de Hospitalet en 1965* (X).
- CARBONELL-ESTEVE, pvre., *Esplugues de Llobregat, monografia històrica*. Barcelona, 1949.
- CARRERAS CANDI, Francesc. *Geografia General de Catalunya*. Barcelona, 1971. Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona.
- *Notas históricas de Sarrià*. Barcelona, 1897.
- CEDEC. *Plan de equipamiento y promoción culturales de Hospitalet de Llobregat*. Barcelona, 1976 (X).
- CENTRO TÉCNICO D'ESTUDIOS HOSPITALARIOS. *Estudio de planeamiento sanitario del municipio de Hospitalet de Llobregat*. Barcelona, 1967 (X).
- CLOPAS BATLLE, Isidro. *El invicto conde de Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la independencia*. Barcelona, 1961. Diputación de Barcelona.
- CODINA i VILA, Jaume. *Curs d'introducció metodològica a la història de l'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet, 1975. Museu d'Història de la Ciutat.
- *Delta del Llobregat i la gent del fang: El Prat: 965-1965*. Granollers, 1966. Editorial Montblanc.
- *El delta del Llobregat i Barcelona*. Barcelona, 1971. Editorial Ariel. "Hores de Catalunya".
- *L'Hospitalet de Llobregat 1573-1632*. L'Hospitalet, 1970. Ponència de Cultura.
- CONSEJO SINDICAL PROVINCIAL. *Estructura y perspectivas de desarrollo del Bajo Llobregat*. Barcelona, 1975.
- DURAN i SANPERE, Agustí. *Barcelona i la seva història*, 3 vols. Barcelona, 1972-73-75. Curial.
- ELIAS i CAMPINS, Jordi. *L'Hospitalet de Llobregat en el diari del Baró de Maldà*, 1967 (X).
- EQUIP ESTUDIS SOCIALS. *Principios y aspectos de la asimilación y asentamiento del inmigrado en Hospitalet*, 1966 (X).
- FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, Narciso. *Anales de Cataluña*. Barcelona, 1709.
- FERRER, Raymundo. *Barcelona Cautiva o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses, esto es desde el 13 de febrero de 1808 hasta el 28 de mayo de 1814*. Barcelona, 1815-1819. Antonio Brusi.
- GALL, Alexandre. *Rafael d'Amat, baró de Maldà*. Barcelona, 1954. Editorial Aedos.
- GALLOFRE I LLAMOLA-SIMAL, Jordi. *La biblioteca Arius, memòria de llicenciatura*, 1975 (X).
- GARCIA PALACÍN, Antonio de P., *El antiguo término parroquial de Santa Eulalia de Provençana*, 1965 (X).
- GRAU, Manuel i MARCÉ, Francesc. *Hospitalet, noticia geogràfica*. L'Hospitalet, 1969. Ponència de Cultura.
- GURI, Joaquim. *Resseña històrica de L'Hospitalet*. "L'Espill", núms. 29 al 36, 1936.
- *Notes històriques de la Tenència de Santa Eulalia de Provençana* (X).
- IVERN, Francisco, S. I. *Hospitalet de Llobregat, municipio suburbano*. Barcelona, 1960. "Monografías sociológicas". CSIC y Diputación de Barcelona.
- LLORÉNS ARTIGAS, Josep. *Els germans Puig Gairalt*. "Art", núm. 4, Barcelona, gener 1934.
- MADURELL MARIMON, Josep M., *Fuils històrics de L'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet, 1977. Museu d'Història de la Ciutat.
- MARCÉ i SANABRA, Francesc. *Noticia sobre las publicaciones periódicas de Hospitalet de Llobregat*. "La Voz del Llobregat", núms. 1, 3, 5, 7, 9 i 11, 1973.
- *Los restos del naufragio de L'Hospitalet pre-industrial*. "L'Estaca", núm. 11, 1978.
- MIGUÉLEZ, Faustino (coordinador de un equipo de sociólogos). *Hospitalet 1974: un análisis sociológico*. Barcelona, 1976 (X).

MONTANER I GIRÓ, Pere, *Hospitalet de Llobregat*, 1965 (X).

- Oliver, Novas i Llorens, 1966 (X).
- Noves maseries de judici, 1967 (X).
- Prejudi i anticipació, 1969 (X).

NOVELL, Antoni, *Investigació sobre la toponímia de Provençana. Segles X al XIII* (X).

PALMA DE MALLORCA, Andrés de, OF. M. Cap., *Prat de Llobregat. Ensayo histórico*, El Prat de Llobregat, 1958.

PINTA RODRÍGUEZ, Jorge Luis de la, *Los inicios de la historia de L'Hospitalet de Llobregat i sus alrededores*, 1977 (X).

"REVISTA ILUSTRADA JORBA", núm. 301, octubre de 1934, exemplar dedicat a Antoni Busquets i Punset, amb motiu de la seva mort. Manresa.

RUIJ I VILA, Joan, *El meu Josep Janés i Olive*, L'Hospitalet, 1976, Museu d'Història de la Ciutat.

ROCA I CLADERA, Josep M., *Gestión urbanística en L'Hospitalet de Llobregat*, 1978 (X).

RODRÍGUEZ AGUILERA, Ramón, *La inmigración en Hospitalet de Llobregat*, 1977 (X).

RODRÍGUEZ ORIA, Marcelino, *La lengua de los escolares de L'Hospitalet de Llobregat*, curso 1975-76 (X).

ROMEU I MUMANY, Miquel, *Fruits de l'exili - Història de L'Hospitalet* (records i anècdotes) (X).

SACS, Joan, A. Puig Gottralt, Barcelona, 1926, "Monografies d'Art", Sala Parés.

SUÁREZ SERRANO, Alicia, *El retaule de Sant Roc de L'Hospitalet*, 1976 (X).

TÉLLEZ, Antonio, *La guerrilla urbana en España - Sabat*, París, 1972, Bellbaste - La Hormiga.

UDINA, Frederic i GARRUT, Josep M., *Barcelona, vint segles d'història*, Barcelona, 1968, Aymà.

VICENTE, Juan, *Vertedero de época romana en Hospitalet*, "Boletín de la Sección de Estudios del Centro Excursionista Puig Castellar", núm. 3, Santa Coloma de Gramenet, 1966.

VELLAGRASA LARIZ, Emiliano, *Una Ciudad en marcha: Hospitalet de Llobregat*, L'Hospitalet, 1960.

VIVES I SABATÉ, Ricard, *L'ermita de Belvitge i els seus golgs*, L'Hospitalet, 1972, Ponència de Cultura.

VORTES BOU, Pedro, *Población y economía del Hospitalet pre-industrial*, L'Hospitalet, 1977, Museu d'Història de la Ciutat.

Articles de caràcter històric publicats a "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (1954-1976)

ABARCA MEDICO, Luis, *Can Rigalt*, núm. 58 (2n. trimestre 1968), pàgs. 5-12.

- *El Canal de la Infanta*, núm. 67 (3r. trimestre 1970), pàgs. 5-16, i núm. 73 (1r. trimestre 1972), pàgs. 7-22.
- *Datos sobre el "Castro"*, núm. 75 (3r. trimestre 1972), pàgs. 5-8.

CANDEL VILA, Rafael, *Referencias históricas: Por qué Hospitalet se llama así*, núm. 26 (2n. trimestre 1960), pàgs. 55-57.

CERAM [FRANCISCO MARCÉ SANABRA], *¿Santa Eulalia de Provençana citada en un documento real del siglo XIII?* núm. 34 (2n. trimestre 1962), pàgs. 79-81.

COORDINA VILÀ, Jaime, *Sobre el origen de Hospitalet*, núm. 28 (4t. trimestre 1960), pàgs. 122-123.

— *Hospitalet y la Guerra de 1697*, núm. 74 (2n. trimestre 1972), pàgs. 5-6.

— *El temps dels segadors*, núm. 89-90 (1r. i 2n. trimestres 1976), pàgs. 5-22.

COLOMER, Ignasi M., *El nom de L'Hospitalet de Llobregat damunt les Cartes geogràfiques*, núm. 66 (2n. trimestre 1970), pàgs. 5-10.

ELIAS, Feliu [JOAN SACS], *La casa pairal "Ca la Pubilla Casas"*, núm. 36 (4t. trimestre 1962), pàgs. 163-165.

GRAU MONSERRAT, Manuel, *Sobre la fundación de Pablo Oliver*, núm. 39 (3r. trimestre 1963), pàgs. 297-299, i núm. 40 (4t. trimestre 1963), pàgs. 337-339.

— *Centro Oficial de Patronato de Enseñanza Media*, núm. 62 (2n. trimestre 1969), pàgs. 5-10.

— *La Casa de Molines y las reliquias de los Santos Mártires (s. XVIII)*, núm. 64 (4t. trimestre 1969), pàgs. 19-26. Arbre genealògic dels Molines-España.

— *Miscelánea hospitalense (ss. XI-XII)*, núm. 68 (4t. trimestre 1970), pàgs. 9-22.

— *La Torre del Cap del Riu*, núm. 72 (4t. trimestre 1971), pàgs. 21-32.

— *Miscelánea hospitalense (s. XIX)*, núm. 74 (2n. trimestre 1972), pàgs. 7-20. Apèndix documental.

— *Un testamento del siglo XVI (1507)*, núm. 78 (2n. trimestre 1973), pàgs. 5-12.

IVERN, Francisco, *Resumen de Historia de Hospitalet*, núm. 19 (3r. trimestre 1958), pàgs. 16-17; núm. 20 (4t. trimestre 1958), pàgs. 23-25; núm. 21 (1r. trimestre 1959), pàgs. 13-14; núm. 22 (2n. trimestre 1959), pàgs. 37-38.

MARCE I SANABRA, Francesc, *Cuando el Ayuntamiento casi no podía y además no quería pagar los impuestos*, núm. 2 (2n. trimestre 1954), pàgs. 23.

— *Referencias históricas: El vino y los franceses. Pedro Keltzingen, propietario de Torre Melina. El Mesón Nuevo de San Antonio*, núm. 3 (3r. trimestre 1954), pàgs. 15.

— *Referencias históricas: Construcciones escolares en 1835. Los maestros en 1836. Obligaciones del maestro*, núm. 4 (4t. trimestre 1954), pàgs. 17.

— *Referencias históricas: Dos campanarios y tres relojes*, núm. 8 (4t. trimestre 1955), pàgs. 21-22.

— *Ayer y hoy de Santa Maria de Belvitge*, núm. 9 (1r. trimestre 1956), pàgs. 20-24.

— *Referencias históricas: El altar mayor de Santa Eulalia de Hospitalet*, núm. 10 (2n. trimestre 1956), pàgs. 19-20.

— *Referencias históricas: Lluvia e inundaciones. Fiestas Mayores. La Bordeta era de Hospitalet*, núm. 23 (3r. trimestre 1959), pàgs. 59-60.

— *Referencias históricas: El día 23 de octubre de 1927. S. M. la Reina Victoria Eugenia y SS.AA.RR. las infantas Beatriz y M.ª Cristina visitaron Hospitalet*, núm. 29 (1r. trimestre 1961), pàgs. 28-32.

— *Colocación de la primera piedra de las Casas Consistoriales*, núm. 38 (2n. trimestre 1963), pàgs. 256-259.

— *Hospitalet y la Guerra de la Independencia*, I, núm. 41 (1r. trimestre 1964), pàgs. 392-395. II, núm. 42 (2n. trimestre 1964), pàgs. 434-438. III, núm. 43 (3r. trimestre 1964), pàgs. 471-473. IV, núm. 44 (4t. trimestre 1964), pàgs. 516-520. V, núm. 45 (1r. trimestre 1965), pàgs. 567-570. VI, núm. 46 (2n. trimestre 1965), pàgs. 610-613. VII, núm. 47 (3r. trimestre 1965), pàgs. 651-654. VIII, núm. 48 (4t. trimestre 1965), pàgs. 700-702. IX, núm. 49-50 (1r. i 2n. trimestres 1966), pàgs. 5-10. X, núm. 51 (3r. trimestre 1966), pàgs. 5-10. XI, núm. 52 (4t. trimestre 1966), pàgs. 5-10. XII, núm. 53 (1r. trimestre 1967), pàgs. 7-12. XIII, núm. 54 (2n. trimestre 1967), pàgs. 7-12. XIV, núm. 55 (3r. trimestre 1967), pàgs. 7-12. XV, núm. 56 (4t. trimestre 1967), pàgs. 5-12.

- Evocación del "Ateneillo" de Hospitalet con don Guillermo Díaz-Plaia, núm. 57 (1r. trimestre 1968), págs. 11-18.
 - Viaje al ayer con don Gonzalo Batlle pasando por Can Buxeres, núm. 60 (4t. trimestre 1968), págs. 5-10.
 - Can Buxeres pasa a ser propiedad municipal, núm. 60 (4t. trimestre 1968), págs. 11-20.
 - Pequeña historia de algunas fuentes, núm. 61 (1r. trimestre 1969), págs. 5-10.
 - Lluñell-Molines-España, núm. 64 (4t. trimestre 1969), pág. 5-18.
 - Nuevo escudo heráldico municipal, núm. 65 (1r. trimestre 1970), págs. 5-16.
 - Conversación con D. Justo Aris y D.ª Rosario Ramia sobre la Asamblea de la Cruz Roja y su Hospital, núm. 72 (4t. trimestre 1971), págs. 5-20.
 - El Casino del Centro (Apuntes para su historia), núm. 75 (3r. trimestre 1972), págs. 9-32.
 - Entrevista con Héctor Cesena, escultor hospitalense, núm. 80 (4t. trimestre 1973), págs. 7-14.
 - "Batlles" o alcaldes de Hospitalet con una sinopsis cronológica de efemerides. Siglos XVIII, XIX y XX. I, núm. 82 (2n. trimestre 1974), págs. 5-26. II, núm. 83-84 (3r. i 4t. trimestres 1974), págs. 5-26. III, núm. 85-86 (1r. i 2n. trimestres 1975), págs. 7-40. IV, núm. 87-88 (3r. i 4t. trimestres 1975), págs. 9-38.
- MARTÍ VILA, Carles, *Un milagro de la virgen de Montserrat*, núm. 71 (3r. trimestre 1971), págs. 5-8.
- La pesca en el Llobregat, núm. 81 (1r. trimestre 1974), págs. 5-16.

- MONTANER GIRÓ, Pedro, *La Convención de Hospitalet*, núm. 59 (3r. trimestre 1968), págs. 5-10.
- D. Tomás Guzmán Bernabé (*Un bastón de mando, una ciudad y una avenida*), núm. 79 (3r. trimestre 1973), págs. 5-10.
 - Ocupación de Hospitalet en el año 1697, núm. 66 (2n. trimestre 1970), págs. 11-18.
- PRAT PRAT, Trinidad, *La ciudad de Hospitalet de Llobregat y sus parroquias*, núm. 31 (3r. trimestre 1961), págs. 106-109; núm. 32 (4t. trimestre 1961), págs. 109-113; núm. 33 (1r. trimestre 1962), pág. 37.
- PUIG GAIRALT, Ramón, *La casa patral "Ca la Pubilla Casás"*, núm. 35 (3r. trimestre 1962), págs. 121-124.
- RODRIGO, Antonina, *El ateneillo de Hospitalet*, núm. 91-92 (3r. i 4t. trimestres 1976), págs. 5-20.
- SUTRA VIÑAS, Juan, *Nuestras tablas renacentistas*, núm. 49-50 (1r. i 2n. trimestres 1966), págs. 11-20.
- VOLTES BOU, Pedro, *El Barón de Maldà y Hospitalet: la época patriarcal*, núm. 69 (1r. trimestre 1971), págs. 5-12.
- *El Barón de Maldà y Hospitalet: la transición hacia la nueva sociedad*, núm. 70 (2n. trimestre 1971), págs. 5-10.
- VANZ FÁBREGA, E., *Los desbordamientos del río Llobregat*, núm. 71 (3r. trimestre 1971), págs. 25-30.

(X) Textos inèdits, molts dels quals poden consultar-se a l'arxiu-biblioteca del Museu d'Història de la Ciutat.

Index

Pròleg	5
Justificació	7
1 D'on venim?	11
2 El terme de Provençana.	15
3 Per què l'escut és així?	19
4 Del temps de Jaume I	23
5 L'ermita de Bellvitge	27
6 El nom de L'Hospitalet	31
7 Les primeres ordinacions	35
8 Un poble amb cara i ulls	39
9 Dels setges de Barcelona	43
10 Petita història d'unes fonts	47
11 Com veié la nostra vila el baró de Maldà	51
12 Avantsala de la capital	55
13 De la guerra de la Independència	59
14 La casa dels morts	63
15 Pàtria del càvec i l'arada	67
16 Sempre és temps de cançons	71
17 La primera eixampla	75
18 Les Festes de la Pau de 1876	79
19 Llegats i donacions	83
20 Motlles i torns	87
21 Del primer periòdic i d'altres coses	91
22 Poble? Ciutat? Suburbi?	95
23 L'urbanisme entre els projectes i la realitat	99
24 Parlem de cultura	103
25 Qui som? On anem?	107
L'Hospitalet en xifres	111
Bibliografia.	115

BANCO DE BILBAO